

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI**

**KIBRIS SORUNUNDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ
(1990-2004)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Emine HATİP**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ulvi KESER**

Ankara- 2014

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI**

**KIBRIS SORUNUNDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ
(1990-2004)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Emine HATİP**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ulvi KESER**

Ankara- 2014

ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Emine Hatip tarafından hazırlanan “Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliği’nin Rolü (1990-2004)” başlıklı bu çalışma 3 Nisan 2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Avrupa Birliği Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ulvi KESER (ÜYE)

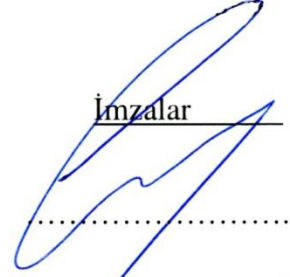
Üye

Doç. Dr. Bestami BİLGİÇ (JÜRİ BAŞKANI)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Gözde YILMAZ (ÜYE)

İmzalar

ÖNSÖZ

1990-2004 Döneminde Avrupa Birliği'nin Kıbrıs konusuna bakışını inceleyen bu tez çalışması kitap, dergi, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri gibi kaynaklar derlenerek oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın başlık sayfasında yalnızca benim adım görünse de ve elbette bütün hatalar yalnızca bana ait olsa da, bu çalışmanın ortaya çıkmasında rol alan ve isimlerini bir önsöze sığdıramayacağım arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Çalışmalarımı rahat yürütebilmemi sağlayan Sayın Prof. Dr. Damla Demirözü'ne ve bana arşivinin kapılarını sonuna kadar açan Sayın Özgen Acar'a sonsuz teşekkür ederim.

Bu çalışmanın son haline şekil veren sevgili Oğuz Tanzer'i ve Figen Eliyakut Hobson'u, her zaman yanımda olan Nilgün Yöndem'i, varlığını ve sevgisini bana her zaman hissettiren Seda Karaöz Arıhan'ı, özellikle anmak isterim.

Bu uzun yolda bana eşlik eden aileme teşekkür ediyor, aramızdan ayrılan ve özlemi her geçen gün artmakta olan ilk öğretmenim sevgili babam Uğur Hatip'i özlemlerle anıyor öğrettiği değerler için teşekkür ediyorum.

Bu çalışmayı yapmaya başladığımda darmadağın olan düşüncelerimi toparlayan ve söylediği yıldız kelimelerle beni yönlendiren, danışmanlığın ötesinde evinde kahve ısmarlayacak kadar arkadaş olan Sayın Prof. Dr. Ulvi Keser'e ve sevgili eşi Nuran Keser'e sonsuz teşekkür ederim.

Emine HATİP

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
ŞEKİL DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL ÇERÇEVE DÜNDEN BUGÜNE KIBRIS

UYUŞMAZLIĞI	4
1.1. Tarihi Arka Plan	4
1.1.1. Kıbrıs'ta Yunanistan'ın Taraf Olarak Ortaya Çıkması.....	7
1.1.2. Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi.....	8
1.1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1959-1960) Zürih ve Londra Antlaşmaları	20
1.1.4. 1960-1974 Kıbrıs Sorununun Belirleyici Olduğu Dönem.....	23
1.2. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI ve SONUÇLARI	30
1.2.1. Birinci ve İkinci Kıbrıs Harekâtları	30
1.3. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NDAN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER.....	35
1.3.1. Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD)'nin Kuruluşu	35
1.3.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu Ve BM'nin 541 Sayılı Kararı.....	36
1.3.3. Kıbrıs Sorununa BM Çerçevesinde Çözüm Arayışları (1984-1993)	37

İKİNCİ BÖLÜM

2. GKRY-AB İLİŞKİLERİ VE GKRY’NİN ÜYELİĞİNİN	
ULUSLARARASI HUKUKA AYKIRILIĞI.....	40
2.1. Kıbrıs-Ab İlişkilerinin Geçmişi	40
2.1.1. GKRY’NİN AB Adaylığı Öncesi Yaptığı Anlaşmalar	40
2.2.2. GKRY’nin Avrupa Topluluğu’na Tam Üyelik	
Başvurusunun Nedenleri.....	41
2.2.3. AB-Kıbrıs İlişkilerinin Hukuki Temelleri	45
2.2.4. 1990 Yılına Kadar AT’nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı	47
2.2.5. GKRY’nin AB’ne Tam Üyelik Başvurusu ve Sonrasındaki	
Gelişmeler.....	49
2.2.6. Kıbrıs’ın AB Açısından Taşıdığı Önem	53
2.2.7. AB’nin Kıbrıs’ın Üyeliği Hakkındaki Görüşü	56
2.2. GKRY’NİN AB’YE BAŞVURUSUNA İLİŞKİN OLARAK	
TARAFLARIN TEZLERİ	58
2.2.1. Kıbrıs Türk Tarafının Tezleri	58
2.2.2. Kıbrıs Rum Tarafının Tezleri	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AB’nin KIBRIS KONUSUNA BAKIŞI	65
3.1. AB Karar Organlarının Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Üyeliği	
Konusundaki Yaklaşımı.....	65
3.1.1. AB Komisyonu İlerleme Raporlarında Kıbrıs Sorunu ve	
Kıbrıslı Türkler	65
3.1.2. İlerleme Raporlarında Kıbrıs	65
3.1.2. AB Zirvelerinde Kıbrıs Sorunu	68
3.2. ANNAN PLANI ve AB’nin PLANA ETKİSİ	83
3.2.1. Annan Belgesinin Genel Değerlendirmesi	96
3.2.2. Referandum Sonrası ve AB	98

SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	108
ÖZET	119
ABSTRACT.....	121

GCCRIS

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Anlaşması
c.	: cilt
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı Geçen Eser
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
a.g.m	: Adı Geçen Makale
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
Çev	: Çeviren
Ed	: Editör
EOKA	: Ethniki Organosis Kyprion Agoniston, Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü
GB	: Gümrük Birliği
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KGTY	: Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MÇB	: Müzakere Çerçeve Belgesi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s	: sayfa
ss	: sayfa sayısı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT : Türk Mukavemet Teşkilatı
UNFICYP : United Nations Peacekeeping Force in Cyprus- Birleşmiş Milletler
Kıbrıs Barış Gücü
Yay : Yayınları

GCCRIS

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No:

Şekil 1. Adadaki İki Toplum Arasında Yönetimin Paylaştırılması	23
Şekil 2. Toprak paylaşımı	88

GCCRIS

GİRİŞ

Kıbrıs adası, 9,251km² yüz ölçümü ile Doğu Akdeniz'in en büyük, Sicilya ve Sardunya'dan sonra da Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Ege ve Marmara denizleri ile Karadeniz'e açılan deniz yolu, Batı Akdeniz ve Süveyş Kanalı vasıtasıyla Kızıldeniz'e, Akdeniz'den Mezopotamya üzerinden İran Körfezi'ne uzanması, Kıbrıs'ı stratejik açıdan değerli kılmaktadır.¹

Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Hindistan'da izlediği politikalar çerçevesinde Kıbrıs her zaman İngiltere için önemli bir ada olmuştur. Osmanlı-Rus savaşı sonunda 1878 tarihinde imzalanan ve Osmanlının mahfı anlamına gelen Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması sonrasında İngiltere söz konusu antlaşmanın şartlarını Türklerin çıkarlarına uygun hale getirilmesine çalışacağını öne sürerek Kıbrıs'ın yönetimini geçici olarak üstlenmiştir ve Kıbrıs'ı kendi imparatorluğunun bir parçasıymış gibi yöneterek istediği düzeni kurmuştur.²

Adada Rumların Türklere ve İngilizlere karşı giriştikleri silahlı eylemler durmak bilmemiştir. Bu çerçevede 1959 yılında İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğünde Zürih-Londra anlaşmaları imzalanarak adadaki Rumların ve Türklerin siyasi eşitliğine dayalı bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Rumların Enosis hayallerinin bitmemesi nedeniyle kurulan bu cumhuriyet 3 yıl yaşamıştır. Artan şiddet olayları sonucunda Türkiye, adadaki Türklerin varlığını korumak için garantörlük hakkını kullanarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiş ve adaya kalıcı bir çözüm getirmiştir.

1981'de Birliğe tam üye olarak Avrupa Birliği (AB) kurumlarında söz sahibi olan Yunanistan'ın da etkisiyle o güne kadar Türk-Yunan ihtilafları konusunda taraf olmamayı seçen AB hem Türk-Yunan ihtilafları konusunda hem de Kıbrıs konusunda taraf olmaya başlamıştır. Söz konusu dönemde AB'yle Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalamaya hazırlanan Türkiye, özellikle dönemin Cumhurbaşkanı

¹ Somuncuoğlu, Sadi, **Kıbrıs'ta Sirtaki**, Boyut Yayınları, I.Basım, Eylül 2002, Ankara, s. 21

² Keser, Ulvi, **Kıbrıs'ta Yer altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, I.Baskı Ocak,2007, İstanbul ss. 22-23

Turgut Özal'ın izlediği siyaset nedeniyle AB'nin bu politikalarına karşı sınırlı bir tutum sergilemiştir.

AB'nin Türkiye'yle ilgili yayınladığı tüm ilerleme raporlarında ve Zirve toplantıları sonuç bildirelerinde Rumlara hiç eleştiri yapılmazken Türkiye için “yükümlülüğünü yerine getirmeyen taraf” olarak bahsedilmiştir.

1989'dan itibaren iki kutuplu sistem çökmeye başlamış ve 1990'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla tamamen ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda uluslararası siyasal sistem çok kutuplu bir yapıya kavuşmaya başlamış bu çok kutuplu dünyada Avrupa da küresel aktörlerden biri iddiasıyla yola çıkmıştır. AB'nin kurumlarından biri olan Avrupa Parlamentosu 1987'den itibaren aldığı kararlarda; adanın kuzey kısmının Türkiye'nin işgali altında olduğu ifadelerine yer vermiş, Kıbrıs'a Türkiye'den göçmen getirilip yerleştirilmesi gibi pek çok konuda Türkiye eleştirilmiştir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Kıbrıs sorununun temel parametrelerinin değiştiği görülmüş bu çerçevede 1990 yılı çalışmanın başlangıç noktasını teşkil ederken 1 Mayıs 2004 tarihinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin Birliğe tam üye olmasıyla sonuçlanan dönem ise çalışmanın bitiş noktasıdır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde Kıbrıs sorununun geldiği noktayı, küresel ve bölgesel kuvvetlerin adaya ilgi duymalarının nedenlerini anlayabilmek için sorunun kökleri incelenmiş ve genel bir çerçevesi çizilmiştir.

İkinci bölümde GKRY'nin AB'ye tam üye oluş süreci Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na başvurduğu dönemden alınarak AB'ye tam üyelik başvurusu yaptığı döneme kadar incelenmiştir. Ada'nın stratejik önemine değinilerek çözümsüzlüğün asıl sebebine açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde AB'nin kendi çıkarları için Kıbrıs sorununa nasıl dahil olduğu, soruna tarafsız bakışını nasıl değiştirdiği, bu sorunun çözümüne değil çözümsüzlüğüne katkıda bulunduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bunu açıklayabilmek için ise AB'nin 1990'lı yıllardan itibaren yayınladığı Türkiye'yle ilgili ilerleme raporlarına ve Zirve sonuç bildirilerinin Kıbrıs'la ilgili bölümlerine ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir. Bu bölümde Kıbrıs sorununun çözümü için arkasında AB'nin

yer aldığı Birleşmiş Milletleri (BM)'in “son şans” olarak taraflara sunduğu Annan Planı incelenmiş bu Planı destekleyen AB'nin çözümün nasıl olması gerektiği yönünde eğilimini ortaya koymuş ancak bu plan başarısız olduğunda nasıl bir yol izleneceğinin haritasını belirleyememiştir. Aslında AB Türkiye'yle olan ilişkilerine de büyük bir darbe indirmiştir.

Bu çalışma yapılırken aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır:

- Çok boyutlu ve karmaşık yapısıyla Kıbrıs sorunu hangi yollarla adada yaşayan iki toplumun sorunu olmaktan çıkarılmıştır?
- Soğuk Savaşın sona ermesi Kıbrıs sorunu üzerinde nasıl bir rol oynamıştır?
- 1981 yılında Birliğe tam üye olan Yunanistan Kıbrıs konusunu nasıl AB platformlarına taşımıştır?
- Annan Planı iyi niyetli bir BM belgesi midir? Yoksa arkasında AB ve büyük güçlerin de yer aldığı bir çözüm belgesi midir?
- AB sorunu çözmüş müdür? Yoksa adadaki bölünmüşlüğü daha da mı derinleştirmiştir?

Bu çalışmada araştırılan konu ile araştırmacının arasına bir mesafe konularak tarafsız olunmaya çalışılmış ve yanıt aranılan soruların cevabı belgelere dayanılarak bulunmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL ÇERÇEVE DÜNDEN BUGÜNE KIBRIS UYUŞMAZLIĞI

1.1. Tarihi Arka Plan

Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethinden önce ada Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Romalılar, Bizanslılar, Lüzinyanlar, Cenevizliler, Memlükler ve Venedikliler tarafından idare edilmiştir. Bu arada ağırlaştırılan vergiler nedeniyle ekonomik uygulamalar bir soyguna dönüşmüştür.³ Bu ağır şartlar altında yaşamak istemeyen Rum halkı 1563 yılında İçel Beyi aracılığı ile Padişah II. Selim'e müracaat ederek adayı Venediklilerin elinden kurtarmasını istemişlerdir.⁴

Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu için önemini anlayabilmek için 16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına değinmek gerekir. Osmanlı'nın Sınırları: Avrupa'da Viyana önlerinden başlamak üzere; bugünkü Macaristan, Romanya ve Karadeniz'in kuzeyinden geçerek İran'a ulaşıyor; oradan Basra Körfezine inerek Arap Yarımadasını, bütün Kuzey Afrika'yı kapsayacak şekilde uzanıyordu. Bu sınırlar çerçevesinde Akdeniz'in ¾'ü ile Orta ve Doğu Akdeniz'de bulunan adalardan Kıbrıs ve Girit hariç olmak üzere hemen hepsine sahipti.⁵ Akdeniz'de hakim konumda olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ülkesi dışında kalmış tek ada ise Kıbrıs'tı.⁶ Adanın fethedilmesi hem ticari ulaşım yollarının⁷ hem de savunmanın⁸ güvence altına alınması anlamına geliyordu. Bu açıdan Kıbrıs'a egemen olmak Osmanlı İmparatorluğu açısından bir zorunluluk halini almıştı.

³ Gazioğlu, Ahmet, **Kıbrıs Türk Tarihi-Türk Dönemi 1570-1878**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1999, s.2

⁴ Alasya Fikret, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1988, Ankara, s.1

⁵ Uçarol Rıfat, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması, Adanın İngiltere'ye Devri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978, s. 11

⁶ Gürel Ş. Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 1**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985 s.11

⁷ Bilindiği gibi Yavuz Sultan Selim 1517'de Mısır'ı alarak Doğu Akdeniz'i ele geçirmiştir. Kıbrıs, İstanbul-Mısır yolunun güvenliğini tehlikeye düşüren bir konumdaydı.

⁸ Venediklilerin Osmanlılara vergi vereceklerini söylemelerine rağmen Kıbrıs'taki korsanlar hem Türk gemilerine hem de ada civarından geçen ticaret gemilerine saldırıp yağmalıyorlardı. Bölge ticaretinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun güneyindeki karasularının güvenlik altına alınması gerekiyordu.

Osmanlılar, 1570-1571 arasında 50.000 insan kaybıyla, Kıbrıs'ı fethetmiştir. Savaş sırasında Ortodoks Rumlar, Osmanlı ordusuna yardımda bulunmuşlar ve yerlilerden birçoğu askerlerin adadaki ilerleyişlerinde onlara rehberlik yapmışlardır.⁹

Kıbrıs 1191 yılına dek Bizans toprakları içinde kalmış Bizans hakimiyeti döneminde dini Ortodoks Hıristiyanlık olmuş ve Yunanca halka zorla kabul ettirilmiştir. Böylece halk bu dilin etkisiyle zamanla kendini Yunan olarak görmüştür. Aslında Kıbrıs halkının büyük bir kısmı Anadolu, Mezopotamya ve Suriye kökenlidir.¹⁰

1522 yılında Rodos'un Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilmesiyle birlikte Ege ve Akdeniz'de tüm önemli adaların fethi tamamlanmış oluyordu ancak hem jeostratejik konumu hem de güvenlik açısından büyük önem taşıyan Doğu Akdeniz'deki Kıbrıs adası Venediklilerin elinde bir korsan yuvası haline gelmişti. Sicilya ve Ceneviz korsanları, Mısır'a gitmek için yola çıkan Türk gemilerinin önünü keserek can ve mal kaybına neden oluyordular. Bu durum karşısında Osmanlı Sultanı İkinci Selim adanın fethedilmesine karar vermiştir. Osmanlı öncelikle Kıbrıs'ta tarihe dayanan hakları olduğunu ileri sürerek, Venediklilerle diplomatik görüşmeler aracılığıyla adayı almak istemiştir. Bu teklifi reddedilen Osmanlı ise adayı fetih yoluyla 1572 yılında topraklarına katmıştır.¹¹

Osmanlı'nın adayı fethinden sonra nüfus sayımı (tahrir) yaptırılmış ve var olan nüfus ile adanın kalkınmasının ve savunmasının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Kıbrıs'ın Türk nüfusu ile takviye edilmesi için Anadolu'nun çeşitli yörelerinden mecburi göçler yaptırılmıştır. Bu çerçevede Anadolu'da her 10 haneden 1 hane halkının Kıbrıs'a gönderilmesi konusunda Padişah fermanı çıkarılmış ve ilk etapta 5720 hane halkı Kıbrıs'a göç ettirilmiştir. Osmanlıların Kıbrıs'ı fethinden sonra Katolik Venediklilerin baskısından kurtulan Ortodoks Başpiskopos, sürgünden

⁹ Önalp, Ertuğrul, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007, s.14

¹⁰ Aksoy Berna, "**Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB'nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi**", Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul, 2010 s.9

¹¹ Gazioğlu, Ahmet, "**Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri**", Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu, (Ed.) Gökçekuş, Hüseyin, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 2001, s.19

Lefkoşa'ya getirilmiş ve Başpiskoposluk makamı despothane kendisine verilmiş bunun yanı sıra Başpiskoposluk Kilisesi ile ilgili binalar kiliseye vakf edilmiştir.¹²

Kıbrıs adasını önce Lüzinyanlar yani Frenkler yani şimdiki Fransızlar; sonrasında ise Venedikliler yani İtalyanlar Katolik diniyle adayı yönetmişlerdir.

Böylece birbiriyle kavgalı olan “Katolikler” ve “Ortodoks Hıristiyanlar” bu kavgayı Kıbrıs adası üzerinde de sürdürmüştür. “Ortodoks Rumlar” Lüzinyan ve Venedik dönemlerinde ibadetlerini özgürce gerçekleştirememiş, kilise sahibi bile olamamışlardır. Osmanlının adaya gelmesiyle birlikte Rumlar dinlerini özgürce yaşama imkanına kavuşmuşlardır.¹³

Osmanlı padişahı 1572 yılında adaya atadığı beylerbeyine, kadıya ve defterdara hitaben gönderdiği bir fermanla adadaki halka adaletle ve şefkatle muamele edilmesini, her türlü devlet işlerinde halkın korunmasını istemiştir. Ferman şöyle sona ermekteydi:¹⁴ “Aksini duyarsam hiçbir suretle özür kabul etmeyeceğimi bilerek gaflet göstermeyiniz.” Türk döneminde, ilk kez halk yerel yöneticilerini seçmişler ve özerk bir yönetime kavuşmuşlardır. 1878’de Kıbrıs İngiltere’ye devredildiğinde adaya gelen İngiliz yöneticileri bu özerk yönetim uygulamasına olan hayranlıklarını belirtmişlerdir. Bu yöneticilerden Hepworth Dixon¹⁵ “Hepimiz ve herkesten çok ben, Türk Yönetimi hakkındaki önyargılarımızı değiştirdik. Aslında, Türk yasalarını öğrendiğim oranda, bu yasaların adaletli ve insani değerleri karşısında o oranda hayranlık duydum.” demiştir. Osmanlının uyguladığı bu siyasetle halk Bizans döneminden beri geçerli olan serflik yerine, Osmanlı reayası olarak tarıma katkıda bulunmaya başlamıştır¹⁶. Osmanlı Devleti’nin tanıdığı tüm bu imtiyazlara rağmen adanın Osmanlılar tarafından fethedilmesi Hıristiyan alemi tarafından olumsuz karşılanmıştır.¹⁷

¹² Alasya Fikret, **a.g.e.**, s.3

¹³ İncirli, Serhat, **Osmanlılar, AKP ve Kıbrıs**,

<http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/co1/186/art/15401> (erişim tarihi: 03.02.2014)

¹⁴ Gazioğlu Ahmet, **a.g.m.**, s.22

¹⁵ Gazioğlu, Ahmet, **a.g.m.**, s.24

¹⁶ Gürel S. Şükrü, **a.g.e.**, s.12

¹⁷ Kıbrıs üzerine araştırma yapan yabancı tarihçiler Osmanlının uyguladığı millet sistemine dayalı toplumsal özerkliğe, din ve vicdan özgürlüğüne kısaca değinmiş ya da hiç değinmemişlerdir.

1.1.1. Kıbrıs'ta Yunanistan'ın Taraf Olarak Ortaya Çıkması

1821 Yunan isyanı ve 1830 yılında Filiki Eterya Örgütü'nün¹⁸ öncülüğünde Yunanistan bağımsız bir devlet olmak için isyan başlatırken benzer tahrikleri Kıbrıs'ta da yapmıştır. Söz konusu örgüt liderleri gizlice Kıbrıs'a gelerek "isyan bildirileri" dağıtmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu ilk başlarda bu isyanları başlamadan önleyebilmiştir.¹⁹ 19.yüzyılda Rusya, Fransa ve İngiltere Ortadoğu bölgesindeki doğal kaynakların ve ticari ulaşımın sağlandığı Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ele geçirmek için Doğu Akdeniz'de hakimiyet kurma çabası içindeydiler. Bu nedenle söz konusu devletler Yunanistan'ın Kıbrıs'taki ayrılıkçı hareketlerini desteklemişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflama döneminde, adada kurulan düzen de sarsılmaya başlamıştır. Kapitülasyonların Kıbrıs adası için de geçerli olması bütün Osmanlı topraklarını sarmaya başlayan zayıflığın Kıbrıs'a da yansıdığını göstermektedir. İmparatorluğun bir parçası olması çerçevesinde İngiliz, Fransız, Ceneviz konsolosları ve uyrukluları birçok imtiyazlara sahip olmuşlardır. Çoğunluğu Rumlardan meydana gelen konsolos tercümanları da aynı haklara sahip olmuşlardır.²⁰ Bunun üzerine, Osmanlı Devleti içinde devlete borç verecek kadar güçlenen Rum burjuvazisinin yarattığı Yunan ulusçuluğunun yükselişi de, Kıbrıs'ta Osmanlı yönetiminin kurduğu geleneksel düzeni sarsmaya başlamıştır. Bu burjuvazi ve Ortodoks Kilisesi Yunan ulusçuluğunun önderliğini yapmış ve 1821'de Mora ayaklanması bir bağımsızlık mücadelesine dönüşmüş ve bunun yankıları Kıbrıs'ta da

¹⁸ Rusya'nın Odesa kentinde 1814 yılında Filiki Eteriya (Dostluk Cemiyeti) adıyla kurulan ve sonradan Etniki Eterya (Yunan Milli Cemiyeti) adını alan örgütün faaliyet programı şöyledir:

- Yunan ulusunu tam bağımsızlığına kavuşturmak.
- Batı Trakya ve Selanik'i Yunanistan'a dahil etmek
- Ege Adaları'nın Yunanistan'a katılmasını sağlamak
- 12 Adayı Yunanistan'a dahil etmek
- Girit Adasını Yunanistan'a dahil etmek
- Batı Anadoluyu Yunanistan'a dahil etmek
- İmroz ve Bozcaada'yı Yunanistan'a dahil etmek

¹⁹ İsmail, Sabahattin, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-5, KKTC, s.16

²⁰ Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-2010)**, DER Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2010, s.15

hissedilmiştir.²¹ 308 yıl Osmanlı idaresinde kalan Kıbrıs'ta gayri Müslimler, geniş haklara sahip olmuşlardır. 1789 Fransız İhtilali sonucu ortaya çıkan ulus devlet akımı ve milliyetçilik birçok milliyeti olduğu gibi Kıbrıs Rumlarını da etkilemiştir.

1.1.2. Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi

1877 yılı başlarında Osmanlı İmparatorluğu iç ve dış büyük zorluklar içerisindeydi. Osmanlı orduları hem Doğu hem de Batı cephelerinde yenilgiler almaktaydı.²² Üstelik Kırım Savaşında elde ettiği Avrupa devletlerinin desteğinden de mahrum kalmıştı. Rusya bu durumdan daha fazla güç alarak geleneksel güneye inme siyasetini sürdürmüş ve 1877 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir.²³ 1877-1878 yılları arasında yapılan, rastladığı Rumi yıl nedeniyle "93 Harbi" de denilen Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla doğuda Batum, Kars ve Ardahan Ruslar tarafından işgal edilerek Karadeniz bir Rus gölü haline geliyordu.²⁴ Batıda ise Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan prenslik haline getirilmiştir. Kısacası Rusya Osmanlı İmparatorluğu'nu istediği gibi parçalamış ve Balkanlara yerleşmişti. Rusya bu antlaşmayla Ege Denizi'ne çıkıyor, Deli Petro zamanından beri izlediği "Sıcak Deniz" politikasını önemli ölçüde gerçekleştirmiş oluyordu.

Ayastefanos Antlaşması ile Rusya'nın "Şark Sorunu"nu kendi isteği doğrultusunda halletmeye kalkışması Avrupa kuvvetler dengesini bozuyordu. Ayrıca bağımsızlıklarını yeni kazanan Balkan Devletleri de umduklarından daha azına kavuşmuş ve memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdi. Böylece Osmanlı-Rus savaşı çok yönlü bir Avrupa sorunu haline gelmişti. Bu durum karşısında İngiltere ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun öncülüğünde diğer Avrupa Devletleri Ayastefanos Antlaşmasının "Şark Sorunu" ile ilgili kısımlarını yeniden gözden geçirmek ve düzenlemeler yapmak için, Berlin'de devletlerarası bir kongrenin

²¹ Gürel, S. Şükrü, **a.g.e.**, s.13

²² Gazioğlu, Ahmet, **a.g.m.** s.29

²³ Uçarol, Rıfat, **a.g.e.**, ss.19-21

²⁴ Zia, Nasim, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**, Ankara, 1975, s.29

toplanmasına karar vermişlerdir. Aslında Kıbrıs'ın İngiltere'ye devrini hazırlayan²⁵ kongrenin toplanmasını Rusya yeni bir savaşı göze alamadığından şartsız olarak kabul etmiştir. Osmanlı ise yapılacak Kongre de kendi lehine düzenlemeler yapılacağını umuyordu. Oysa ki tüm Avrupa devletlerinin özellikle İngiltere ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun hem Rusya'dan hem de Osmanlı İmparatorluğu'ndan istekleri vardı.²⁶

19. yüzyıla gelindiğinde İngiltere Akdeniz'de kesin hakimiyet sağlamak istiyor ve Akdeniz'in iki çıkış kapısı durumunda olan Cebelitarık ve Süveyş'te sahip olduğu imkanlar yetersiz kalıyordu. İngiltere, sömürge imparatorluğunun yollarını emniyete almak için, Akdeniz'de "geçici üsler" kurma formülüne başvurmuştur. İngiltere bu üslerini kurmak için kendisine başkaldırmayacak yarımadalar ve adaları seçmiştir. Söz konusu bu geçici üs formülünün bir uygulaması da Kıbrıs üzerinde olmuştur. Kıbrıs'ın Anadolu ve Suriye kıyılarına yakın oluşu, Mısır ile Süveyş kanalına yakınlığı ona ayrı bir değer katmaktaydı. Bu çerçevede Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve çevresi için kilit bir konumda bulunmaktaydı. Diğer bir deyişle Kıbrıs üç kıtaya hakim su yolları üzerinde bulunuyordu. Büyük devlet olmak için ise Kıbrıs'a hakim olmak şarttı;²⁷ ancak, bu ada Osmanlı İmparatorluğunun bir parçasıydı. İngiltere'nin Akdeniz hatta Asya çıkarlarında en büyük korkusu Rusya idi. Bu nedenle savunma gücü azalmış, kendi bütünlüğünü korumanın yollarını arayan Osmanlı İmparatorluğuna taraf bir politika izliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu durumda olduğu dönemde İngiltere'nin bir kolonizatör ve denizci devlet olarak yıldızı parlamaya başlamıştı. Kendi çıkarlarına giden yol üzerinde Rusya gibi güçlü bir devlet yerine Osmanlı gibi zayıf bir devleti tercih ediyordu.²⁸

²⁵ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, s.125

²⁶ Uçarol, Rıfat, **a.g.e.**, ss.26-30

²⁷ Yalçınkaya Alaaddin Mehmet, "İngiliz Kaynaklarına Göre 19. Yüzyıl Başlarında Kıbrıs:Witmann ve Leake'nin İzlenimleri", İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: s.329

²⁸ İngiliz Başbakanı 5 Mayıs 1878'de Kraliçe Viktorya'ya gönderdiği yazıda şöyle demiştir: "Eğer Kıbrıs, Bab-ı Ali tarafından Majestelenize verilirse ve aynı zamanda, İngiltere Türkiye ile Asya'daki Türk topraklarının Ruslardan korunmasını garanti eden bir savunma anlaşması imzalarsa, İngiltere'nin Akdeniz'deki gücü kesinlikle artacak ve Majestelerinizin Hint İmparatorluğu son derece kuvvetlenecektir. Çünkü, böyle bir anlaşma, Türkiye'yi Avrupa'da hayli güçlendirecek ve savaş öncesine oranla, Rusya'ya karşı daha kuvvetli bir engel oluşturacaktır." Gazioğlu Ahmet, **a.g.e.**, s.5

Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Rumların Enosis istekleri devam ediyordu. İyonya adalarının İngilizler tarafından Yunanistan'a devredilişinin 50. yıldönümünü kutlayan Yasama Meclisi'nin Rum üyeleri İngiliz Kralına bir yazı sunmuşlardır. Bu yazı İyonya adalarının Yunanistan'a devredildiği gibi Kıbrıs'ta Yunanistan'a devredilmelidir deniyordu. İngiliz Kralı ise 1878 Türk-İngiliz anlaşmasını Rumlara hatırlatarak, Türk tarafının da izni olmadan Enosis yapılamayacağını dile getirmiştir. Ama İngiltere Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğunun Almanya'nın yanında savaşa girmesini bahane ederek 5 Kasım 1914 tarihinde yayımladığı Krallık Konseyi Emirnamesi (Order in Council)'yle Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etmiştir.

İngilizler adanın idaresini devraldıklarında adada yaşayan iki halk bu durumu farklı algılamıştır. Rumlar İyonya adaları ve Girit'i Yunanistan'a kazandıran İngiltere'nin Kıbrıs'ı da Yunanistan'a vereceğine tam olarak inanıyordu. Rumlar İngiltere'nin İlhak kararı üzerine kutlama törenleri düzenlemiş Türklere karşı ise düşmanca bir tavır sergilemeye başlamışlardır.²⁹ Rumların bu davranışlarından rahatsız olan Türkler ise İngiliz Yüksek Komiserine başvurarak Enosis'e karşı garanti istemişlerdir. Türkler Yüksek Komiserine adanın Yunanistan'a verilmesinin, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler için felaket anlamına geleceğini belirtmişlerdir.³⁰

İngiliz idaresinin başlamasıyla adadaki iki toplum arasındaki görüş ayrılıkları da derinleşmeye başlamıştır.³¹ İngiltere adanın yönetimini devraldıktan sonra başlangıçta 1878 anlaşmasının ruhuna uygun hareket etmiş ve adanın merkezden yönetilmesi için İngiliz Dışişleri Bakanlığında bir "Kıbrıs Bölümü" kurulmuştur. Daha sonra bu bölüm kaldırılarak adanın idaresi tıpkı diğer sömürgeler gibi, Sömürgeler Bakanlığı uhdesine verilmiştir. İngiltere adanın yönetimini yukarıda belirtilen şekilde devraldıktan sonra adanın nüfus dengesi üzerinde etkili olacak uygulamalar başlatmıştır. Öncelikle adanın idari kadrolarındaki Türkleri görevden

²⁹ İsmail, Sabahattin, **a.g.e.**, s.29

³⁰ İsmail, Sabahattin, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-5, KKTC, ss.28-30

³¹ Kurşun, Zekeriya, "**Buhran Yıllarında Kıbrıs'ın Durumu ve Rumlar'ın Ada'yı Yunanistan'a İlhak Çabaları (1878-1914)**", İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: ss.1-2

alıp yerine İngilizleri, Rumları ve Ermenileri yerleřtirmiřtir³² Osmanlı döneminde Türkler geniş arazilere sahiptiler, devlet memuriyeti ve askerlik görevleri Türklerin elinde bulunmaktaydı. Rumlar ise Türklerin arazilerinde çalışmakta sanat ve ticaretle uğraşmaktaydılar. Kraliçe Viktoria tarafından Kıbrıs'a atanan yüksek komiser ve başkomutan ünvanını taşıyan Sir Garnet Wolseley Türk Mutasarrıfın yerini alarak Türk kaymakamlarının ilçelerdeki yerini alacak olan İngiliz kaymakamlarını atamış³³ bunun yanı sıra İngiltere Osmanlı devrindeki Divanın yerini alacak olan "Kavanin Meclisi"ni kurmuş ve bu meclisin üyeliğinde Rumlara oranla Türklere daha az üyelik hakkı tanımıştır böylece Türkler idare eden konumundan, idare edilen bir azınlık konumuna gelmişlerdir.³⁴ İngiltere tüm bu uygulamalarının yanı sıra 1931 yılı Rum isyanıyla birlikte adaya Türkiye'den Türkçe kitapların gelmesine, Türk bayrağı asılmasına ve İstiklal Marşı'nın okunmasına engel olarak Türk toplumu üzerinde sıkı yönetim uygulamıştır. İngilizler o dönemde Kıbrıs Türklerinin öğrenim gördüğü liseye İngiliz müdür atamıştır. O dönemde yaşadıklarını anlatan bir Kıbrıs Türk'ü şöyle demiştir: "İngiliz müdür Mr. Wood ilan tahtasına bir yazı koydu. "Burası İngiliz Kolonisidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parçası değildir. Siz Türk değilsiniz, sadece Müslümansınız".³⁵ İngiltere Kıbrıs yönetiminde yaptığı köklü değişikliklerle Türk toplumunu Rumların karşısında zayıf duruma düşürmüştür.³⁶ İngilizler, Kıbrıs'ı yönettikleri 82 yıllık süre içinde, sürekli kendi çıkarlarını gözetmişler bu çerçevede bazen adanın Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olduğunu belirtmişler ama bazen de ada bir İngiliz kolonisiymiş gibi davranmışlardır.³⁷

³² Aksoy, Berna, **a.g.e.**, s.27

³³ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, s.131

³⁴ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, s.133

³⁵ Keser, Ulvi, Kıbrıs, Kıbrıslılık ve Kıbrıs Türkleri Üzerine I http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi14930KIBRIS_KIBRISLILIK_VE_KIBRIS_TURKLERI_UZERINEI.html

³⁶ Kıbrıs Türklerini kimliksizleştirme çabalarında ABD, İngiltere, İsrail, Fransa, Rusya gibi ülkelerin ve BM, AB, NATO gibi uluslararası kuruluşların oynadığı rol için bkz. Keser, Ulvi, Kıbrıs, Kıbrıslılık ve Kıbrıs Türkleri Üzerine I, Kıbrıs, Kıbrıslılık ve Kıbrıs Türkleri Üzerine II, Kıbrıs, Kıbrıslılık ve Kıbrıs Türkleri Üzerine III www.haberacisi.com

³⁷ Gazioglu, Ahmet, **a.g.e.**, ss.22-29

İngiltere'nin bu uygulamaları ekonomik bakımdan Türkleri çok zor duruma sokmuştur. Öyle ki Türkler geçinebilmek için ellerinde bulunan arazileri ve taşınmaz mallarını satmak durumunda kalmışlardır. Bu durum ise Rumların varlıklı hale gelmesine neden olmuştur.³⁸ İngiltere'nin bu uygulamaları nedeniyle Türkler yoğun bir şekilde adadan göç etmeye başlamışlardır.

Rusların eline geçen Kars, Ardahan ve Batum Kurtuluş Savaşı sırasında tekrar ele geçirilmiştir. Bu durumda İngiltere 1878 Berlin Andlaşması'na uygun olarak Kıbrıs'ı Türkiye'ye geri vermeliydi. Ne yazık ki İngiltere çıkarlarına ters düştüğü için bunu yapmamıştır. Türkiye 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'yla İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hakimiyetini kabul etmiştir. Lozan Antlaşması'nın 20 ve 30 maddeleri Kıbrıs'la ilgilidir ve 20. maddesi şöyledir: "Türkiye Hükümeti, Kıbrısın Britanya (İngiltere) hükümeti tarafından 5 Kasım 1914'te beyan olunan ilhakını tanıdığını beyan eder."³⁹ İngiltere 1925'te adanın İngiliz İmparatorluğu'na bağlı bir koloni olduğunu duyurmuştur.⁴⁰

İngiltere 10 Mart 1925'te adanın İngiliz İmparatorluğu'na bağlı bir koloni olduğunu ilan ettikten sonra Anayasa'da yaptığı bazı değişiklikler çerçevesinde, Meclis Üyeleri 12'si Rum, 9'u resmi, 3'ü Türk olmak üzere 24'e çıkarılmıştır. Bu durumdan bile memnun olmayan Rumlar daha fazla üyelik talebinde bulunmuşlardır. Bu çerçevede 1929 yılında Londra'ya bir heyet göndererek Anayasa'da değişiklik yapılmasını istemişlerdir. Rumlar 1950 yılına kadar yapılan hiçbir değişikliği kabul etmemişlerdir.⁴¹

18 Ekim 1950'de asıl adı Michael Mouskos olan Makarios'un Başpiskopos seçilmesinden ve 1952'de Yunanistan'da Papagos hükümetinin göreve gelmesinden sonra Kıbrıs sorunu bir bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştür. Kilise Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesini Kıbrıs halkının istediğini Dünya kamuoyuna duyurmak için, Kıbrıs'ta 15 Ocak 1950 tarihinde dünyada örneği olmayan bir şekilde plebisit düzenlemiştir. Kiliselerde papazların denetiminde yapılacak olan plebisitte

³⁸ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, s.139

³⁹ Türk Tarih Kurumu Resmi Sitesi, " Lozan Antlaşması Tam Metni", (çevrimiçi), http://www.ttk.org.tr/templates/resimler/File/Antlasmalar/Lozan/lozan20_29.pdf erişim tarihi 06.02.2013

⁴⁰ Önalp, Ertuğrul, **a.g.e.**, ss.33-45

⁴¹ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, ss.142-148

Rum halkı “Yunanistan’la birleşmeyi kabul ederim”. “Yunanistan’la birleşmeye karşıyım.” cümlelerinin basılı olduğu kâğıtlara hangi yönde istiyorsa imza atacaktı. Makarios, Kıbrıslı Rumların %95’inin Enosis’e evet demesi üzerine plebisitin sonuçlarını uluslararası kamuoyuna açıklayarak destek aramıştır. Plebisitin sonuçları, ulusların kendi kaderini tayin hakkının Kıbrıs halkına uygulanması isteği ile BM Sekreteryasına sunulmuştur.⁴²

Makarios, 1950 yılında Kıbrıs Rum Ortodoks kilisesinin başına geçtiği günden itibaren, Kıbrıslı Rumlar Kilisenin liderliğinde Enosis⁴³ faaliyetlerini hızlandırmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen Soğuk Savaş ve sömürgelerin Self- Determinasyon⁴⁴ hakkına dayanarak bağımsızlıklarını ilan etmeleri Kıbrıslı Rumların ve Yunanistanın İngiltere’den Enosis yönündeki isteklerinin artmasına neden olmuştur. Bu dönemde “Yaşasın İlhak” anlamına gelen “Zito Enosis” sloganı Rum halkını sokaklara döküyor aynı slogan Kıbrıs Rum okullarında çocuklara öğretiliyordu.⁴⁵ İngiltere ise yükselen Arap milliyetçiliği nedeniyle Mısır’da daha fazla kalamayacağını anlıyor ve Akdeniz’deki askeri

⁴² Aksoy, Berna, **a.g.e.**, ss. 53-54

⁴³ Rauf Denктаş “Enosis”i şöyle tanımlamaktadır: “Enosis” sadece Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı için güdülen bir siyasete verilen isim değildir. Sözlük anlamı ‘Birleşme, ilhak’ olan bu kelimenin altında her Türk’ün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. ‘Enosis’, tam anlamı ile, Mora yarımadasına kurulan küçük Yunanistan’ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender’in imparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir.” Denктаş, Rauf, **Yeniden 12’ye 5 Kala**, Remzi Kitabevi, Nisan 2005, s.60

⁴⁴ “Self-Determinasyon –Türk Dil Kurumu tarafından önerilen karşılığıyla Öz Belirtim- klasik anlamda ulusların kendi geleceklerini belirlemesi kavramıdır. Bir ulus ya da yabancı bir güce bağımlı olmadan ayrı bir devlet halinde örgütlenebilmesi anlaşılmaktadır. Milliyetçi anlayışla aynı doğrultudadır. Kökü bakımından Fransız İhtilali sırasında 1795 tarihinde yayınlanan insan ve vatandaş hakları bildirgesine denk gelmektedir.

Kavramın oluşumu, ulus devlet kavramının şekillenmeye başladığı 18.yy’a götürülse de, ilk olarak I. Dünya Savaşı sonunda Amerikan Başkanı Wilson’un sunduğu “Wilson Prensipleri”nde ifade edilmiştir. Genel olarak milletlerin kendi siyasal durumlarını, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda izleyecekleri yolu kendi iradeleriyle belirlemeleri şeklinde tarif edilir.

Halkların Self-Determinasyon ve dolayısıyla da kendi milli devletini kurma hakkı, Birleşmiş Milletler Şartı’nın 1. Maddesinin ikinci bölümündeki ibare ve Örgüt’ün 14 Aralık 1960’taki tarihi 1514 sayılı “Sömürge Ülke ve Haklara Bağımsızlık” bildirgesiyle devletler hukukundaki yerini almış ve daha sonra da pek çok kereler çeşitli bildirge ve sözleşmelerle teyid edilmiştir.

BM’nin insan haklarıyla ilgili sözleşme ve bildirgelerinde de bu hakka yer verilerek Self-Determinasyon hakkının millet-toplum çerçevesinde hayata geçirilmesi zorunlu bir bireysel hak olduğu da ayrıca vurgulanmıştır.” Wikipedi Özgür Ansiklopedi, www.tr.wikipedia.org/wiki/Self-determinasyon, www.ensonhaber.com/self-self-determinasyon-nedir-2012-03-12.html, www.bianet.org/bianet/biant/123653-kosova-kararindan-sonra-Self-determinasyon-hakki

⁴⁵ Gibbons, Harry, **Kıbrıs’ta Soykırım**, Near East Publishing Yayınevi, Lefkoşa, 2003, s.21

varlığını sürdürmek için Kıbrıs'ı gözden çıkaramıyordu. İngiltere bu çerçevede adada sadece Rumların yaşamadığını öne sürüyor, Kıbrıslı Türklerin varlığına da vurgu yapıyordu. İngiltere'nin Kıbrıs'ı gözden çıkarmayacağını anlayan kesin tutumu karşısında Yunanistan Kıbrıs sorununu ikili görüşmelerden çekerek uluslararasılaştırma politikasına geçecektir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıslı Rumların Enosis isteklerini daha canlı bir şekilde dile getirmeleri karşısında Türkiye Kıbrıs sorunu diye bir sorunun olmadığını, İngiltere'nin aday bir başka devlete terk etmeyeceğini söylemiştir.⁴⁶ Türkiye NATO ve Batı İttifakına dayanan dış politikası çerçevesinde Kıbrıs konusunda alçak profil sergilemiştir.⁴⁷

Uzun bir süreden beri Kıbrıs sorununun uluslararası platforma taşınmasını isteyen Makarios İngiltere'nin Kıbrıs siyasetiyle Enosis hayallerine ulaşamayacağını anlamış ve böylece eşitlik ve self determinasyon ilkelerinin, BM koruyuculuğu altında Kıbrıs adasında yaşayan nüfusa uygulanmasını ve sorunun BM Genel Kurulunun gündemine konulmasını talep etmiştir. Yunan Hükümeti, Makarios'un bu isteğine karşı çıkmamış 22 Temmuz 1952 tarihinde resmi daireleri tatil ederek Atina'da Enosis'i destekleyen bir miting düzenlenmesini sağlamıştır. Böylece Kıbrıs sorunu Yunanistan'a da sıçramıştır.⁴⁸ Dönemin Yunanistan Başbakanı Mareşal Papagos, 1954 Mayıs'ında İngiltere'den Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesini istemiştir. Papagos isteklerinin karşılanmaması durumunda konuyu BM'ye götüreceğini dile getirmiştir. Dönemin başbakanı Menderes ise Atatürk ve Venizelos

⁴⁶ 1945-1952 yılları arasında Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili böyle bir politika izlemesinin ardında kendi varlığını tehdit eden tehlikelere karşı güvenliğini sağlama kaygısı bulunmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin varlığını tehdit eden başlıca etken ise, Sovyetler Birliği'nin toprak talepleriyle Boğazlar'ın ortak savunulması yönündeki isteğiydi. Türkiye "Batı Dünyası" içinde yer alma amacı doğrultusunda, İngiltere ve Yunanistan ile arasında Kıbrıs nedeniyle bir anlaşmazlık çıksın istemiyordu. Tuncer, Hüner, **Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?..**, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2012, s.47

⁴⁷ Melih Esenbel ise bu durumu şöyle açıklamıştır: "1931 ve 1952 yıllarında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girme çabası içinde olmaları, 1953 yılında da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan İttifakı kurulması olayının ön plana çıkması, Kıbrıs sorununu bir ölçüde perdelemişti." Esenbel, Melih, 16 Kasım 1922, Sabah Gazetesi'nden aktaran Eroğlu, Hamza, **"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç (1940-1983)"** Kıbrıs'ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu, Gökçekuş, Hüseyin (Ed.), Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 108

⁴⁸ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, s.168

arasında kurulan Türk-Yunan dostluğuna⁴⁹ gölge düşmemesi için böyle bir davranıştan kaçınması gerektiğini söylemiştir. Yunanistan 16 Ağustos 1954'te dönemin anlayışına uygun bir terim olan "Self Determinasyon" talebiyle konuyu BM gündemine taşımıştır. Yunanistan bu müracaatını yaparken BM Beyannamesindeki halkların eşitliği ve kendi kaderlerini kendileri tayin etme prensibinin uygulanmasının ve 1950 yılında Kıbrıs'ta yapılan plebisitin sonuçları ve Kıbrıs'ın Yunanistan'ın kültürel etki alanında olduğu gerekçeleri gösteriliyordu.⁵⁰ BM'nin 24 Kasım 1952 tarihinde yaptığı oturumda Yunanistan'ı temsil eden delege Dimitrios Lampros, "Self Determinasyon" hakkının, Kıbrıs'a da uygulanmasını istemiştir. Buna karşılık Türkiye'yi temsil eden delege Adil Derinsu ise, Kıbrıs'ın yalnız Rumlardan oluşmadığını aynı hakkın Türklere de tanınması gerektiğini bildirmiştir.⁵¹ Böylece Kıbrıs sorunu dünya kamuoyunun gündemine girerek uluslararası bir sorun haline gelmiştir günümüzde de aynı niteliğini korumaktadır. Uzun tartışmalar sonucunda BM Genel Kurulu şimdilik Kıbrıs sorununa ilişkin bir karar almayı uygun bulmadığını açıklayarak Yunanistan'ın başvurusunu gündemine almayı reddetmiştir.

Böylece Kıbrıs sorununu uluslararasılaştırma çerçevesinde BM'nin gündemine aldırılmayı başaramayan Yunanistan ve GKRY terörizmi etkili bir şekilde kullanmak ve İngiliz yönetimini zorlamak için silahlı eyleme başvurmuşlardır. Makarios, 1951 ve 1952'de adaya gelerek gerilla savaşı yürütmek için hazırlıklar yapmış olan Yunanistan'dan emekli bir subay olan Yorgos Grivas'la⁵² temas geçerek Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği anlamına gelen EOKA terör örgütü aracılığıyla silahlı eylemleri başlatmıştır.⁵³ EOKA 1 Nisan 1955 tarihinden başlayarak İngilizler, Türkler ve EOKA'ya destek olmayan Rumları hedef alan

⁴⁹ Atatürk-Venizelos dönemi Türkiye Yunanistan ilişkilerinin bir değerlendirmesi için bk. Demiröz, Damla, **Savaşın Barışa Giden Yol**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007

⁵⁰ Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s.105

⁵¹ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, s.169

⁵² Grivas 1898 yılında Kıbrıs'ın Trikomo (İskele) adlı kasabasında doğmuştur. Liseden sonra 1976 yılında Atina'daki Helen Kraliyet Askeri Akademisi'ne katılmıştır. 1940 yılında Yunanistan'ın Almanya ve İtalya tarafından işgal edilmesi sırasında "X" adını taşıyan kendi gerilla çetesini oluşturmuştur. Gibbons, Harry, **a.g.e.**, s.22

⁵³ İkizer, Hasan, **a.g.m.**, s.60

saldırıları düzenlemeye başlamıştır.⁵⁴ Yunanistan Hükümeti EOKA'ya yeraltında hastane kuracak kadar maddi ve manevi yardım sağlamıştır. Böylece var olan düzen yıkılmaya başlamış ve adada huzursuzluk artmıştır.⁵⁵ İngilizlere karşı başarı kazanan EOKA Enosis yolunda en önemli engel olarak gördükleri Türkleri hedef almaya başlamışlardır.⁵⁶ EOKA'nın bu eylemlerine karşılık Türkler ise ilk olarak Volkan, Kara Çete, 9 Eylül yeraltı örgütlerini, 1 Ağustos 1958'de ise EOKA'yla kıyaslandığında zayıf bir örgüt olan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)'ni kurmuşlardır.⁵⁷

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı İngiliz hükümeti, 'Doğu Akdeniz'in Siyasal ve Savunmaya İlişkin Sorunlarının' görüşüleceği bir konferansın düzenlenmesi için adım atmış ve bu çerçevede 20 Haziran 1955'te Yunan ve Türk hükümetlerine başvuru yapmıştır. Konferansın gündemi belirtilmese de konuşulacak konunun Kıbrıs olacağı kesindi. Söz konusu Konferans'ta konuşulan tek konu Kıbrıs olmuştur. 29 Ağustos 1955'te toplanan Londra Konferansı'nda her üç taraf ta görüşlerini açıklamıştır. İlk söz alan İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan İngiltere'nin NATO ve Bağdat Paktı içinde üstlenmiş olduğu görevleri yerine getirebilmesi için adanın tümünün elinde bulunması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos, İngiltere'nin bölgedeki stratejik çıkarlarını koruması için askeri üslerin yeterli olacağını, ada halkına self determinasyon hakkının tanınmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Yunan tarafı dünya kamuoyunun bir toprak ilhakı sayacağı endişesiyle açıkça Enosis dememiş bu isteği kendi kaderini tayin biçiminde dile getirmiştir.⁵⁸ Türkiye'nin görüşlerini ise Dışişleri Bakanı vekili Fatin Rüştü Zorlu açıklamıştır. Zorlu Türkiye'nin Lozan Antlaşması'yla adadaki haklarından vazgeçtiğini ancak aynı Antlaşmanın 30 ve 31. Maddelerinin Kıbrıs adasına özel bir statü tanıdığını vurgulamıştır. Bu çerçevede

⁵⁴ Keser, Ulvi, "Kıbrıs'ta 27-28 Ocak'ı Unutmamak" www.haberacisi.com (erişim tarihi: 10.02.2014)

⁵⁵ EOKA'nın eylemleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. Serter, V. Zeki, **Kıbrıs'ta Rum Yunan Saldırıları ve Soykırım**, Ankara, 2008

⁵⁶ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, ss.175-176

⁵⁷ İkizer, Hasan, **a.g.m.**, s.61

⁵⁸ Bilge,Suat, **Büyük Düş: Türk Yunan Siyasi İlişkileri**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, ss.364-372

Türkiye 30. madde ile hükümlerini İngiltere'ye devrediyordu. 31. madde ise, Kıbrıs'ta yaşayan toplulukların Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonraki iki yıl içerisinde İngiliz ya da Türk vatandaşlığını kabul etme kararını verme hakkını tanıyordu.⁵⁹ Zorlu coğrafi yakınlık, Kıbrıslı Türklerin varlığı, adanın Türkiye ile tarihsel, ekonomik ve kültürel bağlarına ve adanın Türkiye açısından stratejik önemine de değinmiştir. Kıbrıs'ı elinde bulunduran devletin aynı zamanda Türkiye'nin batısındaki adaları da elinde bulundurarak Türkiye'yi çevrelemiş olacağını bu durumun ise Türkiye'nin güvenliğini tehdit edeceğini belirtmiştir. Sonuç olarak Türkiye statükonun devamını, eğer durumda bir değişiklik yapılacaksa adanın kendisine verilmesini istemiştir.⁶⁰ Türkiye Londra Konferansı'yla Kıbrıs'a ilişkin ilk kez bir politika oluşturmuştur. Türkiye ve Yunanistan'ın bu konuda görüş ayrılığına sahip olmaları ise İngiltere'nin işine geliyordu. Böylece İngiltere sinsi bir planını devreye sokarak bu toplantıda Kıbrıs'ı uluslararası sorun olarak dünya kamuoyuna yansıtmış ve klasik "Böl ve Yönet" siyasetini uygulamaya başlamıştır.⁶¹ İngiltere düzenlediği bu konferansla Türkleri ve Yunanları silahlı bir çatışmaya varmayacak şekilde birbirine düşman etmeye çalışıyordu. Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanacak bir silahlı çatışma NATO'nun dolayısıyla ABD'nin Kıbrıs konusuna dâhil olması anlamına geliyordu ki bu da İngiltere'nin işine gelmemiştir.⁶² İngiltere Kıbrıs'taki varlığını meşru kılmak için " taraflar arasında derin görüş ayrılığı"⁶³ olduğunu dile getiriyordu. Bu çerçevede İngiltere iki ülke üzerinde de etki yapma olanağına sahip oluyordu.⁶⁴ Zorlu'nun Londra'da İngiliz ve Yunan devlet adamlarıyla Kıbrıs'ın geleceğini tartıştığı dönemde⁶⁵ Türkiye'de meydana gelen 6-7 Eylül olayları⁶⁶ ise çözümü daha da zorlaştırıyordu. Londra Konferansı tam da

⁵⁹ Bağcı, Hüseyin, **a.g.e.**, s.111

⁶⁰ Keser, Ulvi, **Dünden Bugüne Kıbrıs: 1913-2013**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013, s.152

⁶¹ Keser, Ulvi, "Kıbrıs'ta 27-28 Ocak'ı Unutmamak" www.haberacisi.com (erişim tarihi: 10.02.2014)

⁶² Bağcı, Hüseyin, **a.g.e.**, s.111

⁶³ Kızılyürek, Niyazi, **Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, İletişim Yay. 2. Baskı, İstanbul, 2005, s.37

⁶⁴ Bilge,Suat, **a.g.e.**, ss.364-372

⁶⁵ Bağcı, Hüseyin, **a.g.e.**, s.114

⁶⁶ 6-7 Eylül 1955'te İstanbul, Ankara, İzmir'de yaşayan başta Rumlara olmak üzere azınlıklara yönelik tahrip ve yağmalama hareketidir.

İngiltere'nin beklediği şekilde sona ermiştir. Taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamadığı gibi derin görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Bu toplantının bitmesinin ardından iki konsolosluk görevlisi tarafından Selanik'te ses bombası patlatılmış, İstanbul ve İzmir'de azınlıklara yönelik saldırılar düzenlenmiştir. Burada düşündürücü olan nokta ise bu olayların zamanlamasıdır. 6/7 Eylül 1955 süreci Kıbrıs adasının stratejik önemini bir kez daha göstermiştir.⁶⁷ İngiliz yönetimi EOKA hareketinin baş isminin Makarios olduğunun anlaşılmasından⁶⁸ ve Kıbrıs'ta kurulacak bir anayasal düzenin önündeki tek engel olarak Makarios'u gördüğünden, onu 9 Mart 1956'da Hint Okyanusu'ndaki Seychelles adalarına sürgüne göndermiştir. Makarios'un sürgüne gönderilmesiyle adadaki tansiyon artmıştır.⁶⁹ Yunanistan son kez 1958 yılında Kıbrıs sorununu yeniden BM'ye taşımıştır. 25 Kasım 1958 tarihinde yapılan BM toplantısında Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff düşüncelerini dile getirmişlerdir. Averoff, Lawrence Durell'in "Acı Limonlar" adlı kitabından alıntılar yaparak, adada Rumlarla Türkler'in uyum içinde yaşadıklarını, bu nedenle Self-Determinasyon uygulamasının Enosis'e yol açmayacağını, açsa dahi bunun endişelenecek bir durum olmadığını dile getirmiştir;⁷⁰ ancak Yunanistan'ın self-determinasyon prensibinin Kıbrıs halkına uygulanması isteği, oy çoğunluğu elde edilemediğinden askıda kalmıştır.⁷¹ İngiltere 1958 yılından

Kıbrıs Türklerine yapılan baskılar, 1955 yılında Türkiye kamuoyunun gündeminde en ön sıralarda yer almıştır. Hürriyet gazetesi İstanbul'daki Rum azınlığın aralarında bağış toplayarak Kıbrıs Rumlarının "enosis" çetelerine gönderdiğini yazmıştır. Dışişleri yetkilileri Londra'da Kıbrıs temaslarına devam ederken, Atatürk'ün Selanik'teki evinde bir bomba patlamasıyla ilgili haber üzerine Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin önyak olması ve diğer gençlik örgütleri, meslek kuruluşları, bazı resmi ve gayri resmi makamların telkin ve teşvikiyle yerel kalabalıklar ve şehre dışarıdan getirilmiş olan kitleler 6 Eylül akşamı Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir yağma ve yıkım eylemi gerçekleştirmişlerdir. Olayların ardından, Türkiye'de yaşayan binlerce Rum Türkiye'den göç etmiştir. 6-7 Eylül olayları ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz: Güven Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İletişim Yayınevi, Çev. Bahar Şahin, İstanbul, 2006, Kiratzopoulos Vassilis, **Kayıt Olunmamış Soykırım: İstanbul Eylül 1955**, Pencere Yayınları, Çev.Sonya Özzakar, Ekim 2009, 6-7 Eylül olaylarıyla ilgili belgesel için bkz: Dündar Can, **Dostluğa Darbe Vuran Karanlık Gece: 6-7 Eylül**, www.candundar.com.tr/_v3/index.php=7146 (erişim tar. 21.02.2013)

⁶⁷ Keser, Ulvi, 6/7 Eylül ve Kıbrıs <http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9229-67-EYLUL-VE KIBRIS.html> (erişim tarihi: 13.02.2014)

⁶⁸ Gibbons Harry, **a.g.e.**, s.28

⁶⁹ Aksoy, Berna, **a.g.e.**, s.67

⁷⁰ Kızılyürek, Niyazi, **a.g.e.**,s.38

⁷¹ Uçarol,Rıfat, **a.g.e.**, s.959

itibaren Kıbrıs sorununun çözümü için arka arkaya plan tasarıları⁷² ortaya atsa da söz konusu tasarılar çözüm getirmek bir yana adadaki durumu daha da çıkmaza sokmuştur. Adadaki durumun gerginleşmesi ise NATO'nun Doğu Akdeniz'deki sağ kanadının durumunu sarsmıştı. Bu durum ise Makarios'un çıkarlarına hizmet edecekti.

Böylece bir yandan ABD'nin, diğer yandan da NATO'nun baskıları ile Türkiye ve Yunanistan arasında ikili görüşmelere gidilmiştir. Sorunu görüşmeler yoluyla çözmenin ilk adımı 18 Aralık 1958 tarihinde Paris'te yapılan NATO Konseyi toplantısında atılmıştır. NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerine birer mektup göndererek, Kıbrıs sorununun görüşmelerle çözülebilmesi için, arabuluculuk yapabileceği önerisinde bulunmuştur. İngiliz Koloniler Bakanı Lloyd aracılığı ile Türkiye ve Yunanistan dışişleri bakanları bir araya gelmişlerdir.⁷³ Böylece Londra ve Zürih yolu açılmıştır.

19 Aralık 1956'da İngiltere Koloniler Bakanı Lennox-Boyd yaptığı açıklamada self determinasyon ilkesinin Kıbrıs'a uygulanmasını İngiliz hükümetinin kabul ettiğini bildirmiş ancak bu açıklamayı yaparken Ada'nın bölünmesinin yani taksimnin de bir seçenek olduğunu belirtmiştir. İngiltere'nin Taksim tezini Menderes Hükümeti de benimsemiş ve Başbakan Menderes, muhalefet lideri İnönü'nün yakın çalışma arkadaşı Nihat Erim'i Kıbrıs sorunu ile ilgili sorumlu olarak görevlendirmiştir. Artık Taksim tezinin güçlü savunucusu olan Türkiye'de "Ya Taksim Ya Ölüm!" mitingleri yapılmıştır.⁷⁴

⁷² Bu tasarılarından ilki adaya vali olarak atanan Foot Planıdır. Foot planına göre kesin bir çözüme ulaşmak için 5-7 yıllık bir geçiş dönemi olmalıydı ve kendini yönetme sisteminin oluşturulması çerçevesinde adadaki iki toplumun liderleriyle görüşmelere başlanacaktı. Foot Planına Türkiye Makarios'un adaya dönmesi Yunanistan ise Türkiye'nin eşit taraf yapılmasına karşı çıkararak planın uygulanmasını imkânsızlaştırmışlardır.

Tasarıların ikincisi ise 19 Haziran 1958'de ortaya atılan Macmillan Planıdır. Macmillan'ın hazırladığı plana göre, Türk ve Rum toplumlarıyla, İngiltere, Türkiye, Yunanistan işbirliğine dayanan bir üçlü yönetim kurulacaktı. Macmillan Planı'na Makarios ve Yunanistan taksime, Denктаş ve Türkiye Enosis'e yol açabileceği düşüncesiyle karşı çıkmışlardır. Bilge,Suat, **a.g.e.,s.373**

⁷³ Erim, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, Ajans Türk Matbaacılık, s.89

⁷⁴ Bağcı, Hüseyin, **a.g.e., s.124**

1.1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1959-1960) Zürih ve Londra Antlaşmaları

Makarios adanın taksim edilmesinden yana değildi Ona göre ne Türkiye'ye ne de Yunanistan'a bağlı olan bağımsız bir Kıbrıs Devleti kurulmalı ve bu bağımsızlık BM'nin güvencesi altına alınmalıydı. Bağımsızlık formülüyle Makarios, Türk toplumunu Rum çoğunluk karşısında haklarından yoksun bir azınlık konumuna sokacaktı. Makarios'un bu görüşünü Konstantin Karamanlis başkanlığındaki Yunan Hükümeti de desteklemiştir. Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye ise Makarios'un bu görüşünü olumlu bulmamıştı. Dr. Fazıl Küçük, bağımsız bir Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmek olacağını açıklamıştır.

Süveyş Harekatı'nın İngiltere açısından başarısızlıkla sonuçlanması Kıbrıs açısından da bir dönüm noktası olmuştu. İngiltere artık Ortadoğu'da etkin güç olma konumunu yitirmiş ve 1957 Eisenhower Doktrini ile bölgede Batı'nın çıkarlarını koruma görevini ABD'ye vermişti. İngiltere yalnızca üslerle yetineceğini açıklamıştı. Bu bölgede kontrolü eline geçiren ABD ise ekonomik güçlükler içinde olan Türkiye'ye yardım etmesi karşılığında Kıbrıs'ta bir çözüm bulunması için Menderes ve Karamanlis'e baskı yapmıştır. Türkiye ise "Taksim" tezinden dönüş yaparak Kıbrıs'ın bağımsızlığı görüşünü savunmaya başlamıştır.⁷⁵ Çünkü NATO üyesi iki ülkenin gergin ilişkilere sahip olması Makarios'u destekleyen Sovyetler Birliği'nin işine gelecekti. ABD Türkiye ve Yunanistan gibi, ekonomik ve askeri olarak Batı'ya bağlı iki devletin daha fazla diretmeyeceğinin hesabını önceden yapmıştı.⁷⁶

BM Genel Kurulu 1958 yılı Aralık ayında tarafların barışçıl ve demokratik bir çözüme ulaşmaları için Birleşmiş Milletler Beyannamesi çerçevesinde tüm çabaları göstermesi gerektiği yönünde bir fikir ortaya atmıştır.⁷⁷ BM'nin bu girişimiyle dönemin Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff 5-11 Şubat 1959 tarihleri arasında Zürih'te bir araya gelerek Kıbrıs anlaşmazlığı üzerinde görüşmelere başlamışlar ve 11 Şubat 1959 tarihinde yayımlanan ortak bildiriye tarafların sorunun çözümüne ilişkin bir plan üzerinde anlaşmaya vardıklarını

⁷⁵ Fırat, Melek, **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, I. Baskı, 1997, Ankara,, s.57

⁷⁶ Tuncer, Hüner, **a.g.e.**, ss.61-63

⁷⁷ Bağcı, Hüseyin, **a.g.e.**, s.124

açıklamışlardır. Tarafların hazırladıkları Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve devlet yapısına ilişkin belgeler, 19 Şubat'ta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Başbakanları, Kıbrıs Rum halkı adına Başpiskopos Makarios ve Kıbrıs Türk halkı adına da Dr. Fazıl Küçük tarafından imzalanmıştır.⁷⁸ İki ülkenin o dönem başbakan ve dışişleri bakanları 6 Şubat 1959'da Zürih'te bir araya gelerek Kıbrıs anlaşmazlığını çözmek üzere görüşmelere başlamışlardır. 11 Şubat 1959 tarihinde yayınlanan ortak bildiriye tarafların sorunun çözümüne ilişkin bir plan üzerinde anlaşmaya vardıkları açıklanmıştır. Toplantıda taraflar, üç önemli belgeye imza atmışlardır.

Bunlar;

- a) Oluşturulması kararlaştırılan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal çerçevesini oluşturan, 27 madde ve 1 ekten oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısına İlişkin Antlaşma,
- b) İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf olduğu bir "Garanti Antlaşması" taslağı
- c) İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf olduğu bir "İttifak Antlaşması" Zürih'te kabul edilen bu belgeler, daha sonraki aşamalarda yapılan Londra ve Lefkoşa Anlaşmaları ile son şekillerini almışlardır.⁷⁹

İngiliz Dışişleri Bakanı Lloyd, adada İngiltere'ye egemenlik hakkıyla kullanabileceği nitelikte iki üs verilmesi kaydıyla, Zürih'te kabul edilen metinleri, tamamen kabul ettiklerini açıklamıştır.⁸⁰ Böylece Zürih'te oluşturulan metinler 19 Şubat'ta taraflarca imzalanmıştır.

Adını anlaşmanın çerçevesinin hazırlanması için yapılan konferansların düzenlendiği şehirlerden alan Zürih ve Londra Anlaşmalarının 19 Şubat 1959'da imzalanmasıyla bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasında ilk aşama tamamlanmıştır.⁸¹ Bu anlaşmalara göre; adada her iki toplum kendilerini ilgilendiren

⁷⁸ Fırat, Melek, **a.g.e., s.58**

⁷⁹ Uçarol,Rıfat, **a.g.e., 960-961**

⁸⁰ Sönmezoğlu, Faruk, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler; Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, DER Yay. İstanbul, 2000, s. 80

⁸¹ Gibbons, Harry, **a.g.e., s.28**

işleri Toplum Meclisleri, ortak işleri de başkanlık sistemine dayanan yürütme organı aracılığıyla yürüteceklerdi. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacak ve üçü Türk yedisi Rum 10 kişiden oluşan bir bakanlar kurulu olacaktı. Bunların yanı sıra elli üyeli bir Temsilciler Meclisi olacaktı. Bir anayasa mahkemesi olacak, Türkler ve Rumlar arasındaki davalar için ise karma mahkemeler kurulacaktı. Anayasa düzeninin sürekliliğini ise Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garanti edeceklerdi. Adanın savunulması ise 3 garantör devlet ve Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından, Askeri İttifak Antlaşması çerçevesinde kurulacak ortak bir kuvvetle sağlanacaktı. En önemlisi ada başka bir devletle birleşmeyecekti. Kıbrıs Adası, İngiliz Parlamentosu'nun 1 Temmuz 1960'ta adaya resmen bağımsızlığını vermesi üzerine, 16 Ağustos 1960'ta bağımsız bir Cumhuriyet olmuştur.⁸² 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, Türklerin bir azınlık konumunda olmadığı "Fonksiyonel Federatif Sistem" meydana getirilmişti.⁸³ Sui generis (kendine özgü) olan Zürih ve Londra Andlaşmaları hem Türkiye'nin Ada'daki çıkarlarını hem de Kıbrıs'ta yaşayan Türk soydaşlarımızın haklarını güvence altına almıştır. Bu Andlaşmalarla Türkler ırk, din, dil, kültür, örf ve adetleriyle yasama, yürütme ve yargı yetkileriyle bağımsızdırlar.⁸⁴

Bu anayasayla Kıbrıs ilk defa kendini yönetir hale gelmiştir.⁸⁵ Aşağıdaki tabloda 1960 Anayasasıyla adadaki iki toplum arasında yönetimin nasıl paylaştırıldığı gösterilmiştir.⁸⁶

⁸² Fırat, Melek, **a.g.e.**, ss.59-62

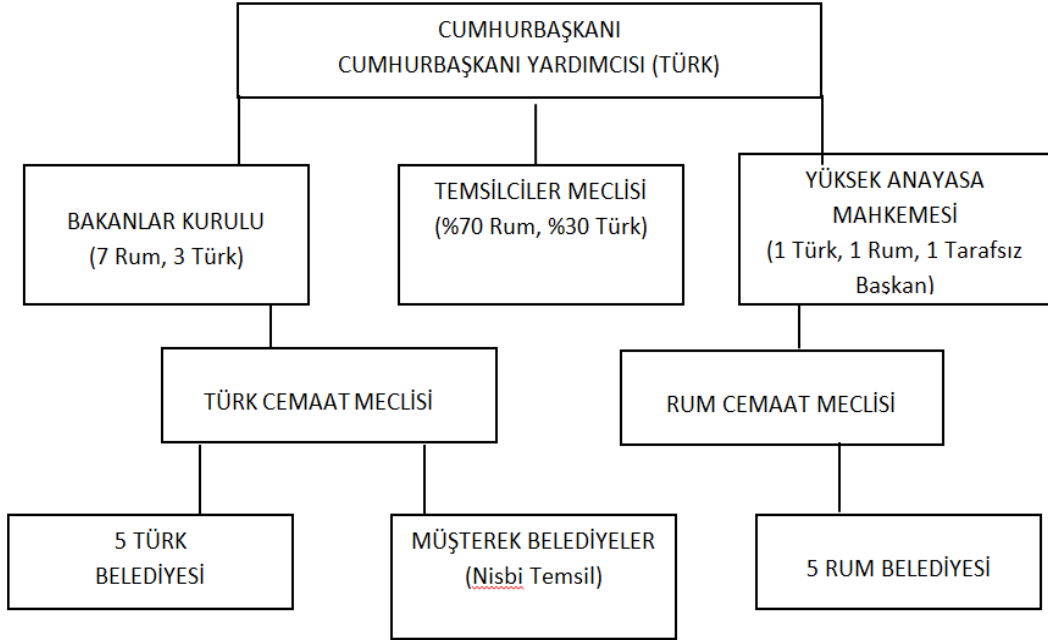
⁸³ Alasya, Fikret, **Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Kıbrıs, 1992 s. 54

⁸⁴ Eroğlu, Hamza, **a.g.m.**, 130

⁸⁵ Gibbons, Harry, **a.g.e.**, s.35

⁸⁶ Bu tablo Alasya, H. Fikret, **Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 28'den alınmıştır.

1.1.4. 1960-1974 Kıbrıs Sorununun Belirleyici Olduğu Dönem

Şekil 1. Adadaki İki Toplum Arasında Yönetimin Paylaştırılması

Londra Antlaşmalarının imzalanmasıyla Kıbrıs sorunu belirli bir çerçeveye oturtulmuştu. Türkiye Kıbrıs'ta oluşturulan düzenden memnundu. Yunanistan ise 1963'e kadar olan dönemde "Londra Antlaşmaları" ruhuna uygun bir dış politika izlemiştir.⁸⁷ Türkler, 1960 anayasasının ulusal bir toplum olarak diğer toplumla eşit bir statüde yaşama hakkı verdiğini düşünüyor ve elde ettikleri bu konumu korumaya çalışıyorlardı. Makarios ise Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın Kıbrıs toplumunun ihtiyaçlarına cevap vermediğini ileri sürmeye başlamıştır.⁸⁸ Makarios'a göre 1960 anayasası ütopyik bir anayasaydı ve devletin işleyişini felce uğratıyordu.⁸⁹ Ona göre anayasanın işlerlik kazanması için 13 maddesinde değişiklik gerekiyordu⁹⁰

⁸⁷ Fırat, Melek, "1960-1980 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, cilt I, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 719

⁸⁸ Uçarol, Rıfat, a.g.e., s.964

⁸⁹ Fırat, Melek, 1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs... s.123

⁹⁰ Makarios'un anayasada istediği 13 maddelik değişim şunlardır:

- "Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının veto hakları kaldırılacaktı.

Makarios'un aslında Enosis'i gerçekleştirmeye yönelik anayasa maddelerinde değişiklik istemesi, iki toplum arasındaki görüş farklılığını derinleştirmiştir.

Makarios, EOKA mücadelesinin son aşaması olarak planladığı ve içlerinde Meclis Başkanı Glafkos Klerides'in⁹¹ de bulunduğu bir grubu gizli bir eylem planı hazırlamakla görevlendirmiştir. Bu sürece Yunanistan da adaya silah ve asker temini yoluyla destek vermiştir. Böylece "Akritas Planı" hazırlanmıştır.⁹² Planı hazırlayan Rum İçişleri Bakanı Yorgacis'in lakabı "Akritas" olduğu için, plana da "Akritas Planı" denmiştir. 21 Nisan 1966 tarihinde Patris gazetesinde yayımlanan bu plana göre, Türk halkı ani bir saldırı ile yok edilecekti.⁹³ Planda uluslararası kamuoyuna Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın dışarıdan dayatmalar sonucu Kıbrıs halkına kabul

-
- Cumhurbaşkanı görevinin başında bulunmadığı ya da görevini yapamayacak duruma düştüğünde, yerine Cumhurbaşkanı Yardımcısı geçecekti.
 - Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı Temsilciler Meclisi'nin yapacağı ortak seçimlerle seçileceklerdi.
 - Temsilciler Meclisi Başkanı görevinin başında bulunmadığı ya da görevini yapamayacak duruma düştüğünde yerine Temsilciler Başkan Yardımcısı geçecekti.
 - Bazı vergilendirme yasalarına ayrı veto uygulaması kaldırılacaktı.
 - Ayrı belediyeler kaldırılacaktı.
 - Adli sistem birleştirilecekti.
 - Polis, jandarma ve güvenlik güçleri birleştirilecekti.
 - İdari yapı ve ordu içindeki görevlerin sayısal dağılımı nüfus oranına uygun olarak yapılacaktı.
 - Polis ve orduda görevlerin sayısal dağılımı yasayla belirlenecekti.
 - Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun üye sayısı ondan beşe indirilecekti.
 - Kamu Hizmetleri Komisyonu kararlarını basit çoğunlukla alacaktı.
 - Cemaat Meclisleri, en azından Kıbrıslı Rumların Cemaat Meclisi ilga edilecekti. Kıbrıslı Türkler eğer isterlerse kendilerininkini koruyabileceklerdi." Fırat Melek, a.g.e. ss.123-124

⁹¹ 24 Nisan 1919'da doğan Glafkos Klerides İngiltere'de yükseköğrenim görmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) Bombardıman Komutanlığı'nda görev yapmıştır.

Klerides savaş sona erdiğinde Londra'da King's College'de hukuk öğrenimi görmüştür. Kıbrıs'ta 1960'a kadar avukat olarak çalışmıştır.

1955 yılında EOKA örgütüne katılan Klerides'e Grivas eski bir Yunan kahramanı olan "Hiperidis" adını vermiştir. Klerides EOKA'cı ruhunu GKRY'nin Cumhurbaşkanı olduğunda dahi kaybetmemiştir.

1959-60 döneminde kurulan geçici hükümette Adalat Bakanı olmuştur. Gibbons, Harry, **a.g.e.**, ss. 34-35

⁹² Mütercimler, Erol **Satılık Ada Kıbrıs**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s.124

⁹³ Somuncuoğlu, Sadi, **a.g.e.**, s.65

ettirildiği anlatılacaktı. Bu nedenle anayasada bir dizi değişikliğin yapılmasının gerekli olduğu anlatılacaktı. Fakat bu haklıymışçasına gösterilen gerekçenin altında Türk toplumunu azınlık konumuna düşürme niyeti vardır.⁹⁴ Makarios, 30 Kasım 1963'te, Türk Toplum lideri ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye 1960 Anayasası'nda Kıbrıslı Türklerin adadaki yaşamlarını ve çıkarlarını olumsuz yönde etkileyecek bazı değişiklikler öneren 13 maddelik bir memorandumunu göndermiştir. Söz konusu memorandum Kıbrıs Türk Toplumunun Anayasa ile güvenlik altına alınan çıkarlarını ortadan kaldıracak ve Türk tarafını Rum çoğunluğun hakimiyeti altına alan üniter bir devlet yapısı meydana getirecekti.⁹⁵

Makarios'un anayasada değişiklik istediği dönemde Türkiye'de 2 Aralık 1963'de İnönü'nün istifası nedeniyle hükümet bunalımı ortaya çıkmıştı. Yunanistan'da ise Karamanlis hükümetten düşmüş yerine Makarios'u destekleyen, Zürih ve Londra Antlaşmalarını bir cinayet olarak gören, "Megali İdea"nın takipçisi olan Yorgo Papandreou gelmişti. Tüm bu gelişmeler anayasada tadil isteği reddedilen Makarios'a isteklerini kabul ettirme ortamı yaratıyordu.

Akritas Planı çerçevesinde 21 Aralık 1963 günü başlatılan ve tarihe "Kanlı Noel" olarak geçen olaylar başlamıştır. 21 Aralık 1963 akşamı, Lefkoşe'nin bir Türk mahallesinde devriye gezen Kıbrıslı Rum polislerin bir arabayı durdurarak arama yapmak istemeleri ve arabada bulunanların karşı koymaları üzerine, olay yerine gelen Kıbrıslı Türklerin polisle çatışmaya girmeleri üzerine başlamıştır. Bu olayla başlayan çatışmalar 31 Aralık'a kadar tüm adada iki toplumun bir arada yaşadığı her bölgeye yayılmıştır. Bu çatışmalar çerçevesinde EOKA Türk alayı doktorlarından Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğunu evlerinin banyosunda kurşun yağmuruna tutmuştur.⁹⁶ Tarihe "Kumsal Katliamı" olarak geçen bu olay karşısında eşinin ve çocuklarının katledildiğini öğrenen Nihat İlhan "vatan sağ olsun" diye yanıt verir.⁹⁷ Rum güçleri Kıbrıslı Türklere ait yaşam alanlarını izole etmiş, dışarıdan yardım

⁹⁴ Denктаş, Rauf, **Kıbrıs Girit Olmasın**, İstanbul, 2004, ss.157-168

⁹⁵ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, s. 61

⁹⁶ Toprak, Bedirhan, (Ed.), **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000**, Cilt 3, 1961-1980 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.77

⁹⁷ Keser, Ulvi, 21 Aralık 1963 ve Unuttuklarımız.
http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi13240-21_ARALIK_1963_VE_UNUTTUKLARIMIZ.html (erişim tarihi: 14.02.2014)

almalarını önlemişlerdir. Tüm haberleşme sistemlerini eline geçiren Rum tarafı dünya kamuoyuna Türklerin “isyan” ettiğini ilan etmiş ve kendilerini isyancı Türklere karşı savunmak durumunda kaldıklarını duyurmuşlardır. Aslında Rumlar bir soykırım hareketi başlatmışlar ve Noel’e kadar bu hareket sonuçlanmalıydı.⁹⁸ 1960 antlaşmaları uyarınca adada bulunan Türk askeri güçleri Lefkoşa-Gönyeli hattını denetim altına alarak, Kıbrıslı Rumları bir ölçüde engellemişlerdir.⁹⁹

Katliamların devam etmesi üzerine Türk hükümeti, ateşkes anlaşmasına uyulmaması halinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin tek taraflı olarak ateşkesi sağlayacağı yönünde uyarıda bulunur. Saldırıların ciddi boyutlara ulaşması sonunda 25 Aralık 1963’de, Türk savaş uçakları Lefkoşa üzerinde alçak uçuşlar gerçekleştirir. İngiltere’nin de araya girmesiyle Rumlar ateşkesi kabul ederler. 27 Aralık 1963 tarihinde İngiliz General Young’un komutasında, üç garantör ülkenin askerleri “Barışı Koruma Kuvveti” adıyla göreve başlamıştır. Buna rağmen Türklere karşı yapılan saldırılar durmamıştır.¹⁰⁰ Kıbrıs Türk halkının can güvenliğinin ciddi tehlikede olması nedeniyle Dr. Fazıl Küçük ve Makarios’un ortak talebi üzerine, İngiliz Askerleri 29 Aralık 1963 günü Lefkoşa’da Yeşil Hat’a girmişlerdir. Böylece Kıbrıs’ın Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılma süreci başlamıştır.

Yukarıda belirtilen olaylar üzerine BM Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964’te aldığı bir kararla Kıbrıs’a Barış Gücü göndermiştir.¹⁰¹ Gerginliğin tırmanması ve Türkiye’nin ada üzerinde ihtar uçuşları yapması üzerine İngiltere 15 Ocak 1965’te Londra Konferansı’nı düzenlemiştir. Bu Konferansa Kıbrıs Rum Cemaati temsilcisi Klerides, Kıbrıs Türk cemaati temsilcisi Denктаş, dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Erkin ve dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Palamas katılmıştır. Konferans’ta taraflar görüşlerini dile getirmişlerdir. Türk tarafını temsil eden Denктаş 1960 çözümünün Kıbrıslı Türkler’in güvenliğini sağlayamadığını¹⁰² Türkleri katletmeye teşebbüs eden EOKA’cılarının Türklere verecekleri azınlık haklarına güvenmenin

⁹⁸ Gibbons, Harry, **a.g.e.**, s.13

⁹⁹ Fırat, Melek, **1960-71 arası**.... s.125

¹⁰⁰ Somuncuoğlu, Sadi, **a.g.e.**, s.68

¹⁰¹ Alasya Fikret, **a.g.e.**, ss.66-67

¹⁰² Fırat, Melek, **a.g.e.**, s.126

imkanı olmadığını dile getirmiştir.¹⁰³ Türklerin can güvenliğinin sağlanabilmesi için coğrafi olarak ayrılmış ve nüfus mübadelesini gerçekleştirmiş iki toplumlu bir federal devlet kurulmalıydı. Denktaş'ın bu önerisi bir anlamda Taksim tezinin yeniden gündeme getirilmesiydi. Kıbrıs Rum toplumu ve Yunanistan ise çoğunluğun çıkarlarına uygun yeni bir anayasanın hazırlanmasını ve yürürlüğe sokulmasını istiyorlardı.¹⁰⁴ Böylece Londra Konferansı'ndan olumlu bir sonuç çıkmamıştır.

Londra Konferansı'ndan bir sonuç çıkmaması üzerine BMGK, 4 Mart 1964 tarihinde ABD'nin de olumlu karşıladığı 186 sayılı kararı almıştır. BM Güvenlik Konseyi, 186 sayılı kararıyla, Makarios'un siyasetini onaylıyor¹⁰⁵ ve Kıbrıs'ın yasal hükümeti olarak Kıbrıs Rum Yönetimi'ni görüyordu. Söz konusu kararla BM Kıbrıs'ta durumu kötüleştirecek davranışlardan kaçınılmasını, Kıbrıs Hükümeti'nden şiddet ve kan dökülmesini önleyecek her türlü önlemi almasını istemekteydi. BM kararında ifade edilen Kıbrıs Hükümeti yasadışı Rum Yönetimi'nden başkası değildi. Diğer devletler de bu karar çerçevesinde, yasal hükümet olarak Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanımıştı.

Her konuşmasında, verdiği her demeçte Zürih ve Londra Antlaşmalarından şikayet eden Makarios 9 Nisan 1963'te Londra'da yayımlanan Times gazetesine "Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi tüm Kıbrıslı Rumların gönüllerinde aziz, kutsal bir emel olmuştur. Bir Cumhuriyet kurmakla bu gayeye son vermek, bu arzuyu nihayete erdirmek mümkün değildir..."¹⁰⁶ şeklinde beyanda bulunmuştur.

Adada 4 Mart 1964'ten beri bulunan BM Barış Gücünün de soruna çözüm bulamaması, 2 Haziran 1964'te Makarios'un İttifak Antlaşmalarını feshettiğini açıklaması ve Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıların artması üzerine Türk Hükümeti, 13 Mart 1964'te Makarios'u, Kıbrıslı Türklere karşı saldırıların devam etmesi durumunda, Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamak amacıyla müdahale edeceği hususunda uyarmıştır.¹⁰⁷

¹⁰³ Alasya, Fikret, **Tarihte Kıbrıs**, s.231

¹⁰⁴ Fırat Melek, 1960-71 arası.... ss. 126-127

¹⁰⁵ Fouskas, Vassilis, **Uncomfortable Questions: Cyprus, October 1973-August 1974**, Contemporary European History, ss.45-63 doi:10.1017/S0960777304002140

¹⁰⁶ Gibbons, Harry, **a.g.e.**, s.38

¹⁰⁷ Tuncer, Hüner, **a.g.e.**, s.78

Fakat NATO ittifakı içerisinde olan Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya gelmesini istemeyen dönemin ABD Başkanı Lyndon Baiden Johnson İnönü'ye bir mektup¹⁰⁸ göndererek Kıbrıs sorununun çözümü için savaş dışı alternatifler aranması gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁹ Johnson, Ankara'daki büyükelçisi aracılığıyla İnönü'ye yapılması planlanan Türk hareketinin, Türkiye'ye verilen Amerikan silahlarının kullanılması anlaşmasına aykırı olduğunu, Türkiye'nin NATO'ya karşı sorumluluklarının ihlali anlamına geleceğini ve bunun BM anayasasına ve Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusunda aldığı karara aykırı olacağını belirtmiştir. Johnson, Türkiye'yi hem NATO Konseyi'ni hem de BM Güvenlik Konseyi'ni acil olarak toplanmaya çağırarak tehdit etmiştir.¹¹⁰ İnönü, Johnson'a yazdığı cevabi mektubunda; Kıbrıs konusunda ABD'nin takındığı tavır karşısında hayal kırıklığına uğradığını ABD'den soruna ağırlığını koyarak ve Yunanistan'ı ikna ederek, Türkiye'nin haklı tutumunu desteklemesini görmeyi umut ettiğini söylemiştir.¹¹¹

Olası bir müdahalenin önüne geçen ABD Kıbrıs sorununun çözümü için

9 Temmuz 1964'te eski ABD Dışişleri Bakanı Acheson'un arabuluculuğunda tarafları Cenevre'de bir araya getirmiş ve Acheson Planını taraflara sunmuştur.¹¹²

¹⁰⁸ Mektupta Johnson, diplomatik dilden uzak ve kaba bir üslupla, Türkiye'nin adaya tek taraflı bir müdahalesinin taksimin gerçekleşmesine yol açacağını ki bunun Garanti Antlaşması'na aykırı olacağını, müdahalenin iki NATO üyesi ülke olan Türkiye ve Yunanistan'ı karşı karşıya getireceğini ve bunun ABD tarafından hiç istenmeyen bir durum olduğunu, yine Türkiye tarafından tek taraflı yapılacak müdahalenin Sovyetler'i harekete geçireceğini bu durum karşısında NATO'nun Türkiye'ye yardım edip etmeme konusunda bir tereddüte düşebileceğini belirtmiştir. Johnson İnönü'ye son olarak 1947 yılında Türkiye ile ABD arasında yapılan askeri anlaşma çerçevesinde ABD'nin Türkiye'ye sağladığı askeri malzemelerin bu müdahalede kullanılmasına izin verilmeyeceğini söylemiştir. Sönmezoğlu, Faruk, **ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)**, Der Yayınları, İstanbul, 1995, s.122

¹⁰⁹ Erhan, Çağrı, **"1960-1980 ABD ve NATO'yla İlişkiler"**, Oran, Baskın (Ed.) Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, cilt I, 6. Baskı, İletişim Yayınları, 2002, ss.685-691

¹¹⁰ Gibbons, Harry, **a.g.e.**, s.251

¹¹¹ İnönü'nün Johnson'a yazdığı mektubun ayrıntıları için bkz. Armaoğlu, Fahir, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Ankara, TTK, 1991, s.270-276

¹¹² Genel olarak Acheson Planı, Ada'yı Yunanistan'a bırakıyor, Karpaz Yarımadası üzerinde Türkiye'ye askeri üs olarak kullanacağı bir toprak parçası veriyor ve Türkiye'nin bu bölgede istediği kadar asker bulundurmasına da izin veriyordu. Türkiye'nin güvenliği için, Meis adası Yunanistan tarafından Türkiye'ye verilecekti. Ada'da yaşayacak olan Türkler, Lozan'da Yunanistan'da kalan Müslüman azınlığa tanınan haklardan yararlanacak, Rumların bu hakları Türklere sağlayıp sağlamadıkları ise, BM ya da Uluslararası Adalet Divanı tarafından atanacak bir komiser tarafından denetlenecekti. Meis Adanın Yunanistan'a ait bölgelerinde kalacak Türkler için mahalli otonomi sağlanıyordu. Tuncer,Hüner, **a.g.e.**,s.79

Acheson'un hazırladığı plan taraflar arasında kabul görmemiştir. Cenevre Görüşmeleri 31 Ağustos 1964'te sona ermiş, böylece Acheson Planı da tarihteki yerini almıştır. Sorun çözümlenemedikçe taraflar arasındaki gerginlik artmıştır. 1965-67 döneminde, Kıbrıslı Rumlar adada bulunan BM Barış Gücünü ve 1960 Anayasasını hiçe sayarak Kıbrıs Türk halkına yönelik saldırılarda bulunmaya devam etmişlerdir. Bu çerçevede Grivas'ın öncülüğünde Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırılar düzenlemiştir. Özellikle TMT'nin denetiminde olan Erenköy-Mansura bölgesinde çatışmalar yaşanmıştır. Grivas komutasındaki askerler Kıbrıslı Türkleri Erenköy'de abluka altına almışlardır. Kıbrıslı Türklerin yaşamı ciddi şekilde tehlikeye girince Türkiye BM ve NATO'ya başvurduktan sonra 8-9 Ağustos'ta adaya müdahale yapmıştır. BM Güvenlik konseyi taraflar arasında ateşkes çağrısı yapmış ve Makarios bu çağrıya uymuştur. Böylece Kıbrıs'ta sıcak bir savaşın eşiğinden dönülmüştür.¹¹³ Bu dönem 1967 bunalımı olarak adlandırılmıştır.

Yukarıda belirtilen olaylar üzerine dönemin Demirel hükümeti bir ultimatom vererek, adadaki 20 bin Yunan askerinin derhal çekilmesini ve asker sayısının Londra ve Zürih antlaşmalarında belirtilen düzeye indirilmesini, çatışmaların ortaya çıktığı bölgelerde tarafların birbirinden ayrılmasını ve BM Barış Gücü'nün genişletilmesini istemiştir. Türkiye bu çıkışıyla, Yunan Cuntası'nın uluslararası alandaki yalnızlığından faydalanarak, Kıbrıs sorununu taksim yoluyla çözmek istemiştir.¹¹⁴

Bu dönemde ABD de devreye girerek NATO çerçevesinde önlemler alınmasını teklif etmiştir; ancak bu önlemlerin her iki tarafça reddedilmesi üzerine ABD Başkanı Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'ı görevlendirmiş ve her iki taraf arasında mekik diplomasisi uygulayarak sorunu çözmeye çalışmıştır. Türkiye'nin adaya müdahale konusunda kararlı olduğunu açıklaması sonucunda Yunanistan askerlerini adadan çekmiştir.¹¹⁵

1967 bunalımından sonra Türkiye, ABD ve Sovyetler'in desteğiyle avantajlı duruma geçen Kıbrıslı Türkler, 1964'ten beri sürdürdükleri ayrı yaşama durumlarını

¹¹³ Fırat Melek **1960-71 arası**ss.138-139

¹¹⁴ Sönmezoğlu, Faruk, **II.Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, DER Yayınları, İstanbul, 2006, s.241

¹¹⁵ Alasya, Fikret, **Tarihte Kıbrıs**, ss.238-239

hukuksal bir çerçeveye oturarak 28 Aralık 1967 günü “Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi” (KGTY)’ni kurmuşlardır. KGTY’nin Başkanı Fazıl Küçük, Yardımcısı da Rauf Denktaş olmuştur.

1.2. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI ve SONUÇLARI

1.2.1. Birinci ve İkinci Kıbrıs Harekâtları

Yunanistan’da 21 Nisan 1967’de Albaylar Cuntası ABD’nin de desteğini alarak yönetime el koymuştur. Kıbrıs sorununu NATO içinde çözmeye çalışan Yunanistan’ın bu tutumu Makarios’un tepkisiyle karşılaşmıştır. Böylece Makarios ile Cunta yönetimi arasında anlaşmazlık başlamıştır.

Grivas Yunanistan’daki askeri yönetime bağlı kalacağını açıklamış ve Makarios’a karşı muhalefet örgütlemeye başlamıştır. Makarios ise kendi polis güçlerini takviye etmeye başlamıştır.

Cunta yönetiminin Başbakanı olan Kollias Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye’yle ikili görüşmelerin devam edeceğini belirtmiştir. Ancak hükümet programında¹¹⁶ Enosis’in barışçıl yollardan gerçekleştirileceğine vurgu yapılmıştır. Türkiye Cunta’nın hedefinin Enosis’i gerçekleştirmek olduğunu anlamıştır.

Türkiye ise Kıbrıs konusunda izlenmesi gereken politika çerçevesinde Lozan Antlaşması’yla bölgede kurulan dengenin bozulmamasını ve Kıbrıs sorununa “Enosis” dışında bir çözüm bulunması gerektiğini dönemin Türkiye Başbakanı Demirel belirtmiştir. Yunan Cuntası asıl hedefi Enosis’i gerçekleştirmek olan Makarios yerine Grivas’ı desteklemiştir. 1965 yılında Türkiye’de ve Yunanistan’da Kıbrıs konusunda uzlaşmaz tutumlarıyla tanınan İnönü ve Papandreou hükümetleri

¹¹⁶ Albaylar Cuntası’nın Kıbrıs sorununa ilişkin bakışı 29 Mayıs 1967 tarihli Hürriyet gazetesinde şöyle yer almıştır: “Yunan Hükümeti tek çözüm olarak Enosis’i görmektedir. Enosis’e barışçıl yollardan ulaşılabilecek, ikili görüşmeler devam edecektir. Kıbrıs ve Yunanistan’dan Türkiye’ye toprak tavizi verilmeyecek, federasyon veya taksimi öngören bir yönetim şekli kabul edilmeyecektir. Kıbrıs Türklerinin azınlık hakları garanti altına alınacaktır. İngiltere ve ABD gibi müttefiklere askeri üs verilmeyecektir. Herhangi bir çözümün Yunanistan tarafından kabul edilmesi için, Kıbrıslı Rumlar tarafından da onaylanması gerekmektedir. Hürriyet, 29.05.1967’den aktaran, Kılıçoğlu Çiğdem, **Albaylar Cuntası Döneminde Yunanistan’ın Türkiye Politikası (1967-1974)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010, s.90

devrilmiştir.¹¹⁷ 1966 yılında 9-10 Eylül tarihlerinde, Cunta yönetiminin ilk Başbakanı Kollias ile Demirel Dedeğaç'ta biraraya gelmişlerdir. Yunanistan, Türkiye'nin Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini kabul etmesi halinde adada üsler ve Batı Trakya'da tavizler vermeyi önermiştir.¹¹⁸ Bu görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. Türk ve Yunan tarafının anlaşamaması üzerine adada gerginlik artmış ve Grivas önderliğindeki EOKA 15 Kasım 1967'de Türklerin yaşadığı Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırılar düzenlemişlerdir. 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı bir darbe düzenlenmiştir.¹¹⁹ Türkiye bu gelişmeyi, Enosis'in gerçekleşmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirmiş ayrıca Kıbrıs'ta anayasal düzenin yıkılmasını ve gayri meşru bir yönetimin kurulmasını anlaşmanın ihlali olarak kabul etmiştir.¹²⁰ Bir gün sonra yani 16 Temmuz'da parti önderleriyle görüşen Dönemin Türkiye Başbakanı Ecevit Garanti Antlaşmasına dayanarak Kıbrıs'a müdahale etme kararı almıştır. 15 Temmuz 1974'te, Rum Milli Muhafız Ordusu ile EOKA-B, Makarios'a karşı bir darbe girişiminde bulunmuşlardır. Nicos Sampson, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunun açıklamış ve kendisini de devlet başkanı ilan etmiştir.¹²¹

Türkiye 1967 bunalımından gerekli dersi almıştı. Askeri olarak adaya müdahale etme gücü yoktu. Bundan sonra olası bir çıkarma için gereken her türlü bilgi ve malzeme eksikliği giderilmiştir.¹²²

Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu adaya yapacağı askeri harekâtın nedenlerini "Kıbrıs'taki Yunan alayı ile anayasa dışı bir kuruluş olan Rum Milli Muhafız Kuvvetleri'ne komuta eden Yunanlı subayların idaresinde Kıbrıs'ta bir darbe yapılmıştır. Darbeyi yapan kuvvetler doğrudan Yunanistan'a bağlı askeri güçlerdir. Yapılan askeri darbe ile Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü tehlikeye düşmüştür... Bu Barış Harekâtı'nın amacı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığına ve tüm Kıbrıs halkının haklarına yönelik tehlikeyi bertaraf etmek ve Kıbrıs'ın

¹¹⁷ Kılıçoğlu, Çiğdem, **a.g.e.**, ss.89-91

¹¹⁸ Toprak, Bedirhan(Ed.), **a.g.e.**, s.166

¹¹⁹ Kılıçoğlu, Çiğdem, **a.g.e.**,s.93-100

¹²⁰ Toprak, Bedirhan, **a.g.e.**, s.347

¹²¹ Tuncer, Hüner, **a.g.e.**,s.89

¹²² (Ed.), Oran, Baskın, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler, Cilt I., İletişim Yayınları, İstanbul, s.740

bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasasının temel maddeleriyle ihdas edilen düzeni yeniden kurmaktır...” şeklinde açıklamıştır.

Türkiye uluslararası kamuoyundan da gerekli desteği alarak 20 Temmuz 1974 sabahı dünya kamuoyuna Kıbrıs’a asker çıkardığını Ecevit’in radyodan yaptığı açıklamayla duyurmuştur. Türkiye’nin adaya asker çıkarması üzerine ABD’nin olağanüstü çabaları sonucunda toplanan BM Güvenlik Konseyi 20 Temmuz 1974’te 353 sayılı kararını açıklamıştır.¹²³ Söz konusu karara göre taraflar acilen ateşkes yapmalı ve uluslararası antlaşmaların izin verdiği dışındaki bütün yabancı askeri personel adadan geri çekilmelidir. Garantör devletler, bölgede barışın ve uluslararası antlaşmaların güvencesi altında bulunan Anayasa düzeninin Kıbrıs’ta yeniden kurulmasını sağlamak amacıyla, görüşmelere başlamalıydı.¹²⁴ BM’nin aldığı bu karar Türkiye’nin lehine olmamıştır çünkü Türk birlikleri henüz stratejik bir nokta ele geçirememişlerdi. Ateşkesi kabul etmek Kıbrıslı Türklere karşı yapılan Rum saldırılarını artıracaktı.¹²⁵

BM’nin ateşkes çağrısına Türkiye olumlu yanıt vermiş ve taraflar arasında 22 Temmuz 1974 günü ateşkes ilan edilmiştir. Ateşkes üzerine I. Cenevre Konferansı yapılmış ve Cenevre Bildirisi¹²⁶ imzalanarak 30 Temmuz’da yayımlanmıştır. Türkiye Konferans’ta Kıbrıs’a yapmış olduğu askeri müdahalenin yasal olduğunu dünya kamuoyuna kanıtlamış hem de askerlerini geri çekmesinin koşullarını onaylatmış ve

¹²³ Önalp, Ertuğrul, **a.g.e.**, ss.124-126

¹²⁴ Uçarol, Rıfat, **a.g.e.**, s.980

¹²⁵ Oberling,Pierre, “**Bellapais’e Giden Yol**”, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., (Çev.) Erdoğan, Mehmet, Ankara, 1988, ss. 135-136

¹²⁶ Bildiri’de yer alan noktalar karara bağlanmıştır:

- “ - Ada’da 1960 Anayasa düzeninin yeniden kurulması için gerekli önlemlerin alınması,
- Tarafların 31 Temmuz 1974 günü Türkiye saati ile 24.00’da adada denetimleri altında bulunan alanları genişletmemelidirler.
- 30 Temmuz ateşkes çizgisinde, yalnızca Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin denetimi altında bir güvenlik bölgesi kurulmalıdır.
- Kıbrıs Rum ve Yunan kuvvetlerinin çekilmelidir.
- Türk bölgelerinin Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin koruması altına girmelidir.
- Kıbrıs’ta anayasa düzeninin yeniden kurulması için üç ülke dışişleri bakanlarının 8 Ağustos’ta Cenevre’de yeniden bir araya gelmeleri gerekmektedir.

Ada'da iki toplumun varlığını ve Kıbrıs Türk toplumunun özerk olduğunu kabul ettirmişti.¹²⁷

23 Temmuz'da Yunan askeri cuntası iktidardan çekilmeye karar vermiş ve Paris'te sürgünde bulunan Yunanistan eski başbakanı Karamanlis'i hükümeti kurması için davet etmiştir. Karamanlis 24 Temmuz'da kurduğu hükümetin dışişleri bakanı olarak Mavros'u, savunma bakanı olarak da Averof'u atamıştır. Yunanistan'ın yanı sıra Kıbrıs'ta da yönetim değişikliği olmuştur. Glafkos Klerides Nikos Sampson'un yerini almıştır. Türkiye'nin gerçekleştirdiği Barış Harekatı'yla iki dikta rejime son verilmiştir.¹²⁸

8 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs'ın anayasal statüsüyle ilgili konuları görüşmek üzere II. Cenevre görüşmeleri tekrar üç garantör devletin dışişleri bakanlarının katılımıyla başlamıştır. 12 Ağustos'ta ise Türk ve Rum toplumu liderlerinin katılımıyla beşli görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerde Kıbrıs Rum lideri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üniter bir devlet olarak kalması gerektiğini ileri sürerken, Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Türkiye'nin çok bölgeli federasyon esasına dayanan önerisini taraflara bildirmiştir. Bu öneriye göre merkezi hükümetin yetkileri sınırlı olacak, yetkilerin çoğu iki federe devlete bırakılacaktı. Bunun üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı ile Kıbrıs Rum toplumu lideri, konuyu görüşmek üzere 36 saatlik bir süre istemişlerdir. Fakat Türkiye bunun bir zaman kazanma niteliği taşıdığını ileri sürerek Yunanistan'ın bu isteğini kabul etmemiştir. II. Cenevre Konferansı 14 Ağustos 1974'te hiçbir sonuç alınmadan dağılmıştır.

Türkiye hükümeti, 14 Ağustos 1974'te yayınladığı bildiride II. Barış Harekâtının nedenlerini şöyle açıklamıştır:¹²⁹

“Yunanistan 353 (1974) sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nın garanti eden devletlere yüklemiş olduğu yükümlülükleri ve bizzat imzalamış olduğu 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Andlaşması'na aykırı hareket etmiştir. Kıbrıs Devletinin anayasal yapısına ilişkin görüşmelere girişmekten kaçınarak Türk toplumunun Rum

¹²⁷ Tuncer, Hüner, **a.g.e.**, ss.90-91

¹²⁸ Önalp, Ertuğrul, **a.g.e.**, s.132

¹²⁹ Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve KKTC Ankara, ss.59-60'dan aktaran, Alasya, Fikret, **Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri**, ss.113-114

toplumunca ezilip tahakküm altında tutulmasına son verecek eşit hak ve imkanlara ve hakkı olan güvenliğe kavuşturulmasını engellemek için, çeşitli oyalayıcı taktiklere başvurmuştur. Cenevre Andlaşması ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılan hususlara uymadığı gibi, silahsız ve savunmasız insanlar, medeni vicdanları isyana sevkeden şartlar içerisinde tutsak veya rehine olarak tutulmaya devam edilmiştir. Adadaki Türk toplumunun, insanlık haysiyetini çiğnemeye kalkışan ve büyük çoğunluğunun hayatını ve öz varlığını, en ciddi bir tehdit altında tutan bu duruma tahammülü kalmamıştır. Biran önce bu ağır şartlardan kurtarılmasını Garantör Devlet olan Türkiye'den beklemektedir.

Türkiye, diğer ilgili ülkelerle mutabık kalınacak bir hal çaresi bulunması hususundaki gayretlerinin, Yunan ve Rumlarca ısrarla engellenmesiyle, Kıbrıs Devleti'nin varlığının, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün bir daha hiçbir şekilde tehdit edilmeyeceği ve Türk toplumunun haklarının ve güvenliğinin korunacağı bir hukuk düzeninin kurulmasını, tek başına sağlamak mecburiyetinde kalmıştır. Türk toplumu adada kendisine bir imtiyaz istememektedir. Fakat kendisinin esir veya hakları kısılmış bir azınlık muamelesine tabi tutulmasına da rıza gösteremez. Bütün istediği adadaki Rumlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip olabilmesidir. Türkiye adanın silahlandırılması gibi bir amaç gütmemektedir. Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin bir toprak talebi de yoktur. Ancak Türkiye, Garantör Devlet olarak Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü, Türk toplumunun hak ve çıkarlarını korumakla yükümlüdür.

Bu hareket, Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarına barış ve sükun sağlamaya ve bölgede sürekli bir barışın yerleşmesine yöneliktir."

Türkiye yapacağı hareketin nedenlerini yukarıdaki şekilde açıklayarak II. Kıbrıs Barış Harekatı'nı başlatmıştır. Türkiye adanın yaklaşık üçte birini meydana getiren Magosa-Lefkoşe-Lefke hattının kuzeyini kontrol altına almış ve KKTC'nin güvenliğine ve ekonomik ihtiyaçlarına yanıt veren bugünkü sınırlarını çizmiştir. BM aynı gün ateşkes çağrısında bulunmuştur. Türkiye BM'nin ateşkes çağrısına uymuş ve 16 Ağustos 1974 günü İkinci Barış Harekatı'na son vermiştir.¹³⁰ İkinci Barış Harekatı sonunda Kıbrıs'ta etnik olarak iki ayrı bölge kurulmuştur. Gerçekleştirilen

¹³⁰ Uçarol, Rıfat, a.g.e., ss.981-982

nüfus mübadelesi dolayısıyla Kıbrıslı Türkler korkudan kurtulmuşlardır.¹³¹ Birinci Kıbrıs Barış Harekatı, Enosis'i gerçekleştirme çabası karşısında uluslararası kamuoyu tarafından haklı bulunurken, İkinci Harekat bir işgal olarak değerlendirilmişti. Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerine göre Türkiye'nin yaptığı ikinci hareket yeni Yunan demokrasisine indirilmiş bir darbeydi.¹³² Oysa ki Kıbrıs Barış Harekatı'nın tek amacı, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü ve Türk toplumunun hak ve çıkarlarını korumaktı.

1.3. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NDAN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER

1.3.1. Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD)'nin Kuruluşu

1960 Antlaşmaları'nın Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından ihlal edildiği günden beri, Kıbrıs Türk tarafı siyasi anlamda yalnızlaşmıştı. Bu yalnızlaşmadan kurtulmak için 13 Şubat 1975'te kendi bölgesinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmuştur. Rauf Denктаş devlet başkanı olmuştur. Yasama görevini 50 üyeden oluşan Kurucu Meclis yerine getirecekti. KTFD'nin amacı "iki bölgeli coğrafi esasa dayalı federasyon bünyesi içinde Kıbrıs Rum toplumu ile birleşme" olarak gösterilmiştir. Federe devletin kurulmasına yol açan nedenler ise, "Türk toplumuna tanınan hakların sürekli engellenmesi, yıllar boyunca süren gelişmeler sonunda Türk ve Rum toplumlarının bir arada yaşamalarının olanaksız hale gelmesi, Bağımsız Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulması yolunda Türk tarafınca yapılan makul önerilerin Rum yönetimince karşılık görmemesi" şeklinde açıklanmıştır.¹³³ BM Güvenlik Konseyi Denктаş'ın iki kesimli bir federasyon kurulması gerektiğini dile getirmesini kınamış ve 12 Mart 1975 tarihli 367 sayılı kararı almıştır. Bu karar çerçevesinde iki toplumu en kısa sürede BM Genel Sekreteri gözetiminde görüşmelere çağırmıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin 367 sayılı kararı çerçevesinde, Denктаş Makarios'a bir mektup göndererek görüşme önerisinde bulunmuştur. Makarios'un verdiği olumlu yanıt çerçevesinde taraflar 12 Şubat 1977'de BM Genel Sekreteri

¹³¹ Oberling, Pierre, **a.g.e.**, s. 156

¹³² Önalp, Ertuğrul, **a.g.e.**, s.150

¹³³ Toprak, Bedirhan (Ed.), **a.g.e.**, s. 369

Kurt Waldheim'in gözetiminde görüşmüşlerdir.¹³⁴ Bu görüşme sonunda taraflar 4 maddelik bir antlaşmayı (four point agreement) kabul etmişlerdir.¹³⁵

28 Nisan 1975'ten 21 Şubat 1976'ya dek süren bu görüşmelerden çıkan tek olumlu sonuç Nüfus Mübadelesi olmuştur. Bu çerçevede Güney'de yaşayan Türkler'in Kuzey'e geçmelerine izin verilecekti. Aynı şekilde kuzeyde yaşayıp da güneye geçmek isteyen Rumlar güneye geçebileceklerdi. Tüm bunlar BM Barış Gücü'nün gözetimi altında yapılacaktı. Nüfus mübadelesiyle iki toplumlu, iki kesimli federal bir yapı oluşturulmuştur. 1974-1977 arasında Türk tarafı, görüşmelerden ve çözümden kaçan taraf olarak değerlendirilirken, artık Rum tarafı bu rolü üstlenmişti. Rum tarafının ekonomisi geliştikçe, çözümsüzlüğü tercih etmeye başlamıştı. 3 Ağustos 1977'de Makarios'un ölmesi üzerine, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Başkanı Kiprianu olmuştur. Denктаş ile Kiprianu, BM Genel Sekreteri gözetiminde 10 Nokta Anlaşması (Ten Point Agreement) nı imzalamıştır. On Nokta Anlaşması da Kıbrıs sorununda somut bir gelişme sağlayamamıştır. Bundan sonra Rum tarafı sorunu uluslararasılaştırma çabasını sürdürmüştür. Kıbrıs sorununu BM'nin sürekli gündem maddesi haline gelmeye başlamıştır.

1.3.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu Ve BM'nin 541 Sayılı Kararı

Kıbrıs Türk toplumu zaten 1975 yılından beri bir devlete sahipti yani Rumlar'ın iddia ettiği gibi sadece bir etnik grup değildi. Kıbrıs Türk toplumu, kendisine 1960 anayasasıyla verilen self-determinasyon hakkını kullanarak 15 Kasım 1983'te, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Yeni devletin cumhurbaşkanı ise Rauf Denктаş olmuştur. KKTC'nin ilan edilmesi Kıbrıs tarihinde bir dönüm noktasıdır. Artık Kıbrıs sorunu iki toplum arasında değil iki devlet arasında çözümlenmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Kıbrıs Türklerinin imha edilmesine seyirci kalan ve Garantör Devletlerden biri olan İngiltere'nin öncülüğünde Rum-Yunan ikilisi BM Güvenlik Konseyi'ne müracaat etmişlerdir. Bu başvuru üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi (BMGK), 18 Kasım 1983 tarihli ve 541

¹³⁴ Enver, Bozkurt, Havva, Demirel, **a.g.e.**, s.109

¹³⁵ Anlaşma hükümleri için bk. Özersay, Kudret, "**Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**", ASAM Yay. Balkan Araştırmaları Dizisi:8, Ankara, 2002

sayılı kararı almıştır. Bu kararda KKTC'nin yasal bir varlık olmadığı kabul edilmiş¹³⁶ Bu çerçevede, tüm devletlere “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin dışında hiçbir Kıbrıs Devleti’ni tanımamaları çağrısında bulunmuştur. Oysa ki Güvenlik Konseyi’nin aldığı bu karar kendi yasalarına ters düşmektedir. Çünkü BM İnsan Hakları Belgesinde: “Siyasi statülerini serbestçe belirleyebildikleri ve ekonomik sosyal ve kültürel gelişmeleri özgürce takip ettikleri takdirde bütün halklar Self-Determinasyon hakkına sahiptirler” denilmektedir.¹³⁷

1.3.3. Kıbrıs Sorununa BM Çerçevesinde Çözüm Arayışları (1984-1993)

Kıbrıs sorununa BM himayesinde bir çözüm bulmak amacıyla 26 Kasım 1984’te BM Genel Sekreteri’nin himayesi altında gerçekleştirilen görüşmelerin sonunda taraflara bir ön anlaşma tasarısı sunulmuştur. Bu tasarıya göre, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, bağımsız ve bağlantısız, iki kesimli, iki toplumlu, iki resmi dilli bir devlet olacaktır. Kıbrıslı Türklerin %50 ile temsil edildikleri Senato ve %30 ile temsil edildikleri Meclis’ten oluşacak iki yapılı bir parlamento kurulacaktır. Türk Federe Devleti’nin toprakları, Ada topraklarının %29’unu oluşturacaktır. Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacaktır. Federasyon temeli üzerine kurulan bir Kıbrıs istemeyen Kyprianou anlaşmayı imzalamaktan çekinmiştir.

Şubat 1988’de Kıbrıslı Rumların yeni lideri Yorgos Vassiliou olmuştur. BM Genel Sekreteri’nin arabuluculuğunda iki toplum lideri arasında 1988 Eylül ayından 1989 yazına kadar toplam 100 saat süren bir görüşmeler dizisi gerçekleşmiştir. Denktaş İsviçre sistemine uygun bir federal yapı önermişti. Vassiliou ise, Kıbrıs’ın askerden arındırılarak Güvenlik Konseyi’nin güvencesi altına konulmasını istemişti. Bu nedenle iki tarafın görüşlerini paralel bir çizgiye oturtmak mümkün olmamıştır.¹³⁸

BMGK, 12 Mart 1990’da aldığı 649 sayılı kararla, her iki tarafın liderini eşit olarak BM Genel Sekreteri’yle işbirliğinde bulunmaya çağırıyordu. BM soruna bulunacak çözümün her iki tarafça da kabul edilebilir olması için tarafları eşit olarak

¹³⁶ Tuncer, Hüner, **a.g.e.**,s.105

¹³⁷ Alasya, Fikret, **a.g.e.**, s. 134

¹³⁸ Aydoğdu, Ahmet, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları “Annan Planı ve Referandum Süreci,** Asil Yay., Ankara, 2005, s. 202

görüşmelere çağırmıştır. BM 649 sayılı kararıyla iki topluma yardımcı olmak üzere iyi niyet misyonunu sürdürecektir ve görüşmelerin kolaylaştırılmasını sağlayacaktır.

BMGK 716 sayılı kararıyla “egemenlik”, “bağımsızlık” ve “toprak bütünlüğü” ilkeleri ile “başka bir ülkeyle birleşmeyi ya da ayrılmayı tümüyle dışlayan” bir formülü temel alan, iki toplumlu ve iki bölgeli federal bir çözüm bulunmasını hedefliyordu.

1992 yılında, BM Genel Sekreteri Boutros-Boutros Ghali tarafından Haziran 1992 yılında ortaya atılan Fikirler Dizisi siyasal açıdan eşit iki toplumun oluşturacağı federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti öngörmekteydi. Bu plana göre Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar, iki toplumlu ve iki bölgeli bir federasyon oluşturacaktı. Tek egemenliğin olduğu Federal bir Cumhuriyet olacak. Bir toplum öteki toplum üzerinde egemenlik kurmayacaktı. Kurulan Federal Cumhuriyet’in tek bir uluslararası kimliği ve tek vatandaşlığı olacaktı.¹³⁹ Her federe devlet kendi yönetimi konusunda kendisi karar verecek ve bu karar federal anayasaya aykırı olmayacaktı. Bu çerçevede Ghali taraflara bir harita sunmuştur. Bu haritaya göre Türk tarafına %28.2 oranında toprak bırakılmakta ve Güzelyurt dahil 37 Türk köyünün Rumlara verilmesi öngörülmekteydi. Karpaz’da bir Rum kantonunun oluşturulması ve onbinlerce Rum’un Kuzey’e dönmesi hedeflenmekteydi. Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, adanın en verimli topraklarından bir tanesi olan Güzelyurt bölgesini Rum tarafına vermeyi öngören bu haritayı görüşme zemini olarak kabul etmeyi reddetmiştir.¹⁴⁰ Bu haritayı reddederek, toprakta 29(+) oranını kabul edebileceğini ve Güzelyurt’u gözden çıkaramayacağını dile getirmiştir.

Ghali, Kıbrıs’ın Avrupa Birliği üyeliği konusunda ise şunu önermişti: Federal Cumhuriyet’in AB üyeliğine ilişkin konular tartışılıp üzerinde oydaşma sağlanacak ve ayrı ayrı yapılacak referandumlarla iki toplumun onayına sunulacaktı, Türk tarafına zorla empoze ettirilmeye çalışılan Ghali Fikirler Dizisi de bu şekilde tarihteki yerini almıştır.

¹³⁹ Ergör, Sedef, “Avrupa Birliği’nin Kıbrıs Politikaları: Değişim mi Süreklilik mi?”, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler, Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı, Ankara, 2011

¹⁴⁰ Ergör, Sedef, a.g.e., s.65

BM Nezdinde taraflar arasinda ortak bir uzlaşma zemini bulmaya yönelik çabaların devam ettiği dönemde, 26-27 Haziran 1992 tarihlerinde Lizbon’da gerçekleştirilen AT Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde GKRY’nin tam üyelik başvurusunun işleme konulacağına bildirilmesiyle, AT Kıbrıs konusunda nasıl bir tavır sergileyeceğinin ilk sinyalinı vermiştir. Daha sonraki bölümlerde ayrıntılarıyla işleneceği gibi, AT Komisyonu GKRY’nin üyelik müracaatını olumlu değerlendiren görüşünü 30 Haziran 1993 tarihinde açıklamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GKRY-AB İLİŞKİLERİ VE GKRY'NİN ÜYELİĞİNİN ULUSLARARASI HUKUKA AYKIRILIĞI

2.1. Kıbrıs-Ab İlişkilerinin Geçmişi

AB GKRY'nin temsil ettiği Kıbrıs'ı genişleme sürecine dahil ederek bölgesel sorunlara çözüm getirebileceğini iddia etmektedir. Kıbrıs ile AB arasında başlatılan bu yeni adım AB'nin öne sürdüğü gibi Kıbrıs sorununun çözümünü kolaylaştırmış mıdır yoksa içinden çıkılmaz bir hale mi getirmiştir? Bu sorulara yanıt bulabilmek için Kıbrıs-AB ilişkilerinin tarihini, iki toplumun bu süreç içindeki yaklaşımlarını ve Türkiye'nin Kıbrıs-AB ilişkilerine yönelik politikasını incelemek faydalı olacaktır.

2.1.1. GKRY'NİN AB Adaylığı Öncesi Yaptığı Anlaşmalar

Türk ve Rum toplumu arasında ortaklaşa kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AET ile ilişkilerinin başlangıcı İngiltere ile kurduğu siyasi ve ekonomik ilişkilere dayanmaktadır.¹⁴¹ Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Şubat 1961'de İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth)'na başvurmuş ve Mart 1961'de topluluğa üye olmuştur.¹⁴² Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İngiliz Uluslar Topluluğu'na üyeliği, Ocak 1960'da Londra'da toplanan İkinci Kıbrıs Konferansı'nın ardından seçilmiş Kıbrıs Cumhurbaşkanı ile, seçilmiş Cumhurbaşkanı yardımcısı ve İngiliz hükümeti arasında, iki Anavatanın da bilgisi dahilinde yapılan bir anlaşmayla gerçekleşmiştir. Bu anlaşmaya ait resmi bildiri, ilgili üç tarafın onayı ile 20 Ocak 1960 tarihinde yayımlanmıştır. Bu anlaşma yapılırken ileride hukuki geçerlilik açısından herhangi bir şüpheye yer vermemek için anlaşmanın onayı iki toplumlu mecliste yapılmıştır. Tüm bu anlatılanlardan da

¹⁴¹ Özcan, Burcu, “**The Cyprus Problem in Turkey-EU Relations**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s.88

¹⁴² Sezer, Sema, “**Türkiye'nin Avrupa Birliği Sürecinde Kıbrıs Faktörü**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s.6

anlaşılacağı gibi İngiliz Uluslar Topluluğu'na üyelik iki toplumla anavatanların onayı ile gerçekleşmiştir.¹⁴³

AET anlaşmasıyla benzer tarafları bulunmamakla birlikte, Kıbrıs'ın BM üyeliği de iki toplum temsilcilerinin onayı ile gerçekleşmiş ve 1960 yılındaki üyeliğe kabul töreninde, Ragıp Malyalı, Kıbrıs'ın BM Daimi Temsilcisi Rossides'in yardımcısı olarak, ve iki toplumlu bir heyetle Genel Kurul'a katılmıştır. Türk tarafı Rum yönetiminin "tüm Kıbrıs adına" yaptığı bazı uluslararası kuruluşlara¹⁴⁴ müracaatına hemen tepki göstermiş ve yapılan bu müracaatların, tüm Kıbrıs'ı bağlamadığını belirtmiştir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında günümüzde Rum yönetimi ile AB yetkililerinin "geçmişte benzer anlaşmalara tepki göstermediniz. Rum tarafı tüm Kıbrıs adına AB'ne tam üye olabilir. Geçmişte örnekleri vardır."¹⁴⁵ Yönündeki yaklaşımı, her türlü hukuki ve siyasi dayanaktan yoksundur. Yine aynı yıl Kıbrıs Cumhuriyeti ve İngiltere arasında "Tercihli Ticaret Antlaşması" imzalanmış¹⁴⁶ bu çerçevede tercihli gümrük tarifeleri uygulanması ile Kıbrıs ekonomisi İngiltere'ye bağımlı hale gelmiştir.¹⁴⁷

2.2.2. GKRY'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusunun Nedenleri

İngiltere'nin AT'ye tam üyelik için 1 Ağustos 1961 tarihinde başvuruda bulunması üzerine, Kıbrıs Cumhuriyeti önemli bir ihrac pazarını kaybetmenin endişesi içerisine girmiştir.¹⁴⁸ 1961 yılında Kıbrıs ile İngiltere arasında imzalanan "Tercihli Ticaret Anlaşması"na göre belirli mallar üzerindeki gümrük vergileri

¹⁴³ Duran, Hasan, "BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos, 2008, Sayı 21, s. 120

¹⁴⁴ 1971'de Rum tarafının, tüm Kıbrıs adına Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ne katılımının tüm Kıbrıs'ı bağlamadığı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın 59/64/2 sayılı ve 18 Ağustos 1971 tarihli mektubu ile bildirilmiştir.

¹⁴⁵ Sabahattin, İsmail, "Kıbrıs'ın AB'ne Üyeliği ve Uluslararası Hukuk", Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Çiler, Eminer, Gülten, İlkman, (Ed.), Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayınları, ss.5-9

¹⁴⁶ Tansel, Pınar, "Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliğine Adaylık Süreçlerinin Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2004, s.55

¹⁴⁷ Sezer, Sema, a.g.e., s.6

¹⁴⁸ İlkova, Nazan, Bolat, Ömer, Ceyhan, Haluk (Ed.), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay. 1991, s.54

indirilmiş böylece İngiltere Kıbrıs'tan ihraç edilen ürünler için önemli bir pazar durumuna gelmiştir.¹⁴⁹ İngiltere'nin tam üye olması durumunda Kıbrıs ekonomisi büyük bir darbe alacak ve önemli bir pazarını kaybedecekti. Cumhurbaşkanı Makarios, 1962 yılının Eylül ayında İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi devletlerin Londra'da yaptıkları ve İngiltere'nin AT'ye üye olması durumunda ne gibi değişikliklerin meydana geleceğini tartıştıkları bir konferansta şunları söylemiştir: “Kıbrıs daha ziyade bir tarım ülkesi olup, Birleşik Krallık'a ihraç edilen toprak ürünleri, yekün toprak ürünleri ihracatının %70'ini temsil etmektedir. Şaraplar hariç, ürünlerimizin gümrüklü olarak İngiltere pazarına girmesi sonunda Kıbrıs imtiyazlı durumunu kaybedecek olursa, ihracatımızın ciddi suretle etkileneceği bellidir. Hükümetimizin kalkınma programının bir tüm olarak sarsılacağını söylemekle mübalaa etmiş olduğumu zannetmiyorum.”¹⁵⁰ Makarios eğer İngiltere AT'ye üye olursa Kıbrıs'ın da üye olacağını söylemiştir. Bunun üzerine Türk ve Rum toplumlarının ortaklaşa aldıkları karar sonucunda Kıbrıs ile AT arasında “Ortaklık Anlaşması” imzalanması kararlaştırılmıştır. Kıbrıs 1962 yılında AT'ye ortak üyelik için başvuruda bulunmuş fakat 1963 olaylarının çıkması üzerine Türk toplumu hükümetten ve Temsilciler Meclisi'nden dışlanmış. Böylece Türk tarafı AT ile yapılan ortaklık müzakerelerine katılamamıştır.¹⁵¹

Türk tarafının dışlanmasına ve Kıbrıs Hükümeti'nin fiilen ortadan kalkmasına rağmen¹⁵² ortaklık müzakereleri bir tarafta Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi diğer tarafta sadece Rumların yer aldığı sözde Kıbrıs hükümeti arasında 19 Aralık 1972 tarihinde imzalanmış ve 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girmiştir.¹⁵³ Müzakerelerin devam etmesinde ekonomik nedenden daha çok siyasi nedenler bulunmaktadır.

¹⁴⁹ Kaya, Ferat, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2012, s. 40

¹⁵⁰ T.C. Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, “Makarios'un Demeç ve Konuşmaları ve Yayınlanan Ortak Bildirileri (Hizmete Özel), Cilt I, (Lefkoşa, 1971), s.103'den aktaran Fırat M. Melek, “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları”, En Uzun On Yıl (Der. Gencer Özcan-Şule Kut), Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s.244

¹⁵¹ KKTC Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi, <http://www.eucoordinating.org/kkctc-ab.html> (Erişim tarihi 21.12.2003)

¹⁵² Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.56

¹⁵³ İlkova, Nazan, Bolat, Ömer, **a.g.e.**, s.54

Çünkü GKRY çeşitli organizasyonlardan ve devletlerden yardım alan ve kişi başına düşen milli geliri 13 bin doları aşan bir ülkedir.¹⁵⁴

Rum yönetiminin AB'ye üye olmak istemesindeki amaçlar şöyle sıralanabilir: 90'lı yılların başından itibaren SSCB'nin dağılmasıyla meydana gelen yeni dünya düzeninde önemli bir güce sahip olan AB'nin dışında kalmamak.¹⁵⁵ Bu çerçevede Avrupa ile yakınlaşarak Türkiye'nin ada üzerindeki haklarını azaltmak.¹⁵⁶

Türkiye'yi, AB üyesi bir ülke toprağını "işgal" eden ülke durumuna düşürerek, AB ile karşı karşıya getirmek.

AB'ne tam üye olarak, Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye karşı iki oya sahip olmak ve AB'ni kendi hedefleri çerçevesinde daha fazla etkileme imkânı elde etmek.

Gayri meşru statüsünü meşru bir zemine taşımak ve "Kıbrıs hükümeti ve Devleti" etiketini güçlendirmek.

İki kesimlilik ilkesini ortadan kaldırarak, 1974 öncesine dönüşü sağlamak.

Batı Trakya örneğinde olduğu gibi Türk halkını "Kıbrıs devletinin içinde bir azınlık" statüsüne düşürmek ve eşitlik ilkesini yok etmek.

AB'den alacağı yardımlarla ekonomisini daha da güçlendirerek, ambargoların da desteğiyle KKTC ekonomisini baskı altına almak ve Güney'i bir cazibe merkezi haline getirerek Kuzey'i çöktürmek.

Garanti ve İttifak Andlaşmalarını fiilen geçersiz hale getirerek, Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan ve 1960 Anlaşmaları ile Kıbrıs'a da yansıtılan dengeleri Yunanistan lehine bozmak, Türk halkını korumasız bırakmak.

Yunanistan'la dolaylı "Enosisi" gerçekleştirerek 1791 yılında çizilen "Megali İdea (Büyük Ülkü)"¹⁵⁷ haritasını gerçekleştirmek.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Çiler, Eminer, "Rumlar, Neden Avrupa Birliği'ne Girmek İstiyor?", Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Çiler, Eminer, Gülden, İlkman, (Ed.) Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayınları, s.10

¹⁵⁵ Özarlan, Bumin, **Uluslararası Arası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, İstanbul s. 115

¹⁵⁶ Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.55

¹⁵⁷ Yunanistan 1828 yılında bir devlet olarak kurulduğunda Yunan/Ortodoks halkın büyük çoğunluğu Yunanistan Devleti topraklarının dışında kalmıştı. Bu nedenle Yunan Devleti insan kaynağının büyük kısmından mahrum kalmıştı. "Megali İdea" düşüncesi ilk defa 1844 yılında resmi olarak ifade edilmiş ve 1922 yılına kadar irredantist bir politikanın simgesi haline gelmiştir.

"Megali İdea" Yunanistan toprakları dışında yaşayan Yunan/Ortodoks halkının bir araya getirilmesi olarak görünse de aslında Bizans İmparatorluğu'nun canlandırılmasından başka bir şey değildir. "Megali İdea" düşüncesine göre yabancı yönetimler altında yaşayan

Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Klerides AB'ye müracaatlarının nedeninin ekonomik değil, siyasi olduğunu açıklamıştır. O'na göre Kıbrıs AB'ye üye olursa Garanti Antlaşmaları da geçersiz kalacaktır. Böylece "Elenizm" zafere ulaşacaktır.¹⁵⁹

Türkiye, Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959 tarihli başvurusundan 15 gün sonra, 31 Temmuz 1959'da AET üyeliği için resmi başvurusunu yapmıştır. Böylece Türkiye Yunanistan'dan sonra ortak üye olmak için başvuran ikinci ülkedir.¹⁶⁰ Türkiye'nin AET'ye üyelik başvurusunda bulunmasının en önemli nedenlerinden biri Yunanistan'dır. Yunanistan'ın batı dünyası içinde daha güçlü bir konuma gelmesini engellemektir. Türkiye'nin AET'ye 15 Temmuz 1959 tarihli başvurusunu yapmaya hazırlandığı dönemde dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu " Bizim için bu olay ekonomik olmaktan ziyade siyasi bir meseledir. Eğer Yunanistan'ın böyle bir organizasyona yalnız başına girmesine müsaade edersek, bu Türkiye'nin dışarıda kalması demektir. Yani Türkiye'nin böyle bir batılı organizasyona girme şansı büyük ölçüde Yunanistan'a bağlıdır. Yunanlılar harekete başladığında siz başka hiçbir şey düşünmeden yanlarında koşmaya başlamalısınız. Yunanistan kendisini boş bir havuza atsa bile onu yalnız bırakmaya gelmez, tereddüt etmeden siz de atlayacaksınız"¹⁶¹ sözleriyle Yunanistan faktörünün ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Yunanistan-AET ortaklık görüşmeleri 10 Eylül 1959'da, Türkiye-AET Ortaklık görüşmeleri ise 28 Eylül 1959'da başlamıştır. Türkiye ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ortaklık Anlaşması 1 Aralık 1964'te, Yunanistan'la 9 Temmuz 1961'de imzalanan AET-Yunanistan Ortaklık Anlaşması ise 1 Kasım 1962'de

Yunan/Ortodoksların bulunduğu topraklar Yunanistan'a katılacak, başkent ise Konstantinopolis (İstanbul) olacaktır. Kıbrıslı Rumlar, kültürel ve tarihsel olarak Yunan kimliğine sahip olduklarını düşündükleri için bu düşünce Kıbrıs'ta geniş kitleler tarafından kabul görmüştür. Bu düşünce etrafında "Enosis" kavramı ortaya çıkmıştır. Çağlayan, Pınar, "**Kıbrıs'taki Milliyetçiliklerin Düşünsel Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi (1878-2004)**", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2013, ss.106-108

¹⁵⁸ Soyalp, Tamçelik, "**Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri-II**"
<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd6/sbd-6-13.pdf>

¹⁵⁹ Kızıltan, Alaattin-Takım, Abdullah, "**Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu**", Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 25, Erzurum, 2004, ss.299-300

¹⁶⁰ Karluk, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, s.531

¹⁶¹ Kızıltan, Alaattin- Takım, Abdullah, **a.g.m.**, ss.299-300

yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın da AET'ye başvurmaları ve kabul edilmeleri ile geçen bu dönemde Kıbrıs konusu Türkiye-AET ilişkilerinde belirleyici bir rol oynamamıştır.¹⁶²

2.2.3. AB-Kıbrıs İlişkilerinin Hukuki Temelleri

Kıbrıs Cumhuriyeti 1961 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olmuştur. 1962 yılında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS)'ni imzalamıştır.¹⁶³ 1960 yılında bağımsızlığını kazanarak uluslararası sistemde yerini alan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1962'de AET'ye ortaklık Anlaşması için başvuruda bulunmuştur. Aynı dönemde Rumlar 1959/60 anlaşmalarıyla kurulan iki toplumlu ve toplumların siyasal eşitliği temelindeki ortak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bu niteliklerini ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Türk toplumu temsilcileri ortak hükümetten ayrılmıştır.¹⁶⁴ İngiltere'nin AET'ye başvurusu Fransa'da De Gaulle'ün vetosu nedeniyle 1970'lere ertelenmiştir. Bu nedenle Kıbrıs'ın ortaklık antlaşması da 1972'ye kadar bekletilmiştir.¹⁶⁵

Türk tarafı yönetimden dışlanmış olmasına rağmen Rumlar Kıbrıs Cumhuriyeti adına hareket ederek adayı AB'ye tam üyeliğe götürecek hukuki süreci başlatmışlardır. Böylece 1959-1960 kurucu Andlaşmalarına aykırı bir şekilde, 19 Aralık 1972 tarihinde Kıbrıs ile Topluluk arasında, Roma Antlaşmasının 238. Maddesi uyarınca "Ortaklık Antlaşması" imzalanmıştır.¹⁶⁶ 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren bu anlaşma çerçevesinde Kıbrıs ile AB arasında ticareti engelleyen gümrük vergileri ve kotalar aşamalı olarak kaldırılacak ve iki aşamada Gümrük Birliği kurulacaktır. Böylece Kıbrıs AT ile ortaklık anlaşması imzalayan dördüncü

¹⁶² Erhan, Çağrı- Arat, Tuğrul, "AET'yle İlişkiler", Oran, Baskın, (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, ss.831-833

¹⁶³ Kaya, Ferat, **a.g.e.**, 41

¹⁶⁴ Mor, Hasan, **Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.XII, Yıl:2008, s.983

¹⁶⁵ Kaya, Ferat, **a.g.e.**, s.41

¹⁶⁶ "238. maddeye göre, Topluluk bir üçüncü devletle, bir devletler birliği ile, ya da bir uluslararası kuruluşla, karşılıklı haklar ve yükümlülükler, toplu davranışlar ve yöntemlerle niteliği belirlenen bir ortaklık kuran anlaşmalar yapabilir" İlkova, Nazan- Bolat Ömer, **a.g.e.**, s.54

devlet olmuştur. Kıbrıs-AET Anlaşması sadece gümrük birliğini amaçlamaktaydı.¹⁶⁷ Rauf Denктаş, Kıbrıs Anayasasının 50. maddesini öne sürerek AET ile yapılan Ortaklık Antlaşmasını hukuk dışı ilan etmiştir. Söz konusu maddeye göre; Temsilciler Meclisinin, herhangi bir konu veya bunların bir kısmını cumhurbaşkanı ve yardımcısının birlikte veya tek başlarına veto edebileceklerini düzenlemektedir. Aynı maddenin, 1. Bendine göre, “Yunanistan Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ikisinin birden katıldığı milletlerarası teşekküller ve ittifak antlaşmalarına Cumhuriyetin katılması müstesna olmak üzere, dışişleri” bu konular arasında yer almaktadır.¹⁶⁸ Milletlerarası antlaşmalar, sözleşme ve anlaşma akdini de veto edebilecek konular arasında saymaktadır. Denктаş hukuki açıdan anayasanın bu hükmüne dayanmıştır. Siyasi açıdan ise AET ile ilişkilerin geliştirilmesine karşı olmadığını, fakat Türk Yönetiminin hiçbir aşamasına karıştırılmadığı bir anlaşmanın meşruluğu ve hukukiliğinin kabul edilemeyeceğini öne sürmüştür.¹⁶⁹ Rauf Denктаş’ın itirazlarının yanı sıra ortaklık ilişkisi boyunca Türk toplumu temsilcileri her aşamada Rum hükümetinin tüm adayı temsil etme hakkına sahip olmadığını dile getirmişlerdir. Türk toplumu liderlerine göre Rum hükümetini tek muhatap olarak kabul eden AB, aslında Ortaklık Antlaşmasının 5. Maddesine aykırı davranmaktaydı.

AET Mali ve Teknik İşbirliği çerçevesinde 1979’da yürürlüğe giren Birinci Mali Protokol çerçevesinde Kıbrıs’ın ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayacak yardımlarda bulunmuştur. AT imzalanan mali protokollerde “her iki tarafın da yararlandırılacağı” ifadesini kullansa da yapılan mali yardımlardan¹⁷⁰ daha çok GKRY yararlanmış, Türk tarafına aktarılan yardım GKRY’nin denetiminden geçmiştir.¹⁷¹ Bu tarihten sonra çeşitli hibe ve krediler aracılığıyla GKRY ekonomik yönden güçlendirilmiştir. Yunanistan’ın girişimleriyle Birlik ve Kıbrıs arasında Gümrük Birliği kurulması yönünde çalışmalar başlatılmış böylece 19 Ekim 1987

¹⁶⁷ Kıbrıs AET Ortaklık Anlaşması’nın içeriği için bk. Renksizbulut, Mustafa: “**AT-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (2)**”, İKV Dergisi, Nisan 1992, ss.22-24

¹⁶⁸ Fırat M. Melek, **a.g.m.**, s.247

¹⁶⁹ Mor, Hasan, **a.g.m.** s.987

¹⁷⁰ Topluluğun Kıbrıs’a sağladığı mali yardımların ayrıntıları için bkz. GKRY Resmi İnternet Sitesi <http://kypros.org/CY-EU/tr/brief-history.htm33>

¹⁷¹ Ergör,Sedef, **a.g.e.**, s.57

tarihinde Kıbrıs ile AT arasında GB Antlaşması imzalanarak 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur.¹⁷²

Yunanistan'ın 1 Ocak 1981'de Topluluğa 10. üye olarak katılmasının ardından Kıbrıs ile AET arasındaki ilişkiler de yoğunlaşmaya başlamıştır. AB Yunanistan'ın üyeliğine kadar olan dönemde Kıbrıs sorununa daha objektif ve yapıcı yaklaşmış, sorunun çözümü konusunda BM'ye destek verdiğini her platformda dile getirmiştir. Yunanistan'ın AT Bakanlar Konseyi dönem başkanlığı sırasında Topluluk ile Kıbrıs arasında bir gümrük birliği kurulması konusunda müzakereler başlatılmıştır. 27 Mayıs 1997 tarihinde "AET-Kıbrıs Gümrük Birliği Antlaşması" imzalanmış ve 1 Ocak 1998 tarihinde resmen yürürlüğe girmiştir.¹⁷³

2.2.4. 1990 Yılına Kadar AT'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı

Kıbrıs konusu Türkiye'nin AB ile olan ilişkisini 1974'e kadar doğrudan etkilemiş değildir. Avrupa İngiltere ve ABD'nin etkisi altında adadaki her iki topluma da eşit mesafede yaklaşmıştır.¹⁷⁴ 1974'e kadar olan dönem içerisinde Topluluk Ege ve Azınlık konularında yaşanan Türk-Yunan tartışmasında aktif bir rol oynamıştır.¹⁷⁵ 1974'te Kıbrıs'ta Yunanistan destekli bir darbe girişiminin yaşanması ve Türkiye'nin aldığı askeri müdahale kararıyla AT hem Yunanistan'la hem de Türkiye'yle ortaklık ilişkisinde bulunduğu için sorunun taraflarına aynı mesafede yaklaşmaya çalışmış ancak darbe karşısında topluluk tarafından bir açıklama yapılmış ve Kıbrıs'taki gelişmelerin Doğu Akdeniz'deki hassas dengeleri etkilediği, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü zedeleyen her türlü müdahaleye karşı olduğu bildiren ciddi uyarılarda bulunmuştur. AET ülkelerine göre Türkiye'nin yapmış olduğu hareket Yunanistan'ı 7 yıllık faşist rejimden kurtarmış olan yeni Yunan demokrasisine indirilmiş büyük bir darbe olmuştur.¹⁷⁶ Oysa topluluğun iddia ettiği gibi Kıbrıs uyuşmazlığı 1974 yılında Türkiye'nin adaya müdahalesi ile değil,

¹⁷² Özersay, Kudret, "Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C.3, Sayı 2, Bahar/2004, s.49-64

¹⁷³ İlkova, Nazan- Bolat, Ömer, **a.g.e.**, s.57

¹⁷⁴ Emiliou, Nicolas, **Cyprus and the European Union: Problems and Prospects**, Paper presented at the Halki International Seminars (7-14 September 1996)

¹⁷⁵ Kızıltan, Alaattin-Takım, Abdullah, **a.g.m.**, s.311

¹⁷⁶ Önalp, Ertuğrul, **a.g.e.**, s.150

aslında 1963 yılında kurulan Ortaklık Cumhuriyeti'nin yıkılması için Rum tarafının yaptığı baskılarla başlamıştır.¹⁷⁷ 1974 sonrasında yayınlanan bildirimlerde Kıbrıs'taki iki toplum arasında görüşmeler yoluyla kalıcı ve adil bir çözüm bulunması isteği dile getirilmiştir.¹⁷⁸

Yunanistan 1975 yılında tam üyelik için AT'ye başvurduğunda AT Başkanlığı, Ankara'ya Yunanistan'ın başvurusunun Türkiye'nin sahip olduğu hakları etkilemeyeceği güvencesini vermiştir.¹⁷⁹ Ancak AT Yunanistan'ın Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunması üzerine eşit orandaki yaklaşımını değiştirmiştir. 29 Ocak 1976'da Yunanistan'ın tam üyeliğine AT Komisyonu görüşünde şöyle denilmiştir:¹⁸⁰ Şimdiye değin Topluluğun Yunanistan ve Türkiye ile ilişkilerindeki denge ifadesini her iki ülkenin – farklı takvimlerde de olsa- son hedef olarak tam üyelik olanağına sahip ortaklık statülerindeki özdeşlikte bulmaktaydı” dendiikten hemen sonra, “Gelecekte Topluluktaki Yunan üyeliği ise, bu dengeye kaçınılmaz bir biçimde yeni bir unsur getirecektir.” Yunanistan'ın 1 Ocak 1981'de Topluluğa 10. üye olarak katılmasının ardından Kıbrıs ile AET arasındaki ilişkiler de yoğunlaşmaya başlamıştır. AB Yunanistan'ın üyeliğine kadar olan dönemde Kıbrıs sorununa daha objektif ve yapıcı yaklaşmış, Türkiye ve Yunanistan'a karşı ilişkilerinde belli bir denge gözetmiştir. Sorunun çözümü konusunda BM'ye destek verdiğini her platformda dile getirmiştir. Günümüzde Kıbrıs sorununun Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin önünde bir engel haline gelerek, Türk-Yunan ilişkilerinin bir parçası olmaktan çıkmasında, 1970'li yılların sonlarına doğru Yunanistan'ın AET'ye tam üye olmak üzere harekete geçmesi ve 1981 yılında AB'ye tam üye olmasının büyük bir rolü vardır. Yunanistan böylelikle Birlik karar alma mekanizmaları içerisine dahil olmuştur. AB'nin kurumsal mekanizmasının zayıflığı ise Yunanistan'a GKRY'nin sponsoru gibi davranma hakkını vermiştir. 1981 yılında iktidara gelen ve Kıbrıs konusunda aşırı milliyetçi bir siyaseti olan ve bazı demeçlerinde Kıbrıs'tan “milli

¹⁷⁷ Ergör,Sedef, **a.g.e.**, s.58

¹⁷⁸ Fırat, Melek, **a.g.m.**, s.252

¹⁷⁹ Demirtaş, Coşkun, “**Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri**”, Bal, İdris, (Ed.) 21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, s.213

¹⁸⁰ Fırat, Melek, **a.g.m.**, s.252

toprak parçamız” diye bahseden¹⁸¹ Papandreou’nun Kıbrıs’ın AB’ye üye olmasındaki rolü büyüktür.¹⁸² Yunanistan Dışişleri Bakanı Pangalos çeşitli zamanlarda tehditlerini AB’nin tüm dış genişlemelerini veto edecek boyuta taşımıştır.¹⁸³ Kıbrıs’ın AB’ye tam üyeliği sürecinde AB Yunan vetosu tehdidi nedeniyle birçok ödün vermiş ve AB açısından bakıldığında Kıbrıs’ın üyeliğinden önce bir çok sorun çözümlenmemiş olarak kalmıştır.¹⁸⁴ Türkiye 1987’de AT’ye tam üye olmak üzere müracaat ettiğinde Birlik karar alma mekanizmasının kendisi için ne kadar önemli bir hale geldiğini görmüştür.¹⁸⁵ Türkiye’nin tam üyelik başvurusunda bulunması üzerine hazırlanan 18 Aralık 1989 tarihli AT Komisyonu görüşünde “Türkiye’nin Topluluğa katılmasının siyasal verileri Türkiye ve Topluluk üyesi bir devlet arasındaki uyumsuzluk ile Avrupa Konseyi’nin geçenlerde derin kaygılarını belirttiği Kıbrıs’taki durumun yarattığı olumsuz etkilere değinilmedikçe eksik kalacaktır.”¹⁸⁶ İfadesi yer almıştır. Topluluk bu görüşüyle artık Kıbrıs konusunda bir taraf belirlendiğini gösteriyordu. 27 Mayıs 1997 tarihinde “AET- Kıbrıs Gümrük Birliği Antlaşması” imzalanmış ve 1 Ocak 1988 tarihinde resmen yürürlüğe girmiştir.

2.2.5. GKRY’nin AB’ne Tam Üyelik Başvurusu ve Sonrasındaki Gelişmeler

Kıbrıs sorununa BM bünyesinde çözüm arandığı bir dönemde GKRY, 4 Temmuz 1990 tarihinde AT’ye tam üyelik başvurusunda bulunarak 2004’te tam üyelikle sonuçlanacak olan süreci başlatmıştır. Bu dönemde Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri Avrupa bütünleşmesi içinde yer almak amacıyla birbiri ardına AB’ye başvuruda bulunuyorlardı. Aynı dönemde Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Yorgos Vasiliou 4 Temmuz 1990 tarihinde Kıbrıs adasının tamamı adına AB’ye başvuruda

¹⁸¹ Aksoy, Berna, **a.g.e.**, s.151

¹⁸² Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.58

¹⁸³ Kasım, Kamer, “**Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu**”, Akademik Bakış Dergisi, Gazi Üniversitesi Yay., Sayı 57, Cilt I, Sayı I Kış 2007, s.61

¹⁸⁴ Brewin Christopher (2000): “**European Union Perspectives on Cyprus Accession**”, Middle Eastern Studies, 36:1, ss.21-34

¹⁸⁵ Mor, Hasan, **a.g.m.**, s.999

¹⁸⁶ Commission Opinion on Turkey’s Request for Accession to the Community, Brüksel, Aralık 1989’dan aktaran Fırat, Melek, **a.g.m.**, s.252

bulunmuştur. Vasiliou bu kararı verirken Denктаş'ın durumundan nasıl yararlandığını anılarında şu sözlerle dile getirmiştir:¹⁸⁷ “AET’ye üyelik müracaatının tam zamanı olduğunu düşünüyordum. Denктаş’ın New York’ta sergilediği tavır, Kıbrıs sorununa olumsuz yansımaları olmadan bize üyeliğe başvurma fırsatını vermişti.” Bu başvuru GKRY’nin Kıbrıs Cumhuriyeti olarak ve Ada’nın tümünü temsil ederek yapılmıştır. Aslında hem Kıbrıs’taki tarihi, sosyolojik ve siyasi gerçeklik, hem de 1959/60 Zürih, Londra ve Lefkoşa Andlaşmalarının kurduğu hukuki statü Rumlara tek başlarına Kıbrıs’ı temsil etme yetkisi tanımamaktadır. Buna rağmen söz konusu müracaat AB tarafından kabul edilip işleme konmuştur.¹⁸⁸ Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB’yle ilişkisi elbette eskilere dayanmaktaydı. Ancak Kıbrıs sorununun AB çerçevesinde daha geniş kapsamlı ele alınmasını başlatan olay 17 Eylül 1990 tarihinde AB Bakanlar Konseyinin Kıbrıs Rum Yönetimi’nin üyelik başvurusunu AB Komisyonuna havale etmesi olmuştur.¹⁸⁹ GKRY’nin başvurusu öncesinde AB, Haziran 1990’da Dublin Zirvesi’nde yayınladığı bir bildiri ile ilk kez bir Konsey kararında¹⁹⁰ “Kıbrıs meselesi, Türkiye-AB ilişkilerini etkiler”¹⁹¹ diyerek soruna taraf olmuştur. Komisyon, 14 Nisan 1987’de tam üyelik müracaatında bulunan Türkiye’nin talebine 18 Aralık 1989’da olumsuz görüş bildirmiştir.

Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş, 12 Temmuz 1990’da GKRY’nin tam üyelik başvurusuna karşı çıkmalarının siyasal ve hukuksal nedenlerini sıralayan bir muhtıra¹⁹² hazırlayarak AB Konseyi Dönem Başkanı De Michelis’e 16 Temmuz’da göndermiştir. Söz konusu muhtırada Denктаş, Kıbrıs Rum

¹⁸⁷ Kızılyürek, Niyazi, **Daha Önceleri Neredeydiniz? Düünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri**, 1.Baskı, İstanbul, Birikim Yay. 2009, s.16’dan aktaran Kaya Ferat, **a.g.e.**, s.42

¹⁸⁸ Mor Hasan, **a.g.m.**, s.1008

¹⁸⁹ Uslu, Nasuh, “**Kıbrıs Sorunu**” Bal, İdris, (Ed.) 21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası s.265

¹⁹⁰ Erdoğan, M. Murat, “**Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri (1990-2005)**”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara, 2006, s. 105

¹⁹¹ AB Dublin Zirvesi’nden çok daha önce Kıbrıs sorununa taraf olmuştur. Türkiye’nin 1987 tarihli tam üyelik müracaatının ardından AT Komisyo’nu 1989 tarihli görüşünde, Türkiye’nin AT üyesi Yunanistan’la ilişkilerini düzeltmesi ve Kıbrıs’ın yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesinden bahsetmekteydi.

¹⁹² Muhtıranın tam metni için bkz. Ertekün, M. Necati, **The Status of Two Peoples in Cyprus**, Lefkoşa: Turkish Rep. of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defense Public Relations Department, 1997, ss.39-49

Yönetimi'nin tüm adayı temsil etme yetkisinin bulunmadığını, başvurunun 649 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına aykırı olduğunu, Konsey'in başvuru karşısında hiçbir işlem yapmamasının en doğru davranış olacağı, eğer Komisyon'dan görüş istenecekse konunun özüne ilişkin değil, başvurunun yasal olup olmadığına dair görüş istenmesi gerektiğini belirterek, kendilerinin AB üyeliğine ilke olarak karşı çıkmadıklarını, ancak Kıbrıs'ta üyeliğin toplumlararası görüşmelerin siyasi bir çözümden sonra söz konusu olabileceğini bildirmiştir. Denktaş'ın yukarıda bahsedilen tepkisine rağmen Türkiye'nin söz konusu başvuruya tepkisi daha sınırlı olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türkiye-AB ilişkilerinin bozulmaması için daha sınırlı bir tutum sergilerken Türk Dışişleri Bakanlığı daha etkin bir politika izlemek¹⁹³ istemiş¹⁹⁴ fakat Özal engeliyle karşılaşmıştır. Kıbrıs'ın AB'ye üyelik başvurusuna BM de tepki göstererek Dönemin Genel Sekreteri Perez de Cuellar, çözümün iki tarafın rızasıyla varılacak kapsamlı bir anlaşmayı gerektirdiğini, BMGK'nın 649 sayılı kararının¹⁹⁵ göz önüne alınması gerektiğini¹⁹⁶

¹⁹³ T.C. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü 18 Eylül 1990'da şöyle bir basın açıklaması yapmıştır: “Avrupa Toplulukları Bakanlar Konseyi Kıbrıs Rum başvurusunu tutanaklara geçirilen bazı kayıtlarla Komisyon'a havale etme kararını almıştır. Bilindiği gibi bu başvuru, Rum tarafının tek yanlı olarak tüm Kıbrıs'ın geleceğini belirleyebileceği ve Kıbrıs Türk halkı adına da uluslararası yükümlülükler yaratabileceği iddiasına dayanmaktadır. Böyle bir iddianın yasal veya fiili hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Rum tarafı kendi başına Kıbrıs'ın geleceğini ne 1960'da belirleyebilmiştir, ne de bugün veya gelecekte belirleyebilecektir.

649 sayılı Karar uyarınca başlatılması gereken müzakereler bakımından, Rum başvurusunun yarattığı engelin AT Konseyi'nin tutumu ışığında nasıl giderilebileceğinin değerlendirilmesi Genel Sekreter Perez de Cuellar'a bu aşamada düşen en öncelikli görevdir.

Uluslararası antlaşmalarla da tescil edilmiş bulunan Kıbrıs Türk halkının eşitlik statüsü ve kendi geleceğini belirleme hakkı üzerinde, kendisinden başka kimsenin tasarruf hakkı mevcut olmadığını, bu hususta tereddüdü olanlar görerek öğreneceklerdir. Kıbrıs Türk halkına Türkiye'nin desteğinin artarak devam edeceğinden kuşku duyulmamalıdır. Önümüzdeki dönemde KKTC'yle yakın işbirliği içinde olunacak ve Kıbrıs Türk halkının hak ve çıkarlarının korunması için gerekli adımlar birlikte kararlı biçimde atılacaktır.” İlkova, Nazan- Bolat, Ömer, **a.g.e.**, s.64, Birleşmiş Milletler Resmi Sitesi [http:// www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm](http://www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm)

¹⁹⁴ Özarslan, B. Bahadır, **a.g.e.**, s.116

¹⁹⁵ 1990 yılı Şubat ayında New York'ta zirve toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda Kıbrıs Rum tarafı Kıbrıs Türklerine self-determinasyon hakkının tanınmasına, Türkiye'nin garantör ülke olmasına karşı çıkmıştır. Sonuçsuz dağılan zirve sonunda toplanan BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1990'da Kıbrıs'taki iki toplumun eşitliği, bulunacak çözümün iki tarafın siyasi iradesine dayalı olması gerektiği, iki kesimlilik gibi temel unsurları içeren 649 sayılı kararı almıştır. İlkova, Nazan, Bolat, Ömer, **a.g.e.**, s.59

¹⁹⁶ Gürses, Baran, “**Avrupa Birliği Sürecinde Kıbrıs Meselesi**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2004, s.65

ve adada çözümlü güçleştirecek adımlardan kaçınılması gerektiğini söylemiştir. AB'nin Rum başvurusunu işleme koyacağını açıklaması üzerine Perez de Cuellar "sorunun çözümü zordu, şimdi çok daha zor ve karmaşık hale geldi"¹⁹⁷ demiştir. GKRY yapmış olduğu müracaatla 649 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararını ihlal etmekle kalmamış, bunu yaparken muhtemel bir çözümün temel unsurlarına da öldürücü bir darbe vurmuştur.¹⁹⁸

AB'ye üyelik için yapılan müracaatlarda üyelik süreci, beş ayrı temel aşamadan oluşur. Üyelik sürecinin temel aşamaları; üyelik için başvuru, karar, müzakerelerin açılması, müzakerelerin kapanması ve üyeliktir. Avrupa Birliği Anlaşması (ABA)'nın 49. maddesine göre, üyelik için başvuran ilgili Avrupa devleti ABA'nın 6. Maddesinin 1. Paragrafında belirtilen ilkelere saygı duymalıdır. Bu ilkeler; hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğüdür. Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen devlet, Avrupa kıtasında bulunmak ve AB'nin değerlerini benimsemek zorundadır. Avrupa kıtasında bulunma diğer bir deyiş ile "Avrupa Devleti" tabirinin coğrafi bir tanımı yoktur ve Birlik gerek antlaşmalarda, gerekse başka şekilde bir tanımlama yapmaya çalışmamıştır.¹⁹⁹ Daha önce, Kuzey Afrika'da yer alan Fas'ın AB'ye üyelik başvurusu, coğrafi olarak Avrupa içinde yer almamak sebebiyle reddedilmiştir. Aynı şekilde Doğu Akdeniz'de yer alan Kıbrıs'ın, coğrafi olarak Avrupa'da yer almadığı bilinen bir gerçektir. AB Rum başvurusunu değerlendirirken Rum tarafının Avrupa Konseyi'ne üyeliğini ön plana çıkararak coğrafi açıdan Avrupa Kıtası'nda yer almamasının önemli olmadığını vurgulamak istemiştir. Rum tarafı, AB Konseyi'ne üyeliği ile Avrupalı Devlet sayılmıştır.

AB Rum tarafına Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatı ile yaklaşmış ve Kıbrıs'ın tek temsilcisi ve tek tüzel kişisi gözüyle bakmıştır. Böylece AB, 1959/60 Anlaşmalarını ve bu anlaşmaların oluşturduğu yapıyı tanımadığını göstermiştir. Bundan sonra AB Türkiye ile olan ilişkilerinde Yunanistan ve Rum tarafının tezlerine yakın hareket etmiştir.

¹⁹⁷ Manisalı, Erol, "1999-2002 Dönemi Kıbrıs ve Türkiye-AB İlişkileri", Düünden Bugüne Kıbrıs, Gündoğan Yay. İstanbul, 2002, s.155

¹⁹⁸ İlkova, Nazan- Bolat, Ömer, a.g.e., s.60

¹⁹⁹ Özarslan, Bahadır, a.g.e., s.117

2.2.6. Kıbrıs'ın AB Açısından Taşıdığı Önem

1990'lı yılların başından itibaren SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Doğu Bloku AB açısından, askeri ve ideolojik bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Bu durumun ekonomik açıdan yarattığı sonuç ise dünya pazarlarını bölünmüşlükten kurtarması olmuştur. Artık Batı Bloku için de ABD, AB ve Japonya arasında daha şiddetli bir rekabet yaşanacaktı. Bu rekabetin en önemli boyutunu ise Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Süveyş Kanalı'nın kontrolünü sağlayan eşsiz stratejik konumu ile Kıbrıs oluşturmaktadır. Kıbrıs'ın sadece Akdeniz'e kıyı veren ülkeler için değil bütün dünya için ne kadar önemli ve stratejik olduğunu anlamamız için Kıbrıs adasında kaç bayrağın dalgalandığını bilmekte fayda vardır. Kıbrıs'ta 7 bayrak dalgalanmaktadır; Kıbrıs Cumhuriyeti, garantör devlet sıfatıyla İngiltere, Türkiye ve Yunanistan, KKTC, Avrupa Birliği ve 1964 Mart ayından günümüze adada bulunan Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü (UNFICYP)²⁰⁰ ABD ve İngiltere adada ortak kullandıkları İngiliz üslerinin varlığının devam etmesine önem verirken AB ise Kıbrıs'ın kontrolünde söz sahibi olmak istemektedir.²⁰¹ AB ABD karşısında daha etkin bir konuma gelebilmek için Kıbrıs uyuşmazlığına yönelik daha aktif bir rol üstlenme gereği duymuştur.²⁰² Avrupa dünyadaki bu yeni yapılanmayı da göz önünde bulundurarak 1993 yılında "Avrupa Birliği Anlaşması" olarak da bilinen²⁰³ Maastricht Antlaşması'yla²⁰⁴ başlayan derinleşme sürecini 1 Ocak 1993'te, kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetin serbest dolaşım özgürlüğünü sağlayacak olan "Avrupa Tek Pazarı" uygulaması yürürlüğe girmiş 26 Mart 1995'te üye ülkeler

²⁰⁰ Keser, Ulvi, Uçak Gemisi Kıbrıs ve Akdeniz Üzerine, http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi12059-UCAK_GEMISI_KIBRIS_VE_AKDENIZ_UZERINE.html (erişim tarihi: 15.02.2014)

²⁰¹ Akyüz A. Esmâ, "**Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu ve Bu Sorunun Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi (2000'den Günümüze)**", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, 2008, s.22

²⁰² Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s. 60

²⁰³ Erdoğan, M. Murat, **a.g.e.**, s.104

²⁰⁴ "1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması Avrupa bütünleşmesi sürecine önemli katkı sağlayan bir belgedir. Bu antlaşma egemenlik yetkilerinin kullanımını konusunda üye ülke karar organlarına ciddi kısıtlamalar getirmiştir. Bu antlaşma her şeyden önce örgüte verilen "Avrupa Birliği" adının isim babasıdır. "Birlikte karar alma süreci", Avrupa vatandaşlığı, sosyal politika, kültür, eğitim, halk sağlığı gibi konularda yeni politikaların uygulamaya konulması ve özellikle "sütun" sisteminin getirilmesi son derece önemli yeniliklerdir." Günüğür, Haluk, **a.g.e.**, ss.25-27

arasında sınırları kaldıran Schengen Antlaşması'ndan sonra da üye ülkeler 1 Ocak 1999'da para birliği uygulamasına geçmişlerdir. Böylece Avrupa Birleşik Devletleri'nin temelleri atılmıştır. Maastricht Antlaşması Avrupa'ya değişen koşullar karşısında yepyeni bir gelecek hazırlamıştır.²⁰⁵ Avrupa böylesi bir yapılanmaya giderken Ortadoğu'nun yanı başında ve Asya Pazarı'nın “ Batı kapısı” üzerinde bulunan Kıbrıs'ı da unutmamıştır. Kıbrıs AB için güçler mücadelesi ve dengesinde en stratejik toprak parçası haline gelmiştir. 2006 yılında tamamlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla beraber diğer doğalgaz ve petrol boru hatlarının İskenderun Körfezi'ne kadar uzanması, bölgenin ve Kıbrıs'ın stratejik önemini bir kez daha artırmaktadır.²⁰⁶ Büyük oranda sanayileşmiş olan AB, ihtiyaç duyduğu petrolün %80'e yakın bir kısmını Ortadoğu'dan temin etmekte ve bu petrolün neredeyse tamamı Avrupa'ya Akdeniz üzerinden gelmektedir.²⁰⁷ Dünya petrol rezervlerinin giderek azaldığı, petrolün arz ve talebi arasında kurulan hassas dengenin 21.yüzyılda daha da önemli bir noktaya geleceği düşünülürse; Akdeniz ile Ortadoğu'nun AB için taşıdığı jeopolitik ve jeostratejik önem kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Dünya düzeninde büyük bir güç merkezi olarak yer almak isteyen AB'nin, Akdeniz'de bir deniz hakimiyeti kurma amacına yönelik politika izlemesi, büyüme ve genişleme stratejisinin bir gereğidir. AB'nin bu hedefini gerçekleştirebilmesi, ancak bu denizlerde başta 50 uçak gemisine bedel bir stratejik öneme sahip olan²⁰⁸ Kıbrıs olmak üzere, Cebel-i Tarık boğazı, Malta ve Girit gibi adaların kontrolünü ele geçirebilmesinden geçmektedir. “Deniz Hakimiyet Teorisi”²⁰⁹ ekseninde

²⁰⁵ www.arsiv.ntvmsnbc.com/news/47699.asp=BODY (erişim tar. 04.10.2013), Manisalı, Erol, **Avrupa Kışkacında Kıbrıs**, Derin Yay., İstanbul, 2003, ss.7-9

²⁰⁶ www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=16621.0

²⁰⁷ Kılıçbeyli, H.Elif, “**Kıbrıs'ın Jeopolitikası: Avrupa ve Avrasya İçin Önemi**”, Kıbrıs Labaratuvarı (Der. Şenol Kantarcı) Aktüel Yay. İstanbul, 2005, s.29

²⁰⁸ Keser, Ulvi, Uçak Gemisi Kıbrıs ve Akdeniz Üzerine, http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi12059-UCAK_GEMISI_KIBRIS_VE_AKDENIZ_UZERINE.html (erişim tarihi: 15.02.2014)

²⁰⁹ “1971 yılında hakimiyet teorileri sınıflandırılmış ve iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar: 1. Fiziki Coğrafyaya Dayalı Teoriler: Kara Hakimiyet Teorisi ve Kenar Kuşak Teorisi, 2. Salt Kuvvete Dayalı Teoriler: Deniz Hakimiyet Teorisi ve Hava Hakimiyet Teorisidir. ABD'li Amiral Alfred MAHAN tarafından geliştirilen teori yayınladığı “Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi (1660-1783)” adlı çalışmasında yer almıştır. Mahan, deniz hakimiyetinin dünya hakimiyetinin anahtarı olduğu görüşündedir. Bunun sonucu olarak “Deniz gedik ve geçitlerine hakim olan dünyaya hakim olur” teorisini ortaya atmıştır.

politikalarını belirleyen AB, Akdeniz'deki üstünlüğünü sağlamlaştırmak için Kıbrıs'a ayrı bir önem vermektedir.²¹⁰ AB, Doğu Akdeniz'deki stratejik mihverleri kontrol altında tutan Kıbrıs'ı Birlik'e üye yapmak için büyük bir gayret içine girmiştir.²¹¹ Kıbrıs adası; Karadeniz-Akdeniz, Akdeniz-Kızıldeniz, Kızıldeniz-Hint Okyanusu bağlantılarının geçiş güzergâhında yer almasının yanında Kerkük-Yumurtalık ve Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hatlarının çıkış noktasında bulunmasından ve Türkiye, Suriye, İran, Irak, Suudi Arabistan, İsrail ve Mısır gibi bölge ülkelerine yakınlığı sebebiyle gözetleme olanağına sahip bir konumda olmasından dolayı AB için stratejik bir önem taşıyordu. 21. yüzyılda dünya üzerinde daha etkili olabilmek için Kıbrıs'ın kontrol altında tutulması gerekiyordu. AB, bunun bilinciyle hareket ederek sorunun çözümünü değil kendi çıkarlarının üstünlüğünü gözetmiştir. AB için Yeni Dünya düzeninin uluslararası ve bölgesel seviyedeki güvenlik denge stratejisi iki ana eksen üzerine oturmaktadır. Trans-Atlantik ve Batı eksenlerinin üzerindeki orta-hat güvenlik şeridi, hassas bir terazi olarak iki kefe arasında yer almaktadır. Batı'da Doğu Akdeniz ve Ortadoğu alanı, Doğu'da Hindistan-Pakistan-Afganistan (Hint üçgeni) bulunmaktadır. Bu alanları dengeleyen stratejik güvenlik noktalarının birisi Kıbrıs adasıdır. Çekirdek Güvenlik Alanı adı verilen Körfez Havzası'nın Batı açılımı ve Afro-Avrasya eklemlerinin kesişme noktası olan Doğu Akdeniz, yeni bir bölgesel iç denge alanıdır. Afro-Avrasya alanı arasında temel kontrol noktası olan Doğu-Akdeniz güvenlik şemsiyesinin merkez üssü Kıbrıs'tır. Güney Doğu Avrupa güvenlik şemsiyesinin merkezini oluşturan Orta Balkanlar'ın güvenlik şemsiyesinin

Mahan'ın teorisini geliştirirken o dönemin en büyük sömürgeci güçlerinden biri olan ve deniz hakimiyetini elinde bulunduran İngiltere'den etkilendiği söylenebilir. İngiltere binlerce kilometre uzaklıktaki sömürgelerinin merkezi idareden kopmasını engellemeyi ve ticaret yollarını koruyabilmeyi deniz gücü ile sağlamaktadır. Mahan, teorisinde İngiltere ve ABD gibi okyanuslara hakim devletlere, Rusya ve Almanya gibi karada güçlü devletlere oranla daha fazla şans tanımıştır. Mahan'a göre; açık denizler kıtaları birbirine bağlayan engin ovalardır. Dünya egemenliği veya büyük imparatorluklar kurmak için deniz aşırı nokta ve bölgelerin de ele geçirilmesi ve bunlarla anavatan arasındaki irtibatın sürdürülmesi gerekmektedir." Ural, Abdullah, "ABD'nin Enerji Hakimiyet Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi", Akademik Orta Doğu, Cilt 3, Sayı 2, 2009 ss.132-133, İlhan Suat, **Jeopolitik Duyarlılık**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Dizi, Ankara, 1989, ss.10-27, <http://mehmetardic.blogcu.com/hakimiyet-teorileri/13178512> erişim tar. 04.10.2013

²¹⁰ TOGEÇ Toplumsal Bilinci Koruma ve Geliştirme Çatısı
www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=16621.0 erişim tar. 04.10.2013

²¹¹ Kılıçbeyli H., Elif, **a.g.m.**, s.29

alt-sınır noktası veya Avrupa'nın güney-doğu sınır merkezinde, yine Kıbrıs yer almaktadır.²¹²

Yukarıda anlatılanlardan farklı olarak Kıbrıs, Hıristiyanlık dünyasının gözünde ayrı bir yere sahiptir. Prof. Dr. Mümtaz Soysal bu ayrıcalığı: “Unutmayalım ki, Lala Mustafa Paşa'nın fethinden önce ada Venediklilerin elindeydi. Onlardan önce de, Lusignan Krallarının. Yani, Haçlı kalıntılarının. Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'de Osmanlı eline düşmüş son Haçlı kalesi olma niteliği ve dolayısıyla Hıristiyanlık için taşıdığı simgesel anlam unutulamaz.”²¹³ şeklinde açıklamıştır.

Balkanlar ve Irak'ta birçok konuda ihtilaf yaşamış olan ABD ve AB arasında Kıbrıs konusunun çözümü konusunda görüş birliği olmasının arkasında, Ada üzerinden sağlanan işbirliği yatmaktadır. ABD Körfez Krizinde ve Irak Savaşı'nda Kıbrıs'ta İngiliz üslerinden yararlanmışır.²¹⁴ AB ABD karşısında daha güçlü olmanın yolunun, önemli bir sorunun çözümünde etkin bir rol oynamaktan geçtiğini düşünüyor ve Kıbrıs sorununun çözümünde daha aktif bir tavır takınmaya başlıyordu. AB yeni dönem hedefleri ve stratejileri çerçevesinde hayati önem taşıyan Kıbrıs'ı her ne pahasına olursa olsun Birlik sınırları içine dahil etmeyi ve bölgedeki stratejik denge unsurlarında güç kazanmayı hedefliyordu.

2.2.7. AB'nin Kıbrıs'ın Üyeliği Hakkındaki Görüşü

BM'nin ve Türk tarafının tüm tepkilerine rağmen AB Bakanlar Konseyi, GKRY'nin başvurusunu 17 Eylül 1990'da görüş almak üzere Komisyon'a göndererek normal süreç içerisinde değerlendirme kararı almıştır. Başvuruyu inceleyen Komisyon 30 Haziran 1993'te Kıbrıs'ın üyelik için ehil olduğu yönündeki²¹⁵ olumlu görüşünü (avis) açıklamıştır. AB Komisyonu'na göre, Kıbrıs'ın coğrafi konumu; 2000 yıldan beri Avrupa kültürünün ve uygarlığının bir parçası olmasını sağlayan derin tarihi bağları; Kıbrıs halkı tarafından paylaşılan değerlerdeki ve Kıbrıs halkının kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal hayatına yansıyan

²¹² Hanlı, Hakan, “ABD-AB ve Türkiye; Vazgeçilemez Kıbrıs” Yeni Dünya Düzeni-Global ve Bölgesel Güvenlik Dergisi, Yıl 3, Sayı 35, 2004, s. 16'dan aktaran Akyüz E. Alev, a.g.e., s.24-25

²¹³ Sosyal, Mümtaz, “Şükür” <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-278621>

²¹⁴ Akyüz E. Alev, a.g.e., s.23,24

²¹⁵ Gürses, Baran, a.g.e., s.68

Avrupalılık; AB ile olan her türlü ilişkisinin değeri; Kıbrıs'a Avrupa kimlik ve karakterini sunar ve AB'ye olan bağlılığını kanıtlar.²¹⁶ AB Komisyonu bu görüşünü dile getirdikten sonra, Kıbrıs Rum tarafının üyeliğinin, her iki toplumu daha güvenli ve daha refah bir hale getireceğini, her iki toplumu birbirine daha da yakınlaştıracığına inanmaktadır demiştir. Komisyon tam üyeliğin, adada dengesizlikleri gidererek bir çözüme ulaşılmasını kolaylaştıracağını belirtmiştir.²¹⁷ AB Komisyon'u, Kıbrıs Rum tarafının AB'ne katılmasının, Kıbrıs sorununa dengeli ve barışçı bir çözüm bulmaya da imkan sağlayacağını düşünmektedir. AB BM Genel Sekreteri'nin girişimlerinin desteklenmesi gerektiğini, toplumlararası görüşmeler başlamazsa, yeniden bir değerlendirme yapılarak Ocak 1995'te Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği sorununun tekrar ele alınacağını ifade etmiştir. Aslında bu ifadeden Komisyon'un Kıbrıs'ın tam üyeliğine yeşil ışık yaktığı anlaşılmaktadır. Böylece AB Kıbrıs sorununa bakış açısının ilk resmi belgesini açıklamıştır.²¹⁸ AB Komisyonu'nun olumlu yaklaşımının ardından AB'nin en yetkili kurumu olan AB Konseyi de Kıbrıs sorunu açısından olumlu kararlar almaya başlamıştır. Bu çerçevede AB Konseyi 19-20 Temmuz 1993 tarihli, Kıbrıs ve Malta'nın başvurusuna ilişkin kararında AB'nin genişlemesinin bir sonraki aşamasının, Kıbrıs ve Malta'yı da kapsayacağı ifade edilmiştir. Bu arada aynı yıl BM Genel Sekreteri Butros-Ghali'nin Maraş'ın yerleşime açılması, bölgeye her iki toplumun üyelerinin de serbestçe giriş-çıkışlarının sağlanması, Lefkoşa Uluslararası Havaalanının BM denetiminde sivil uçuşlara ve kargo trafiğine açılması gibi noktaları içeren "Güven Arttırıcı Önlemler Paketi" AB'ye tam üye olacaklarının garantisini AB tarafından alan Rumlar tarafından benimsenmemiştir.²¹⁹ AB Konseyi 6 Mart 1995 tarihli kararında "Kıbrıs" olarak kabul ettikleri Rum tarafıyla katılım müzakerelerinin, 1996 yılında yapılacak olan konferansın sonuçlanmasından itibaren altı ay sonra

²¹⁶ Komisyonun, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından yapılan üyelik dilekçesi üzerindeki görüşü (AVIS) Mayıs 1993 (Avrupa Toplulukları bülteni 5/93) kypros.org/cy-EU/tr_07_documents/doc001.htm

²¹⁷ Efeğil, Ertan, "AB'nin Kıbrıs Algılaması", Türkiye'nin Değişen Dış Politikası, (Der), Cüneyt Yenigün-Ertan Efeğil, I.Basım, Nobel Yayınları, Ankara, 2010, s.630, Özgöker, Uğur, "Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs", Türkiye'nin Değişen Dış Politikası, (Der), Cüneyt Yenigün-Ertan Efeğil, I.Basım, Nobel Yay., Ankara, 2010, s. 582

²¹⁸ Özarslan, B. Bumin, a.g.e., s.119

²¹⁹ Mor, Hasan, a.g.m., 1010

başlanacağını belirtmiştir. Kararda; gerçekleşecek olan üyeliğin, Türk toplumunun ekonomik gelişmesine de yardımcı olacağı belirtilmiştir. Söz konusu kararın, Türkiye ve AB arasındaki ilişkilere zarar vermeyeceğini Rum tarafının yaptığı üyelik başvurusunun ayrı bir prosedüre sahip olduğu da ifade edilmiştir.²²⁰

2.2. GKRY'NİN AB'YE BAŞVURUSUNA İLİŞKİN OLARAK TARAFLARIN TEZLERİ

2.2.1. Kıbrıs Türk Tarafının Tezleri

Kıbrıs Rum tarafının AB'ye müracaatı üzerine, KKTC ve Türkiye, yapılan müracaatın 1959/60 Antlaşmalarına aykırı olduğunu ve bu durumun hukuka uygun olmadığını ileri sürmüşlerdir. Türk tarafı görüşlerini kanıtlayabilmek için, uluslararası hukuk alanında uzmanlar olan Prof.Dr. Maurice Mendelson'dan ve Prof.Dr. Christian Heinze'den 1997 yılı Haziran ayında mütalaa istemiştir. Rum tarafı ve Yunanistan ise yine hepsi uluslararası hukukçu olan Prof.Dr. James Crawford, Prof. Dr. Gerhard Hafner ve Prof.Dr. Alain Pellet'ten mütalaa istemiştir. Söz konusu mütalaaalar BM'ye de sunulmuş ve BM belgesi olarak yayımlanmıştır.

Prof. Dr. Mendelson'un raporu²²¹ Türk tarafının görüşlerini yansıtmaktadır. Söz konusu raporda Mendelson 1960 Garanti Antlaşması ve yazım sürecini, 1960 Kıbrıs Anayasası ve 1960 Kuruluş Antlaşması ile birlikte değerlendirerek öncelikle Garanti Antlaşmasının birinci maddesinin ikinci fıkrasına değinmiştir. Bu maddenin Kıbrıs'ın bölünmesini veya başka bir devlet ile birleşmesini doğrudan veya dolaylı olarak yasakladığını bu nedenle Kıbrıs'ın Türkiye'nin üye olmadığı bir Birliğe katılmasının 1960 Antlaşmalarına aykırı olacağını ortaya koymuştur.²²² Yine bu maddeye göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle, kısmen veya tamamen, siyasi ve iktisadi bir birliğe girmeme yükümlülüğü vardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Adanın herhangi bir devletle, doğrudan veya dolaylı olarak birleştirilmesine veya taksim edilmesine yol açacak bütün faaliyetleri de yasaklamak durumundadır. Kıbrıs

²²⁰ Bozkurt, Enver- Demirel, Havva, **a.g.e.**, ss.208-213

²²¹ Mendelson'un raporu için bkz. Mendelson, Maurice, **Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır?** Hukuki Mütalaa, Ankara KKTC Büyükelçiliği, Ekim 2001

²²² Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s. 63, Özcan, Burcu, **a.g.e.**, s.96

Rum tarafının AB'ye üyeliği, bu maddeye göre, mümkün değildir. Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üye olması, Garanti Antlaşmasının ihlali anlamına gelir. Ayrıca bu madde, herhangi bir devletle doğrudan veya dolaylı birliğe yol açacak faaliyetleri de yasaklamaktadır. Üyeliğin gerçekleşmesi halinde, Birliğin diğer üyeleriyle bir bütün olarak veya kısmen siyasi ve ekonomik bir bütünleşmeyi içereceği, bunun ise diğer üyelerle birleşmeyi teşvik eden bir faaliyet olacağının açık olduğu görüşündedir. Diğer devletlerle ve özellikle Yunanistan'la birliğin gerçekleşeceğini şimdiden görülebilmektedir.²²³

Mendelson'un Rum tarafının başvurusunun yasal olmadığına dair gösterdiği bir başka yasal belge ise Garanti Antlaşmasının 2. Maddesi ile garantör ülkelere getirilen yükümlülüktür.²²⁴ Söz konusu maddede üç garantör ülke "kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, doğrudan veya dolaylı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devlet ile birleşmesini... amaçlayan her türlü faaliyeti yasaklamayı" ifadesi yer almaktadır. Her üç Garantör de onay verene kadar Yunanistan ve İngiltere'nin, Kıbrıs'ın AB'ye katılmasını önlemek üzere veto haklarını kullanmakla hukuki açıdan yükümlü oldukları sonucuna varmaktadır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere de birinci maddedeki yükümlülüğe uymalıdır. Garantör ülkeler, Rum tarafının AB üyeliğini önlemekle yükümlüdürler.

Mendelson'un mütalaasında, Kıbrıs Anayasasının 170. Maddesi yer almıştır. Bu maddeye göre Türkiye, Yunanistan ve İngiltere "en fazla müsadeye mazhar ülke"²²⁵ "en çok gözetilen ulus" olarak belirlenmişti. Mütalaasının 8. ve 108. paragrafında belirttiği üzere, maddenin görüşülmesi sırasında ortaya çıkan kuşklar üzerine, bu maddenin Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerine karşı daha avantajlı duruma geçmelerinin engellenmesi amacıyla konulduğu belirtilmiştir. Mendelson'a göre AB'ye üyelik halinde, Rum tarafı ile Yunanistan arasında "ekonomik enosis" benzeri bir gelişme olması ve AB üyesi olmayan Türkiye'ye göre, Yunanistan ve İngiltere'yi Türkiye karşısında daha avantajlı konuma getireceğini belirtmiştir.²²⁶

²²³ Özarslan, B. Bumin, **a.g.e.**, s.129

²²⁴ Özcan, Burcu, **a.g.e.**, s.97

²²⁵ Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.63

²²⁶ Özarslan, B. Bumin, **a.g.e.**, s.130

ABD, SSCB, Fransa ve İngiltere ile Avusturya arasında imzalanan, “Bağımsız ve Demokratik Avusturya’nın Yeniden Oluşturulması Devlet Antlaşması’nın 4. Maddesi ile Garanti Antlaşmasının birinci ve ikinci maddelerinin benzerlikler taşımasının ve buna rağmen Avusturya’nın 1995 yılında AB’ye üye olmasının emsal gösterilmesine Mendelson karşı çıkmıştır. Söz konusu Antlaşmanın 4. Maddesinde, Avusturya ve Almanya’nın siyasi veya ekonomik birlik kurması yasaklanmıştır ve Avusturya böyle bir birliğe girmekten kaçınacaktır. Garanti Antlaşması’ndaki hükümlerle benzerlikler taşımasına rağmen Mendelson’a göre Avusturya örneği teşkil edemez. Çünkü Avusturya örneğinde Antlaşmanın diğer tarafları Avusturya’nın AB üyeliğine itiraz etmemiştir. Uluslararası hukukta, antlaşmaya taraf olanların istemleri halinde Antlaşma hükümlerinin uygulanmasından vazgeçebileceklerini belirten Mendelson; Avusturya örneğinin bu durumu yansıttığını ama Türkiye’nin, garanti antlaşmasının ihlaline izin vermediğini açıkça beyan ettiğini ve bu sebeple iki durumun aynı olmadığını belirtmiştir. Avusturya’nın üyeliğine, antlaşmanın diğer taraflarının itiraz etmemesinin ama Türkiye’nin, Kıbrıs Rum tarafının AB üyeliğine itiraz etmesinin bile tek başına yeterli olduğunu ve Avusturya örneğinin emsal teşkil edemeyeceğini belirten Mendelson, antlaşmaların birinde, yalnızca Almanya’ya atıfta bulunurken, diğerinde “herhangi bir devlet” tabirinin kullanıldığına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla birinde, yalnızca Almanya ile birleşme yasaklanırken diğerinde, Türkiye ve Yunanistan’ın üye olmadığı herhangi bir uluslar arası kuruluşu üyeliğin yasaklandığı, açıkça ifade edilmiştir.²²⁷

Kıbrıs Rum tarafının AB’ye üyeliğinin, Rum tarafının iradesinin adanın tamamında geçerli olmaması sebebiyle, önemli fiili ve hukuki engeller çıkaracağına değinen Mendelson, sonuç olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti ve üç garantör devletin 1959-1960 Antlaşmalarındaki beyanlarının yalnızca siyasi bir karakter taşımadığını; bu beyanların, resmi antlaşmalarda yer almış hukuki vaatler olduğunu; hukukta bilinen en ciddi vaat olan garantinin de bu antlaşmalarda yer aldığını; bu antlaşmalardan fayda sağlayan taraflara, aynı zamanda bu antlaşmalarla yükümlülükler de getirildiğini ve bu yükümlülüklerin de yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu

²²⁷ Diplomatik Gözlem, www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8346/prof-dr-maurice-h-mendelson-un-raporu.html (erişim tar. 10.05.2013)

nedenle Mendelson, söz konusu antlaşmalar ve ilgili belgeler yorumlandığında; Kıbrıs Rum tarafının, Türkiye'nin üye olmadığı AB'ye katılmak için müracaat etmeye veya katılmaya hakkı olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, garantör devletler olan Yunanistan ve İngiltere'nin, bu katılımı engellemekle yükümlü olduğunu da ifade etmiştir.²²⁸

Heinze de Mendelson'la paralel görüşler ileri sürmüştür ve Rum tarafının Kıbrıs hükümeti adıyla AB'ye tam üye olamayacağını hukuki gerekçelerle açıklamıştır. Bu durumu engelleyen hususlar içinde AB sözleşmesi, Londra ve Zürih Anlaşmaları ve 1960 tarihli Garanti Antlaşmalarını göstermiştir. Heinze, raporunda 1963 yılından günümüze adada yaşayan iki toplumun kendilerine ait demokratik yöntemlerle seçilmiş iki ayrı yönetimlerinin²²⁹ olduğunu, GKRY'nin adanın tamamına hiçbir zaman egemen olmadığını ileri sürmüştür. Heinze garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin bu üyeliğin gerçekleşmesini kolaylaştıracak hareketlerden kaçınması gerektiğini ileri sürmüştür.²³⁰ Heinze'ye göre GKRY meşru değildir. Taraflar arasında yapılan anlaşmalara göre tek taraflı tam üyelik başvurusu hukuka uygun değildir. GKRY'nin başvurusunu normal prosedüre göre değerlendiren AB bu konuda Rum tarafını cesaretlendirici bir rol oynamakta ve hukukun çiğnenmesine göz yummaktadır.

2.2.2. Kıbrıs Rum Tarafının Tezleri

AB'ye üyelik müracaatlarının hukuka uygun olduğunu iddia eden Rum tarafı; Türkiye'nin görüşlerini destekleyen Mendelson'un mütalaasına karşılık, üç uluslararası hukukçu James Crawford, Gerhard Hafner ve Alain Pellet'den konuya ilişkin mütalaa istemiştir. Crawford, Hafner ve Pellet tarafından hazırlanan ortak mütalaa da, Kıbrıs Rum tarafının görüşü yansıtılırken Mendelson'un mütalaasına da yanıt verilmiştir. Söz konusu hukukçular hazırladıkları ortak mütalaa öncelikle, Kıbrıs Rum tarafının statüsünü değerlendirmişlerdir. "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak

²²⁸ Özarslan, B. Bumin, *a.g.e.*, ss.132-133

²²⁹ Erich Kaufmann'a göre, uluslararası hukuka uygun olarak bir devletin kurulabilmesi, egemen bir iktidara, bir halk ve belli bir toprağa sahip olması gerekmektedir. L.Oppenheim'e göre ise gerçek anlamda bir devletin var olması için bir halkın, bir memleketin ve bir hükümetin mevcut olması zorunludur. Tansel Pınar, *a.g.e.*, s.65

²³⁰ Tansel, Pınar, *a.g.e.*, s.64

isimlendirdikleri Kıbrıs Rum tarafının, AB'nin bütün üyeleri tarafından bağımsız bir devlet olarak tanındığını; Rum hükümetinin Cumhuriyet'in hükümeti ve Ada'daki devleti temsil etmeye yetkili olarak kabul edildiğini belirtmişlerdir. Bu hükümetin dışında herhangi bir otoritenin kabul edilmediğini, KKTC'nin sadece Türkiye tarafından tanındığını ve söz konusu bu durumun, uluslararası toplum tarafından da aynı şekilde benimsendiğini ifade etmişlerdir. Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyeliğine ilişkin olarak üzerinde durdukları ilk nokta, Garanti Antlaşması'nın 1. ve 2. maddelerinin içeriğine ilişkindir. Ortak mütalaaya göre bu maddelerde, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne getirilen yasaklama, sürekli ve mutlak bir nitelik taşır ve kısmen veya tamamen olmak üzere herhangi bir devleti kapsar. Ancak bu yasaklama, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları kuruluşlara üye olmayı kapsamaz. Üç hukukçu hazırladıkları ortak mütalaada, Garanti Antlaşması'nın birinci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “devlet” terimi üzerinde durmuşlardır. Bu terimin, Garanti Antlaşması'nda tekil olarak ifade edildiğini, tekil kullanıldığı için de yasağın siyasi veya ekonomik karakterli uluslarüstü bir devletler gurubunu kapsamadığını iddia ederek getirilen yasaklamanın, tek bir devletle sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Mendelson ise bu görüşün aksine, “herhangi bir devlet” ve “hiçbir devlet” ifadelerinin çoğul anlamda devletleri de içerdiğini ileri sürmektedir.

Ortak mütalaada AB'nin niteliğine de değinilmiştir. AB'nin, kendi hukuk sistemi ve üyelerinden ayrılmış varlığıyla, farklı bir topluluk olduğunu ve kendi hukuk sisteminin olduğunu belirtmişlerdir. Üye devletlerin, hükümetlerine ait belirli yetkileri devrettikleri AB, bir devlet değildir ve bir üye devleti, ekonomik veya siyasi olarak diğer üye devletlerle birleşmiş bir şekilde tanımlamak doğru değildir. Bu nedenle Garanti Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrasındaki ifadelerin olağan anlamı ile metin içindeki yeri maddenin konusu ve amacı dikkate alındığında; AB üyeliği herhangi bir devlet ile ekonomik veya siyasi bir birlikteliği içermez. Mendelson ise tam tersine uluslararası kuruluşların 1. Maddeyle kapsanmış olduğunu dile getirmektedir. Bu durumun, Türkiye ve Yunanistan'ın da her ikisinin de üye oldukları kuruluşlar için geçerli olmayacağı, üzerinde uzlaşmaya varılmış bir istisnanın konusu olmuştur. Ancak, Türkiye üyesi olmadığı için AB böyle bir kuruluş niteliğinde değildir. Mendelson AB gibi uluslararası kuruluşların Garanti Antlaşmasındaki yasakların kapsamına girdiğini dile getirmektedir.

Ortak Mütalaada, Avusturya örneği ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapılmıştır. “Bağımsız ve Demokratik Avusturya’nın Yeniden Oluşturulması Devlet Antlaşması”nın 4. maddesine değinilerek, Almanya ile Avusturya’nın siyasi veya ekonomik bir birlik oluşturmasının yasaklanmasına rağmen, Avusturya’nın AB’ye üyelik başvurusunda ve sonrasında, sorun yaşanmadığı ifade edilmiştir. Gerekçe olarak da yasağın, yalnızca Almanya ve Avusturya arasındaki iki taraflı antlaşmalarla sınırlı olduğunun Almanya’nın tek egemen güç olmadığını ve o dönemde on iki üyeli bir yapısı olan AB için de tek oya sahip olduğunun gösterildiğini belirtilen ortak mütalaa, aynı durumun Kıbrıs Rum tarafı için de geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Benzer bir sonuca, Kıbrıs Rum tarafının üyelik başvurusu için de varılabileceğini iddia eden Ortak Mütalaa’ya göre, AB üyesi devletlerden hiçbiri, tek başına, AB’nin karar alma mekanizmasında etkili olamaz veya böyle bir talepte bulunamaz. Bu nedenle Kıbrıs Rum tarafının AB’ye katılımı herhangi bir devletle ekonomik veya siyasi bir birlik içine girme şeklinde değerlendirilemez. Mendelson’a göre Avusturya örneği konuyla ilgisizdir. Avusturya, Sovyetler Birliği dahil Antlaşmanın tüm taraflarının uzlaşmasıyla Antlaşmanın ihlali ortadan kaldırılarak, Avrupa Birliği’ne girmiştir. Kıbrıs için ise henüz böyle bir anlaşmaya varılmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB yetkilileri, adadaki tarafların barış içinde yaşayabileceklerine inanmaktadırlar. Bu noktada geçmişte savaşın eşiğine gelmiş Fransa ve Almanya Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile başlayan süreçle birlikte günümüzde birbirleriyle barış içinde yaşadıklarını geçmişteki düşmanlıklarını geride bıraktıkları örneğini vermektedirler. Aynı durumun Ada AB'ye üye olduğu takdirde Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında da yaşanabileceğini dile getirmektedir. AB bu tezi savunurken görüşlerinin yaşama geçmesi için Türk tarafının lehine olan hiçbir adım atmamıştır.

AB kendisine üye olmak isteyen Türkiye'yle ilgili yayınladığı ilerleme raporlarında her ne kadar Kıbrıslı Türklerin 1963 olaylarına geri dönülmesinden dolayı taşıdıkları endişeleri dile getirse de bu endişeleri gereksiz olarak nitelendirmektedirler. Adada çözümden yana olduğunu iddia eden AB'nin Türkiye'yle ilgili yayınladığı ilerleme raporlarında ve zirve sonuç bildirgelerinde Kıbrıs'a nasıl yer verdiğini incelemekte fayda vardır. Bu başlıklar incelendikten sonra görülecektir ki evrensel hukuktan yana olduğunu iddia eden AB, evrensel hukuk kurallarını yaşama geçirememiştir.

Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla sonuncusu 2002 yılında olmak üzere bir çok BM belgesi hazırlanmıştır. 2002 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Annan tarafından kendi adıyla taraflara sunulan planda İsviçre modeline²³¹ dayanan iki toplumlu bir federal yapı öngörülmüştür. En son beşinci kez düzenlenerek

²³¹ “İsviçre, 1848’de iç savaş sonrası kantonların bir araya gelerek Anayasayı yürürlüğe koyması sonucu, kantonların güçlü olduğu ve ademi merkezîyetçiliğin ağır bastığı bir federal devlet olarak oluştu. Merkezi federal hükümetin yetkiler bakımından çok zayıf oluşu, bilimsel bakımdan hatalı olmasına rağmen, İsviçre’nin “konfederasyon” adını almasına neden oldu. Aslında bir federasyon olan “İsviçre Konfederasyonu”nda oluşturucu kantonlar, özerkliklerini önemli oranda muhafaza ederek, egemenliklerini federasyonla paylaştılar. Yetki dağılımının aşağıdan yukarıya oluşu ayırıcı bir özellik olarak ortaya çıktı.

İsviçre modelinin asıl ayırıcı özelliği, kantonların “artık yetkileri”ne ilişkindi. Anayasa yetkileri federal hükümet ile kantonlar arasında ayrıntılı biçimde paylaşılmıyordu. Anayasada sadece, federal hükümetin yetki uygulayacağı konular belirtilmişti ve bunun dışında kalan artık yetkilerin kantonlar tarafından kullanılacağı varsayılmaktaydı. 1848 ertesinde iki önemli anayasal değişiklikle (1874 ve 1999) federal hükümetin yetkileri artırıldı, fakat kantonların özerkliği ile artık yetkiler ilkesi devam etti.” Kudret, Özersay, “İsviçre Modeli”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt III (2001-2012), I. Baskı, İstanbul; İletişim Yayınları, 2013, s.638

tarafına sunulan Annan Planı 24 Nisan 2004 tarihinde GKRY ve KKTC’de ayrı ayrı ve eş zamanlı olarak referanduma sunulmuştur. Referandum sonucunda Türk tarafı “evet” derken Rum tarafı “hayır” demiştir. AB’nin, referandum sonucu ne olursa olsun Rumların Mayıs 2004’te üye olacağını garantisini vermesi Rum Kesimi’nin “hayır” yönünde oy kullanmasına neden olmuştur. AB, Güney Kıbrıs’ı içine alarak Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesini oluşturan anlaşmaları yok sayarak uluslararası hukuk ihlali yaptığı gibi siyasi sorunları olan bir yapıyı kendi çatısı altına katarak kendi prensiplerini de çiğnemiştir. Hukuki temelden yoksun bu uygulamalar nedeniyle Türkiye ve KKTC için geriye götürülmesi mümkün olmayan bir sürecin başlatıldığı gerçektir.

3. AB’nin KIBRIS KONUSUNA BAKIŞI

3.1. AB Karar Organlarının Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Üyeliği Konusundaki Yaklaşımı

3.1.1. AB Komisyonu İlerleme Raporlarında Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıslı Türkler

Avrupa Birliği, Kıbrıs sorunu ile ilgili gelişmeleri, Türkiye ve Kıbrıs’ın üyelik başvurusundan sonra daha yakından takip etmeye başlamış ve bu konudaki gelişmeleri ve Kıbrıs uyuşmazlığına bakış açısını²³² izleme raporlarında yansıtmaya başlamıştır. Bu çerçevede Kıbrıs sorununun gidişatını anlamak açısından AB İlerleme Raporlarının Kıbrıs’la ilgili maddelerini incelemekte fayda vardır.

3.1.2. İlerleme Raporlarında Kıbrıs

1998 yılı İlerleme Raporu’nda Kıbrıs şu şekilde yer almıştır;²³³ Türkiye, 1974’ten beri Kuzey Kıbrıs’ı işgal etmekte ve yaklaşık 35.000 kişilik bir ordu bulundurmaktadır. Zaten 1983 yılında, adanın kuzey kesimi bağımsızlığını ilan ettiğinde Türkiye dışında bu bağımsızlığı tanıyan hiçbir devlet olmamıştır. BM söz konusu bağımsızlık ilanını Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran anlaşmalara aykırı bulmuş

²³² Manisalı, Erol, **a.g.e.**, s. 155

²³³ AB Komisyonu 1998 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) İlerleme Raporu, (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf, 01.07.2013

ve mevcut durumun kabul edilemez olduğunu vurgulayarak kınamıştır. 1998 yılı İlerleme Raporu'nda kuzeyde insan haklarının ihlal edildiğinden bahsedilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'in Türk ordusunun Kuzey Kıbrıs'ı kontrolü altında tuttuğu²³⁴ yönünde verdiği hüküm 1998 yılı İlerleme Raporu'nda yer almıştır. Bunun yanı sıra BM Güvenlik Konseyi'nin 312 Sayılı Kararı gereğince adadaki askeri güçlerin çekilmesi şartını Türkiye'nin hala uygulamadığı da yer almaktadır. Raporda Türkiye'nin yerine getirmesi gereken fakat yerine getirmediği konulara yer verilirken GKRY'nin 1960 anayasasını hiçe sayarak Türk toplumuna yaptıklarından hiç bahsedilmemiş referans noktası olarak hep 1974 tarihi alınmıştır.

AB'nin GKRY'nin tam üyelik başvurusunu değerlendirmeye alması sonucunda Denktaş ve dönemin Cumhurbaşkanı Demirel, AB'nin Kıbrıs ile katılım müzakereleri başlatma kararını kınamışlar ve Kuzey Kıbrıs'ın kademeli olarak Türkiye ile bütünleşmesi hakkında ortak bir açıklama yapmışlardır. Bu çerçevede Türkiye ve KKTC ekonomik ve mali bütünleşme, güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında kısmi bütünleşme sağlamak için Ortaklık Konseyi kuran bir Ortaklık Anlaşması imzalamışlardır. AB Komisyonu Türkiye tarafından alınan bu tedbirlerin, BM kararlarıyla bağdaşmadığını dile getirmiştir. Bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi'nin yürüttüğü iyi niyet misyonunun zarar gördüğünü vurgulamıştır.

1999 yılı İlerleme Raporu'na göre,²³⁵ Komisyon, AB tam üyelik görüşmelerinde Kıbrıslı Türklerin temsil edilmemesinden duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Adanın Birliğe tam üye olması durumunda bunun Kıbrıslı Türklerin de faydasına olacağı belirtilmiştir. Avrupa Birliği BM Genel Sekreteri'nden, Kıbrıs Rum ve Türk liderlerini görüşmeler yapmaya davet etmesini istemektedir. Kapsamlı bir çözüme varmak için Türkiye'nin aktif ve yapıcı bir rol oynaması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bilindiği gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kuzey Kıbrıs'taki arazisine ulaşım imkanından mahrum edilmiş olan bir Kıbrıs'lı Rum'un (Titiana Louzidou) davasında Türkiye aleyhine bir karar almıştı. Temmuz 1998'de aldığı ikinci bir

²³⁴ Garanti Antlaşması'nın 2. Maddesine göre 3 Garantör ülke Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güvenliğini, toprak bütünlüğünü ve anayasal düzenini garanti etmekle yükümlüdür

²³⁵ http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf erişim tar. 02.07.2013

kararla, AİHM, davacı lehine parasal tazminat hükmetmiş ve söz konusu tazminatı ödemesi için Ekim 1998'e kadar Türkiye'ye süre tanımıştır. Türkiye ise, söz konusu arazinin Türkiye'de değil KKTC'de bulunduğu gerekçesiyle, Mahkeme'nin kararına uymamıştır. Nisan 1999'da, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Başkanı, Türkiye'nin Mahkeme tarafından belirlenen tazminatı ödemekle yükümlü olduğunu hatırlatmıştır.

2000 yılı İlerleme Raporu'nda²³⁶ 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Hesinki'de yapılan toplantıda Avrupa Birliği Konseyi, 3 Aralık'ta New York'ta Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması amacına yönelik görüşmelerin başlatılmasını memnuniyetle karşıladığını ve BM Genel Sekreteri'nin süreci başarılı bir sonuca bağlama çabalarına vereceği desteği ifade etmiştir. Cenevre'de 2000 yılının Şubat ve Temmuz aylarında BM nezdinde, özlü konulara değinilmeden, ikinci ve üçüncü tur dolaylı müzakerelerin yapıldığından bahsedilmiştir.. Eylül ayında New York'ta dördüncü bir tur düzenlenmiştir.²³⁷ Raporda ayrıca, BM Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto, BM uygulamasının amaçlarıyla AB'ne giriş süreci uygulamaları arasında bir çelişki olmadığından emin olmak için AB ile ilişkileri göz önüne almıştır denilmektedir.²³⁸ Bu ifadeden AB ve BM'nin birlikte hareket ettiğini ve süreci GKRY'nin lehine uzattığı anlaşılmaktadır. Aynı raporda Kıbrıs'ın kuzeyindeki Türk askeri kuvvetlerinin Kıbrıs Türk toplumu üzerinde önemli bir etkisi olduğundan bahsedilmiştir. Rapor'da Kıbrıslı Rumlar da eleştirilerek Kıbrıslı Rumların, 1975 tarihli Viyana III Sözleşmesi'nin yükümlülüklerini yerine getirmediğine, kuzeyden güneye geçişlerde Rumların sorun çıkardığına değinilmiştir. Diğer taraftan kuzeyde eğitim ve din alanında Türk hükümetinin sorun çıkardığını, bu çerçevede Rumların eğitimi için okul olmadığı ve kiliselerde papaz ataması için gecikmeler yaşandığı belirtilmektedir.2000 Yılı İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin bir garantör ülke olarak, Kıbrıs sorununa BM himayesi altında kapsamlı bir çözüm bulunması için her gayreti

²³⁶ AB Komisyonunun 2000 tarihli Kıbrıs İlerleme Raporu
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/cy_en.pdf, (erişim tar.
 02.07.2013)

²³⁷ Manisalı, Erol, **a.g.e.**, s.159

²³⁸ AB Komisyonu 2000 yılı Kıbrıs İlerleme Raporu metninde geçen ifade şöyledir; “*Mr. De Soto referred to contacts with the EU in order to ensure that there was no contradiction between the EU accession process and the goals of the UN process*”.
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/cy_en.pdf, 02.07.2013

göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Daha önce bahsettiğimiz Loizidou davasına ilişkin Türkiye'nin hükmedilen tazminatı ödememesi eleştirilmiş ve “bir yüksek akit tarafın Mahkeme'nin kararını yerine getirmemesinin daha önce hiç görülmemiş bir şey olduğunu” vurgulanmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin daha fazla gecikmeden, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 28 Temmuz 1998 tarihli kararına uyması talep edilmiştir.²³⁹

2001 yılı İlerleme Raporu'nda²⁴⁰ GKRY'nin AB üyeliğinin Kıbrıs sorunundan etkilenmeyeceği aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin çoğunluğunun da AB üyeliğine olumlu yaklaştığından bahsedilmektedir. AB üyeliğinin her iki topluma getireceği faydalardan bahsedilmiş bu çerçevede AB şemsiyesi altında iki ayrı toplumun barış içinde yaşayacağı vurgulanmıştır. Bunun için her şeyden önce KKTC'nin ayrı bir varlık olduğu tanınmalıdır. AB, Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasında Türklerin üzerine düşen görevlerden bahsederken GKRY'nin sorumluluklarından bahsetmemiştir. 2001 İlerleme Raporu'nda ayrıca, Kıbrıs Türk toplumu lideri Denktaş'ın BM himayesinde yürütülen dolaylı görüşmelerden çekilme ve BM Genel Sekreteri'nin Eylül 2001'de New York'ta yapılan görüşmelere davetini geri çevirme kararına Ankara'nın verdiği destekten duyulan hayal kırıklığı ifade edilmiştir.²⁴¹ AB Komisyonunun raporlarını genel olarak değerlendirdiğimizde görüyoruz ki sorunun kapsamlı çözümüne yönelik öneriler sunulması yerine Türkiye'ye ve KKTC'ye yönelik yargılamalar yapılmakta ve sorunun çözümündeki tek engel Türkiye ve KKTC'ymiş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır.

3.1.2. AB Zirvelerinde Kıbrıs Sorunu

GKRY'nin tam üyelik başvurusunun ardından AB Konseyi, yaptığı zirvelerde²⁴² Rum kesiminin üyeliğini garantiye alacak kararlar vermiştir.²⁴³ 25-27

²³⁹ Manisalı, Erol, **a.g.e.**, s.160

²⁴⁰ 2001 Yılı İlerleme Raporu http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor01_12html

²⁴¹ Bac, M. Meltem & Güney Aylin, **The European Union and the Cyprus Problem**, Middle Eastern Studies, Vol.41, No.2, March, 2005 s.287

²⁴² “İlk kez 1961 yılında toplanan Zirve sonraki yıllarda çok daha önemli konuma gelmiş ve Avrupa bütünleşmesi yolunda önemli görevler üstlenmiştir. Avrupa bütünleşme sürecinin ilerleyen yıllarda giderek yoğunluk kazanması en üst düzeyde siyasi kararların alınması gereğini ortaya çıkarmış ve Zirve'nin önemini giderek arttırmıştır. Fransa'nın dönem başkanlığında yapılan 1974 Paris Zirvesinde Fransa'nın girişimleriyle Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinin düzenli

Aralık 1992 tarihinde Belçika’da gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi’nde AT Konseyi, Kıbrıs, Malta ve Türkiye’nin başvurularının her birinin kendi içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve ilişkilerin bu yönde devam edilmesi çağrısı 11-12 Aralık 1992 tarihli İngiltere’de düzenlenen Edinburg Zirvesi’nde yapılmıştır.

21-22 Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi’nde, Avrupa Konseyi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin topluluğa üye olabileceklerini belirtirken, üyelik için şartların belirlendiği ünlü Kopenhag Kriterleri belirlenmiştir. Söz konusu kriterler arasında, “*sınır sorunlarının çözümü*” şartı bulunurken Kıbrıs konusu için bu durum göz ardı edilmiştir. AB bu şarta rağmen Rum kesiminin üyeliğinin önünü açarak sınır sorunları çözülmese de üyeliğin mümkün olabileceğini açıklamıştır. Türkiye- AB ilişkilerinin Gümrük Birliği’ne doğru gelişmeye başladığı dönemde, Kıbrıs sorununun nasıl bir yolda ilerleyeceği 1994’te başlayan Zirve kararlarında kendini tam anlamıyla göstermeye başlamıştı. Bu çerçevedeki gelişmelerin başlangıcını 24 Haziran 1994 tarihinde gerçekleştirilen Korfu Zirvesi kararlarında görmekteyiz.

24- 25 Haziran 1994’te yapılan Korfu Zirvesi, Dublin Zirvesi’nden sonra AB’nin Kıbrıs sorununda nasıl bir rol oynayacağını görüldüğü en önemli zirvelerden bir tanesidir. Avrupa Birliği özellikle 1994’ten itibaren tek taraflı bir politika izlemeye başlamış, Türkiye’nin Kıbrıs’taki çıkarlarını yok saymıştır.²⁴⁴ Korfu Zirvesi bir anlamda Dublin Zirvesi’nin teyit edildiği ve GKRY’nin üyelik sürecinin sorunsuz ilerleyeceği yönünde garantinin verildiği bir zirvedir. Yunanistan’ın başkanlık ettiği Korfu Zirvesi’nde “Kıbrıs Sorunu” kavramı ilk kez kullanılmış²⁴⁵ ve Yunanistan GKRY’ne müzakerelere başlaması için bir tarih verilmedikçe Türkiye’nin AB ile Gümrük Birliği’ne katılımını onaylamayacağını dile getirmiştir. Yunanistan’ın Kıbrıs konusunu bir pazarlık unsuru haline getirdiğini

biçimde toplanmasına karar verilmiştir. Avrupa Birliğini Kuran Antlaşmanın 4. Maddesi “Birliğe, gelişmesini sağlamak için gerekli desteği vermek ve bu amaçla genel politikalarla ilgili olarak tüm yararlı kararları almak” görev ve sorumluluğunu Zirveye yüklemiştir. Bunun yanı sıra Zirve, “ortak dış politika ve güvenlik politikası”nın genel çizgilerini ve yönetim biçimini belirler. Kimi durumlarda Zirve uluslararası sorunlarla ilgili olarak çeşitli deklarasyonlar da yapabilir. Örneğin 12-13 Aralık Kopenhag Zirvesi Irak ve Orta-Doğu sorunu ile ilgili olarak önemli deklarasyonlar yapmıştır.” Günuğur, Haluk, **Avrupa Birliği**, EKO Yay. Ankara, 2008, ss.120-121

²⁴³ Bozkurt, Enver, Demirel, Havva **a.g.e.**, s.218

²⁴⁴ Bağcı, Hüseyin, Bu Konuda Çok Şey Yazılacak, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6132/bu-konuda-cok-sey-yazilacak.html>

²⁴⁵ Manisalı, Erol, **a.g.e.**, s.165

gören AB Konseyi, GKRY'nin AB'ne katılmak için önemli gelişmeler kaydettiğini belirtmiş²⁴⁶ ve Kıbrıs sorununun çözümünü GKRY ile müzakerelere başlama koşulu olmaktan çıkarmıştır.²⁴⁷ Fakat Kıbrıs'ta BM kararları çerçevesinde bir çözüm bulunması çabalarının sürmesi gerektiğini de vurgulamıştır.²⁴⁸ Birlik, bundan sonraki genişleme dalgasının Kıbrıs ve Malta'yı da kapsayacağını bildirmiştir.²⁴⁹ Böylece GKRY'nin AB ile ön şart olmaksızın müzakerelere başlama garantisini elde eden Yunanistan, Türkiye'nin Gümrük Birliğine katılımı yönünde koyduğu veto tehdidini geri çekmiştir.²⁵⁰ Korfu Zirvesi GKRY için AB'ye üyelik başvurusunda bulunmasının bir güvencesi olmuştur. AB Korfu Zirvesi'nin ardından adadaki siyasi süreci incelemek amacıyla adaya bir AB Gözlemcisi atamıştır. Gözlemci 23 Ocak 1995 tarihinde hazırladığı bir raporunda²⁵¹ Türkiye'nin adadaki askeri varlığını güçlendirmesine karşılık "Kıbrıs Milli Muhafız Örgütü"nü de savunma kapasitesini artırdığını vurgulamıştır. Gözlemci Denктаş'ı uzlaşmayan taraf olarak raporunda göstermiştir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ATAD) 5 Temmuz 1994'te "Kuzey Kıbrıs bölgesinden bir üye devlete yapılan patates ve diğer tarımsal ürün ihracatında tercihli rejimden yararlanabilmek için gerekli olan serbest dolaşım belgeleri ile tarımsal ürünler ile ilgili sağlık belgelerinin "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yetkili mercileri" dışında başka yetkili merciler tarafından kabul edilmemesi kararını almıştır.²⁵² Söz konusu karar her ne kadar ticari içerikli bir karar gibi görünse de aslında siyasi yönde

²⁴⁶ Kılıç, Murat, "Türkiye-Avrupa Birliği Siyasi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi (1951-2005)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2006, s. 44

²⁴⁷ Kyris, George, **The European Union and the Cyprus Problem: a story of limited impetus**, Eastern Journal of European Studies, Volume 3, Issue 1, June 2012 s. 89

²⁴⁸ Manisalı, Erol, **a.g.e.**, s. 164

²⁴⁹ Bozkurt, Enver, Demirel, Havva, **a.g.e.**, s.218

²⁵⁰ 24 Haziran 1994 AB Korfu Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm, 04.07.2013

²⁵¹ Raporun tam metni için bkz. Clement Dodd, **The Cyprus Imbroglio**, Huntington: Eothen Press, 1998, ss.172-180

²⁵² Kyris George, **a.g.m.**, s.90, Bac, M. Meltem & Güney Aylin, **a.g.m.**, s. 285

alınmış bir karardır.²⁵³ 1994 yılında AB dönem başkanı ülke olan Yunanistan bunun avantajlarını kullanarak ve bundan önce aldığı askeri önlemlere ekonomik önlemleri de eklemiştir.²⁵⁴

9-10 Aralık 1994'te yapılan Essen Zirvesi'nde Avrupa Konseyi Kıbrıs ve Malta'nın genişleme takvimine dahil edileceğini teyit ederken her iki ülkenin 1995 yılında Komisyona rapor hazırlaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁵⁵ Korfu ve Essen Zirvelerinin kararları çerçevesinde AB Bakanlar Konseyi; AB üyeliğinin adadaki her iki topluma da refah ve güvenlik getireceği, Kuzey'in ekonomik açıdan geri kalmışlığının giderileceğini belirtmiştir.²⁵⁶

Essen Zirvesi sonrasında 19 Aralık 1994 tarihinde yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında, Yunanistan GKRY'ye müzakere tarihi verilmemesi durumunda Türkiye Cumhuriyeti'nin Gümrük Birliği'ne katılmasını veto edeceğini açıklamıştır.²⁵⁷ Bunun üzerine AB tarafından 24 Şubat 1995 tarihinde "Başkanlık Önerisi" hazırlanmıştır. Söz konusu öneride; Korfu ve Essen Zirveleri'nde alınan kararlar teyit edilerek, Kıbrıs ile üyelik müzakerelerinin 1996 yılında gerçekleştirilecek hükümetlerarası Konferans (HAK)'tan altı ay sonra başlamasına karar verilmiştir. GKRY ile "yapısal diyalog" adı altında müzakerelere hazırlık amacıyla bir diyalog mekanizmasının konulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu önerinin kabul edilmesiyle birlikte hem Türkiye'nin Gümrük Birliğine katılımı hem de "Kıbrıs'ın müzakere takvimine dahil edilmesi konuları" paket şeklinde ele alınmıştır.²⁵⁸

²⁵³ Tamçelik, Soyalp, "Kıbrıs-Avrupa Birliği İlişkileri II", Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 6,6, 2003, s.203

²⁵⁴ Fırat, Melek, "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan Dış Politikasının Yeniden Biçimleniş Süreci", Türkiye'nin Komşuları, Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel (Derleyenler), İmge Kitabevi, I. Baskı, Şubat, 2002, Ankara, 22-73

²⁵⁵ Essen Zirvesi Sonuç Belgesi'nde Türkiye'den ortak üye olarak değil, sadece Akdeniz Politikası başlıklı bölümünde "ticari partner" olarak söz edilmesi ve Türkiye'nin adının aday ülkeler ile değil de Mısır, Cezayir, Ürdün gibi Akdeniz ülkeleri ile birlikte anılması ve tüm bunların yanı sıra Türkiye'nin Zirve'ye davet edilmemiş olması Türkiye'de Avrupa Topluluğu'na alınmayacağız tedirginliği yaratmıştır. Kılıç Murat, **a.g.e.**, s. 44-45, Bac, M.Meltem & Güney Aylin, **a.g.m.**, s.287

²⁵⁶ Manisalı, Erol, **a.g.e.**, s. 165

²⁵⁷ Rumelili, Bahar, "Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 4, 15, (Kış 2007-2008) s.63'den aktaran Ergör Sedef, s.71

²⁵⁸ Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.72

15-16 Aralık 1995 tarihinde yapılan Madrid Zirve'sinde BM'nin "iki toplumlu iki bölgeci federasyon" çabalarına destek verildiği vurgulanmıştır.²⁵⁹ Bu Zirve'nin ikinci gününde GKRY, Malta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ayrı bir toplantı yapılmıştır. Türkiye ise ikinci günde yapılacak toplantıya çağrılmamıştı. Türkiye bu duruma sert tepki gösterse de Birlik iyi niyetli açıklamalar yapmaktan öteye geçememiştir.

13-14 Aralık 1996 tarihinde yapılan Dublin Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılırken "AB Konseyi ayrıca, Türkiye'yi Kıbrıs'ta BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde nüfuzunu kullanmaya davet²⁶⁰ eder"²⁶¹ denilmiştir. AB böylece Türkiye'nin üyelik sürecinde Kıbrıs'ı kullanacağını ilk sinyallerini vermiştir. Kıbrıs sorununun çözümünde gerekli katkı hep Türkiye'den beklenir hale gelmiştir.²⁶²

18 Aralık 1996'da AİHM, Titiana Loizidu'nun Türkiye aleyhine açtığı davada kendisine ait mülke girmesine engel olduğu gerekçesiyle Türkiye'yi mahkum etmiştir. Loizidu Girne'de bulunan evine gitmek için Lefkoşa'nın Türk kesimine girince Kıbrıs Türk polisi tarafından yakalanmış ve sınır dışı edilmiştir. Bunun üzerine Loizidu AİHM'e dava açmıştır. 28 Temmuz 1988'de Türkiye, Loizidu'ya 300.000 Kıbrıs Lirası maddi tazminat, 20.000 Kıbrıs Lirası manevi tazminat ödeme cezasına çarptırılmıştır. Bu davadan sonra binlerce Kıbrıslı Rum AİHM'e başvuruda bulunmuştur. Dava uluslararası kamuoyunda Kıbrıs sorununun bir an önce çözülmesi konusundaki duyarlılığı canlandırmıştır.²⁶³ Türk tarafı Kıbrıs sorununu ikili ilişkiler çerçevesinde tutmaya çalışırken, Yunanistan sorunu AB içine çekmeye çalışıyor ve bunda başarılı oluyordu.²⁶⁴

²⁵⁹ Manisalı, Erol, **a.g.e.**, s.165

²⁶⁰ The European Council urges Turkey to use its influence to contribute to a solution in Cyprus in accordance with UN Security Council resolutions.

²⁶¹ 14 Aralık 1996 Dublin Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0003.htm, 03.07.2013

²⁶² Manisalı, Erol, **a.g.e.**, s.165

²⁶³ Fırat Melek, **a.g.e.**, s.471

²⁶⁴ Fırat Melek, **a.g.m.**, s.60

Kıbrıs'ta birbiri ardına yaşanan siyasal, sosyal ve hukuksal gerilimlerin hüküm sürdüğü bir dönemde GKRY ile Rusya arasında S-300 füzelerinin Kıbrıs'a yerleştirilmesi konusunda bir anlaşma imzalanması taraflar arasındaki gerilime bir de askeri boyut eklemiştir. Türk tarafı Rum tarafıyla Rusya arasında yapılan bu anlaşmaya çok sert tepki göstermiştir. Denктаş adanın savaşa doğru sürüklendiğini söylerken, Demirel KKTC vatandaşlarının tehdit edilmesine Türkiye'nin izin vermeyeceğini söylemiştir.²⁶⁵ Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem CNN International'e konuk olduğu bir programda S-300 füzelerini Türkiye'nin neden istemediği sorusuna karşılık "Doğu Akdeniz'in gelişmiş Rus füzeleriyle dolu bir silah deposuna dönüşmesini istemiyoruz" yanıtını vermiştir. Cem 1997 Eylül ayında BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada; "Güney Kıbrıs'ta S-300 füzelerinin konuşlandırılması projesi kaygı verici bir gelişmedir. İddialı silahlanma girişimlerinin bir uzantısı olarak Rum tarafının öngördüğü bu proje, doğrudan doğruya Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmektedir. Sonuçta akliselimin öne çıkmasını ve bölge istikrarı ile barışını ciddi şekilde bozacak bu projeden vazgeçilmesini istiyoruz." demiştir.²⁶⁶ Türkiye'nin sert demeçler vermesi ve ciddiyetini göstermesi ABD ve İngiltere'yi harekete geçirmiştir. Bunun yanı sıra çok sayıda NATO ülkesi Rum kesimine baskı yapmıştır.

S-300 füze bunalımı, bölge dengelerini alt üst edeceği için ABD açısından özel bir önem taşımış ve ABD bu konuya müdahil olma gereği duymuştur. Füzeler sonuçta Yunanistan'a verilerek Girit'e yerleştirilmiştir. S-300 füze bunalımıyla birlikte GKRY'nin AB'ye üyelik süreci hızlandırılmıştır.

9-13 Temmuz 1997 tarihleri arasında yapılan Denктаş-Klerides görüşmelerinin kesintiye uğramasından iki gün sonra 15 Temmuz 1997'de AB Komisyonu Gündem 2000 adlı raporunu yayımlamıştır. Yeni genişlemenin koşullarını ve planlamasını açıklayan "Gündem 2000" raporu 16 Temmuz 1997'de basına açıklanmıştır. AB, Türkiye'nin "tam üyeliğe ehil" olduğunu açıklamış fakat tam üyeliğe engel sayılan unsurları sıralamayı da ihmal etmemiştir.²⁶⁷

²⁶⁵ Fırat Melek, **a.g.e.**, s.471

²⁶⁶ Cem, İsmail, **Türkiye, Avrupa, Avrasya Strateji Yunanistan, Kıbrıs**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, ss.213-218

²⁶⁷ Günügür, Haluk, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, EKO Yayınları, Ankara, 2008, s.147

Rapor Yunanistan'la anlaşmazlıklar ve Kıbrıs konusuna yer vermiştir. Demokrasi ve insan hakları alanlarındaki eksikler sıralanmıştır. Türkiye'nin Yunanistan'la anlaşmazlıkları, özellikle Ege ve Kıbrıs sorunları çözümlenmeden veya Atina'nın yeşil ışığı yanmadan tam üyeliğin düşünülmesi imkansızlaşıyordu.²⁶⁸ Raporda, orta ve doğu Avrupa ülkelerinin ve Güney Kıbrıs'ın 2000'li yıllarda iki dalga halinde AB'ye katılmaları öngörülmüştür.

12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde AB, Kıbrıs'la tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararını almıştır. Bu kararın alınmasında Yunanistan faktörünü de unutmamak gerekir. Dönemin Yunanistan Başbakanı Simitis, "Kıbrıs'ın AB üyeliğine bazı AB ülkelerinin karşı çıkması halinde, AB'nin genişlemesini bloke edeceklerini açıklamıştır.²⁶⁹ Böylece Kıbrıs sorunu çözümsüzlük sürecine girmiştir. Kıbrıs; bundan sonraki genişleme dalgası içinde yer alacak olan ülkeler arasında sayılırken Kıbrıs'ın Birliğe katılımından her iki toplumun da yararlanacağına barış ve uzlaşmaya yardımcı olacağına altı çizilmiştir. Zirve metninde GKRY'den Kıbrıs Cumhuriyeti olarak bahsedilirken KKTC'den Kıbrıs Türk Toplumunu olarak bahsedilmiştir.²⁷⁰ Zirve kararları Kıbrıs'ın katılım görüşmeleri açısından önemli hükümler içermektedir. Karara göre; tam üyelik görüşmeleri BM gözetiminde sürdürülen ve "iki toplumlu, iki kesimli bir federasyon" kurmayı hedefleyen müzakerelere "siyasi çözüm" yolunda katkı sağlayacaktır. Bu nedenle AB Zirvesi, başta Yunanistan'ın karşı çıktığı fakat daha sonra vazgeçtiği olumsuz tutuma karşın, Kıbrıs Hükümeti'nin tam üyelik görüşmelerine katılacak delegasyonunda, Türk toplumu temsilcilerinin de yer almasını kabul etmiştir. AB Lüksemburg Zirvesi Türkiye'nin tam üye olma ehliyetine sahip olduğunu vurgulamış ve diğer ülkelerle aynı kıstaslar çerçevesinde değerlendirileceğine karar vermiştir. Zirve, Türkiye ile bağların güçlendirilmesini bazı koşullara bağlamıştır. Bu koşullar arasında şunlar bulunmaktadır:

²⁶⁸ Birand M. Ali, **Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası**, Doğan Kitapçılık, 11. Baskı, 2005, İstanbul, ss.376-381, Bac, M. Meltem & Güney Aylın, **a.g.m.**, s.287

²⁶⁹ Batur, Nur, **Simitis AB'yi Tehdit Etti**, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-256851>

²⁷⁰ 14 Aralık 1997 AB Lüksemburg Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi), http://www.consiliueuropa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a008.htm, 04.07.2013

- Yunanistan'la kalıcı ve olumlu ilişkiler kurulması,
- Yunanistan'la anlaşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı da dahil, özellikle hukuksal yollardan çözümünün sağlanması,
- Kıbrıs'la ilgili olarak, BM gözetimindeki görüşmelere destek verilmesi²⁷¹

Lüksemburg Zirvesi'nde AB'nin Türkiye'yi tam üye yapma yolunda "siyasi niyeti"nin olmadığı ortaya çıkmıştır. Zirve'de Kıbrıs'ın tam üyeliği konusu tamamen Yunan tezlerine göre belirlenmeye çalışılmıştır.²⁷² Rum yönetimi Kıbrıs'ın resmi hükümeti olarak görülmüştür. AB Lüksemburg Zirvesi'nde ortaya çıkan durum karşısında T.C. Hükümeti, karara sert tepki göstererek AB ile "siyasi diyalogu" askıya alma, Avrupa Konferansı'na katılmama, gündeminde Kıbrıs ve Türk Yunan ilişkileri bulunan AB'yle yapılacak hiçbir toplantıda bulunmama, AB ile GKRY arasında müzakerelerin başlamasıyla Türkiye ile KKTC arasında kısmi bütünleşme sürecini uygulamaya koyma kararı almıştır.²⁷³ İlişkiler ekonomik bir model olması nedeniyle gümrük birliği çerçevesinde işlemeye devam etmiştir.²⁷⁴

Lüksemburg Zirvesi Türkiye'nin Kıbrıs politikasını niteliksel bir değişime uğratmıştır. Lüksemburg Zirvesi'yle Kıbrıs sorununu AB içinde çözme politikası giderek zorlaşmıştır.

Lüksemburg Zirvesi'nin ardından dönemin Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis "AB Zirvesi'nde Türkiye'ye karşı önemli sonuçlar elde ettik. Bunların başında Türkiye'nin Uluslararası Lahey Adalet Divanı'nın yargı yetkisini kabul etmesi yolundaki talebimizin AB tarafından da onaylanmasıdır. AB'nin şartlarını kabul etmesi halinde Türkiye'nin AB'ye yaklaşmasını destekleyeceğiz. Ancak Kuzey Kıbrıs'ı ilhakına unutamayacağı bir tepki gösteririz"²⁷⁵ demiştir.

17 Ağustos 1999 depremiyle Türkiye ile Yunanistan arasında bir yakınlaşma süreci başlamış Yunanistan Türkiye'ye yardım gönderen ilk ülke olmuştur. Dönemin Yunanistan Başbakanı Simitis Türkiye'ye diyalog çağrısında bulunmuştur.

²⁷¹ Bu koşulların yanı sıra; insan hakları standartlarının ve uygulamalarının AB ülkelerindeki düzeye getirilmesi, Kürtler kastedilerek azınlıklara saygı gösterilmesi ve haklarının korunması koşulları da getirilmiştir.

²⁷² Bac M. Meltem & Güney Aylin, **a.g.m.**, s.288

²⁷³ Fırat Melek, **a.g.m.**, s.62

²⁷⁴ Günöğür, Haluk, **a.g.e.**, ss. 152-157,

²⁷⁵ Batur, Nur, **Simitis'ten Tehdit**, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=279428>

Simitis'in 1996'dan beri oluşturmaya çalıştığı Türkiye'yle yakınlaşma politikası 10-11 Ekim 1999'da yapılan AB'nin Helsinki Zirvesi kararlarıyla somut sonuçlar vermiştir.²⁷⁶ Yunanistan'ın olumlu yaklaşımı AB'nin Lüksemburg Zirvesi'nde izlediği politikayı ve Türkiye'nin AB'ye karşı uyguladığı "siyasi diyalogu kesme" politikasını sona erdirmiştir.²⁷⁷

10-11 Ekim 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi'nden önce AB Komisyonu bir rapor hazırlamıştır. Söz konusu rapor Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği amacıyla hazırlanmış önemli bir belge niteliğindedir. AB'yi bu tutum değişikliğine iten neden ise Kıbrıs sorunudur.²⁷⁸ Zirve'de Türkiye'nin AB'ne tam üyelik için ön koşul olan Kopenhag Kriterleri'ni tam anlamıyla yerine getirmediği vurgulanmakla beraber Türkiye ile katılım ortaklığının oluşturulması benimsenmiştir. Daha önce de değindiğimiz gibi Türkiye Cumhuriyeti, Lüksemburg Zirve Kararları sonrasında AB ile siyasi diyalogu kesmiştir. AB tarafı ise Kıbrıs Rum Yönetimi ile katılma görüşmelerine başlamış; ancak Türkiye'nin kararından kaynaklanan Adadaki belirsizlik nedeniyle görüşmeler ilerleyememiştir. Bu noktada AB tarafı, Kıbrıs Sorunu'nun ancak Türkiye'nin devreye girmesiyle çözülebileceğini kavramıştır. AB, kopuk olan siyasi diyalogu yeniden kurabilmek için Türkiye'ye aday ülke statüsü tanıyarak 1997 Aralık ayında Lüksemburg'da yaptığı siyasi hatayı düzeltme gereği duymuştur.²⁷⁹

Komisyon'un görüşü üzerine Aralık ayı içinde Helsinki'de toplanan devlet ve hükümet başkanları zirvesinde Türkiye'nin "aday ülke" olarak tanınması yolunda bir

²⁷⁶ Fırat, Melek, "**Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri**", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, cilt: 4, No:1, Güz 2004, s.53

²⁷⁷ Fırat Melek, **a.g.m.**, ss.63-66

²⁷⁸ Günüğür, Haluk, **a.g.e.**, s.159

²⁷⁹ AB'nin Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü vermesinin tek nedeni Kıbrıs değildir. Bunun yanı sıra Başbakan Ecevit'in 1999 yılı ortalarında AB ülkelerinin başbakanlarına gönderdiği aday ülke sayılma halinde "Kopenhag Kriterlerine uyma" taahhüdü, Avrupa Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasının Türkiyesiz uygulanmasının güç olduğunun anlaşılması, Rusya-Çin yakınlaşmasının Türkiye'nin stratejik önemini yeniden gündeme getirmesi, Bakü-Ceyhan boru hattının Türkiye üzerinden geçme olasılığının bu dönemde artması ve bu gelişmenin Ortadoğu'nun siyasal ve ekonomik dengeleri üzerindeki etkileri, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın 1999 yılı içinde AB ülkeleri nezdinde gerçekleştirdiği yoğun diplomatik çabalar ve Yahudi lobisinin AB ülkelerinde Türkiye lehine yaptığı yoğun girişimler. AB'ni etkileyen faktörler olmuştur.

siyasal karar alınmıştır. Fakat dönemin Yunanistan Başbakanı Simitis ve Dışişleri Bakanı Papandreou, Yunanistan'ın vetosunu kaldırmasını bir koşula bağlamışlardır. Yunanistan “Kıbrıs Sorunu”nun çözümüne Türkiye’den destek beklemektedir. Dönemin Başbakanı Ecevit ise Kıbrıs sorunu ile AB’ne tam üyeliğin iki ayrı konu olduğunu ve birbiriyle bağlantı kurulmaması gerektiğini belirtmiştir.

Helsinki Zirve Kararları'nın 12. maddesi Türkiye'yi doğrudan 4. ve 9. Maddeleri ise dolaylı olarak ilgilendirmektedir.²⁸⁰ Zirve Kararı'nın 9. maddesi Kıbrıs ile katılma görüşmelerini ve bu ülkenin tam üyeliğini kapsamaktadır.²⁸¹ Öncelikle AB Konseyi, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmayı amaçlayan görüşmelerin Türk ve Rum kesimi arasında BM bünyesinde yürütülmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.²⁸² AB'nin de barışçı çözüm çabalarına güçlü destek vermesi gerektiği belirtilmiştir.²⁸³ Kısacası AB, bu sorunun çözümüne angaje olmuştur. Siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ne katılımını kolaylaştıracağı ancak kapsamlı çözüme ulaşılamaması halinde, bu durum bir ön koşul olmaksızın, AB Bakanlar Konseyi, Kıbrıs'ın tam üyeliğine karar verebilecektir ifadesi yer almıştır. Böylece AB'ne tam üye olan Yunanistan'ın beklentisi karşılanmıştır. Burada Kıbrıs sorununa bulunacak “kapsamlı çözüm” ifadesi açıklıktan yoksundur. Bilindiği gibi Kıbrıs sorunu çözülmeyen, GKRY ile 31 Aralık 1998 tarihinde tam üyelik müzakereleri sonuçlandırılmış ve 16 Nisan 2003 tarihinde GKRY ile Katılım Andlaşması imzalanmıştır. Bu Andlaşma'nın üye devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedüre göre onaylanmasının ardından, GKRY 1 Mayıs 2004 tarihinde

²⁸⁰ Zirve Kararları'nın 12. madde hükmü Türkiye'nin aday ülke sayılmasının koşullarını saptamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyum yönünde gösterdiği çabalarından övgüyle söz edilmektedir. Türkiye'nin diğer aday ülkelerle aynı koşullarda değerlendireceği vurgulanmaktadır. İnsan Hakları, sınır sorunları ve Kıbrıs konularında “siyasal diyalog” önerilmektedir. Türkiye'den AB mevzuatını kabul için bir “ulusal program” hazırlaması istenmiştir. 4. Madde hükmünde ise AB'ne aday ülkelerin aralarındaki sınır anlaşmazlıklarını barışçı yollardan çözmeleri konusunda çaba sarfetmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Söz konusu sorun üyeliği sürecini etkiliyor ve 2004 yılı sonuna kadar çözülemiyorsa, AB Bakanlar Konseyinin durumu yeniden değerlendireceğini ve yine de çözüm bulunamıyorsa, uygun süre içinde sorunun UAD'na götürülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

http://belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html,

²⁸¹ Günüşur, Haluk, **a.g.e.**, s. 158-167

²⁸² Reçber, Kamuran, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2009,s.120

²⁸³ Günüşur, Haluk, **a.g.e.**, s.158-167

AB'ne resmen üye²⁸⁴ olmuştur. ²⁸⁵ Böylece Kıbrıs sorununun akışı en belirgin değişikliğini yaşamıştır.²⁸⁶

AB Konseyi anlaşmazlıkların BM Anayasası'na uygun olarak barışçıl yoldan çözümünü öngören ilkeye dikkat çekerek, aday ülkelerden aralarındaki tüm sınır anlaşmazlıklarını ve ilgili diğer sorunları görüşme yoluyla çözmek için ellerindeki tüm olanakları kullanmalarını ister.²⁸⁷

Türkiye'nin rahatsızlık duyduğu bazı Helsinki Zirve kararlarını şöyledir;

- 2004 sonuna kadar Yunanistan'la anlaşmazlıklarını diyalog yoluyla çözemese Atina'nın seçtiği yol olan mahkeme yoluyla çözecekti.²⁸⁸ Ege anlaşmazlıkları bu çerçevede bir takvime bağlanıyordu ve Ankara biliyordu ki AB'nin tanıdığı süre dolana kadar Atina işi ağırdan alacaktı.
- Türkiye'nin üyelik sürecinin, Ege ve Kıbrıs sorunlarındaki ilerlemelerden etkileneceğinin belirtilmesi bu çerçevede Türkiye'nin Ege anlaşmazlıkları ve Kıbrıs sorununu çözmeden AB'ne üye olamayacağıının belirtilmesi

Ankara tüm bu kaygılarına rağmen AB'nin sunduğu metni kabul etmiştir. Helsinki Zirvesi'nde Kıbrıs ve Yunanistan'la ilişkiler konusu siyasi, ekonomik ve demokratik reformların önüne geçmiştir. Türkiye'nin Ege ve Kıbrıs sorununu çözüp çözmek istememesi her şeyden önemliydi. Ege anlaşmazlıklarına Yunanistan hukuki, Türkiye ise siyasi açıdan bakıyordu. AB ise her iki bakış açısına da şans tanımak istiyordu; Öncelikle Atina bugüne kadar olumsuz baktığı yaklaşım olan müzakere masasına oturacak, eğer uzlaşma sağlanamazsa durum yeniden Avrupa Konseyi'nin gündemine alınacaktı. Sorun hala çözümlenememişse taraflar Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'na gidecekti. Aslında Kıbrıs sorununun çözümü de Ege sorununa

²⁸⁴ Kıbrıs Postası yazarlarından Serhat İncirli Rum tarafının müzakerelerdeki başarısını akademik eğitime bağlamaktadır. "AB'nin Rum tarafı yanlısı bir politika izlemesinin ve 1981'de AB'ye tam üye olan Yunanistan faktörünün yanı sıra Rumların iyi akademik eğitim almaları ve binli rakamlarda Kıbrıslı Rumun, AB kurumlarında görev yapması Rum tarafının AB'yle olan müzakerelerinde elini güçlendirici bir rol oynamıştır." Demektedir. İncirli, Serhat, **Neden Hemen Çözüm I**, <http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/co1/186art/14669>

²⁸⁵ Reçber, Kamuran, **a.g.e.**, ss.120-121

²⁸⁶ İncirli, Serhat, "**Müzakerelerden Çekilmek!**" <http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/co1/186/art/14964>

²⁸⁷ Güven, Erdal, **Helsinki'den Kopenhag'a Kıbrıs**, Om. Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 11

²⁸⁸ Bac, M. Müftüler & Güney Aylin, **a.g.m.**, s.289

benzemekteydi AB Konseyi görüşmeleri yakından izleyecek, Kıbrıs'ın üyelik takvimi dolduğunda hala çözüm bulunamamışsa, diğer tüm etkenler de göz önüne alınarak, Kıbrıs'ın üyeliği hakkındaki kararını verecekti.

Yukarıda bahsedilen her iki durumda da Türkiye iyi müzakere yapmalıydı. Türkiye AB'nin adaylık önerisini kabul ettiği günden beri Türk-Yunan sorunları artık sadece Ankara ve Atina'nın sorunu değildi. Bunlar AB'nin de sorunu. AB ise bu sorunların bir an önce çözülmesini istiyordu. Tam da böyle bir dönemde Türk-Yunan ilişkilerinde yakınlaşma süreci başlamıştı. 1999 yılında yaşanan deprem iki ülke arasındaki dayanışmayı artırmış ve bu yakınlaşmanın etkileri diplomatik ilişkilere de yansımıştı. İkili ilişkilerde böyle bir ivme yakalanmışken sorunların çözümü isteniyordu. AB bu çerçevede Atina'dan çok Ankara'ya çağrı yapmaktaydı. AB'ne üye olmak isteyen ülke Türkiye'ydı. Türk-Yunan yakınlaşması Kıbrıs'ta Denktaş-Simitis görüşmelerini de olumlu etkilemiştir. Türkiye AB adaylığını kabul ettiği gün Kıbrıs'ın artık bir Türk-Yunan sorunu olmadığını, AB'nin de sorunu halin geldiğini kabul etmişti. Türk ve Rum tarafının 1999'dan itibaren kapsamlı bir çözümün önünü açacak anlamlı görüşmelere zemin hazırlamak için dolaylı görüşmeler yaptığı dönemde dönemin BM Genel Sekreteri Annan artık ileriye doğru adım atma zamanının geldiğini belirterek tarafların eşit statülerini benimsemiştir. Türk tarafının eşit siyasi statüsü ilk kez bir BM Genel Sekreterince bu kadar açık dile getirilmiştir. Bunun üzerine Rum lider Klerides görüşmeleri boykot etmiştir. Bu durum üzerine ise Avrupa Parlamentosu "Kıbrıs'ın AB ile tam üyelik müzakerelerindeki ilerlemeleri" konulu bir rapor yayımlamıştır. Bu raporda şu görüşlere yer veriliyordu;

Kıbrıs sorunu çözülemezse Türkiye AB'yle tam üyelik görüşmelerine başlayamaz. Tam üyelik görüşmelerinin başlaması için Türk askerinin adadan çekilmesi gerek. Kıbrıs'taki askeri üsler AB'ne açılmalı ve adanın güvenliğini, AB üyesi ülkelerin askeri güçlerinin de bulunacağı bir barış gücü sağlamalı. AB Kıbrıs Türklerini, üyeliğin her iki topluma da fayda sağlayacağı konusunda ikna etmeli. Türkiye'den adaya göç edenlerin geri dönmesi sağlanmalı. AB iki topluma ilişkin özel programlar geliştirmeli.. Annan'ın açıklamasının bir bağlayıcılığı yoktu. Yalnızca Annan'ın "çözüm" isteğinin kuvvetli bir şekilde dile getirilmesiydi. Annan'ın bu açıklamasıyla Denktaş ve Klerides arasında New York'ta dördüncü tur görüşmeler başlamış fakat somut bir ilerleme kaydedilememiştir.

Helsinki Zirvesi ile GKRY'nin AB'ye katılım ortaklığı sürecinin sorunsuz ilerleyeceği kesinleşmiş²⁸⁹ böylece GKRY Türk tarafı karşısında müzakere pozisyonunu güçlendirmiştir. Helsinki kararları Atina'da bir zafer olarak nitelendirilmiştir. Yunanistan Türkiye'yle sorunlarını ikili ilişkiler çerçevesinden çıkararak, AB çerçevesine sokmuştu. Yunanistan için doğu tehdidi sona ermiş ve güvenliği AB'nin garantisi altına girmişti. Helsinki Zirvesi'nden önce 3-14 Aralık 1999 tarihleri arasında Türk ve Rum tarafı, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın arabuluculuğunda hiçbir koşul öne sürmeden dolayı görüşmelere başlama kararı almıştı. Söz konusu görüşmeler devam ederken 10-11 Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi yapılmıştır.

Yukarıda ayrıntılarıyla incelenen Helsinki Zirvesi'nin ardından dolayı görüşmeler bu zirvenin gölgesinde geçmiştir. Rum tarafı Kofi Annan'ın, 8 Kasım 2000 tarihinde yaptığı açıklamada yer alan “tek egemenliğe ve tek uluslararası kişiliğe sahip ayrılmaz bir ortaklık devleti” kurulmasını öngören ve eşitlik temelinde kurulacak bir ortaklık devletinden çok üniter bir yapının kurulmasını vurgulaması sonrasında Denктаş, “görüşmelerin öldüğünü” vurgulayarak, görüşmelerden çekilme kararı almıştır.²⁹⁰ Denктаş Kopenhag Zirvesi ile ilgili olarak ise şöyle söylemiştir “Kopenhag'ta Kıbrıs Türklerinin varlığı bile kaale alınmadı. Kopenhag'a Klerides Kıbrıs Cumhurbaşkanı olarak davet edildi. Avrupa Birliği'nin daveti Klerides'e yapılmıştır.²⁹¹ Helsinki Zirvesi'nin ardından AB'nin o dönemde Genişlemeden Sorumlu Komiseri Günter Verheugen'in “Genişleme sürecinin Kıbrıs olmadan gerçekleşmeyeceğini” vurgulaması, bunun yanı sıra AP'nin 5 Eylül 2001 tarihli kararında da “çözüm olmasa dahi Kıbrıs'ın üyeliğinin gerçekleşmesinin desteklendiğinin” vurgulanması Rum tarafını Türk tarafı karşısında daha da güçlü kılmıştır. 12-13 Aralık 2002'de yapılan Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin özellikle 10,11,12,18,19 ve 20 No'lu Paragrafları Türkiye'yi ilgilendirmektedir.

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Kıbrıs'la ilgili bölümü AB'nin cümlelerinde şu şekilde yer almıştır;

²⁸⁹ Bac, M. Meltem & Güney Aylin, **a.g.m.**, s.282

²⁹⁰ Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.80

²⁹¹ “Gittiği Yere Kadar; Devam...” <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6130/gittigi-yere-kadar-devam.html>

“ Katılım müzakereleri tamamlanan Kıbrıs’ın, AB’ye yeni üye olarak girmesi kabul edilmiştir. Ancak AB Konseyi, Birleşmiş bir Kıbrıs’ın AB’ye katılmasını tercih eder. Bu kapsamda Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının 28 Şubat 2003 tarihine kadar BM Genel Sekreterinin önerileri doğrultusunda çözüm bulunması için görüşmeleri sürdüreceklerine ilişkin kararı memnuniyetle karşılar. AB Konseyi, Ada’da çözüm bulunması için eşsiz bir fırsat olduğuna inanmakta ve Kıbrıs Türk ve Rum liderlerini bu olanağı yakalamaları yolunda uyarır. AB Konseyi, bir anlaşma olmaması durumunda, müktesebatın adanın kuzey bölümünde uygulanmasının askıya alınmasına karar verdi”²⁹²

Bildirge’nin 10, 11 ve 12 No’lu Paragrafları Kıbrıs sorununa ve Kıbrıs’ın AB’ne tam üyeliğine ilişkindir. Bu çerçevede 10 No’lu Paragrafta GKRY muhatap alınarak katılım müzakerelerinin tamamlanmasının ardından Kıbrıs’ın AB’ne yeni bir üye devlet olarak kabul edileceği benimsenmiştir. AB yine de birleşik bir Kıbrıs’ın veya sorunu çözümlenmiş bir Kıbrıs’ın AB’ne tam üye olarak katılmasının AB tarafından tercih edildiği vurgulanmıştır.

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 11 No’lu paragrafında ise, AB Konseyi, Kıbrıs sorununun AB’nin temel kuruluş ilkelerine uygun olarak çözümlenmesini arzuladığını belirtmiştir. Kıbrıs sorununun çözümlenmesi durumunda, AB Bakanlar Konseyi, Komisyonun önerileri çerçevesinde KKTC’nin de durumunu değerlendirerek, Kıbrıs’ın AB’ne adapte edilmesi konusundaki kararını oybirliğiyle belirleyeceğini vurgulamıştır. Bu çerçevede AB, Kıbrıs sorununa BM Genel Sekreteri’nin önerileri temelinde 28 Şubat 2003’e kadar kapsamlı bir çözüm bulmaya yönelik olarak Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türklerin müzakereleri sürdürme taahhüdünü memnuniyetle karşılar. Konsey, bu önerilerin önümüzdeki haftalar içinde soruna çözüm bulmaya yönelik eşsiz bir fırsat sunduğuna inanır ve Kıbrıslı Rum ve Türk toplumlarının liderlerini bu fırsatı kullanmaya davet eder.²⁹³

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 12 No’lu paragrafında, Kıbrıs’ın AB’ne tam üye olarak alınmasının şartları düzenlenmiştir. Bu çerçevede AB

²⁹² “Kıbrıs’ta çözüm için 2 ay” Cumhuriyet, 14.12.2003’den aktaran Şimşir N.Bilal, **AB, AKP ve Kıbrıs**, İkinci Basım, Ocak, 2004, Bilgi Yayınevi, s.200

²⁹³ Sezer, Sema, **a.g.e.**, ss.118-119

Konseyi, Kıbrıs sorununa çözüm bulunamaması halinde, Topluluklar müktesebatının Ada'nın kuzey kısmına uygulanmasını askıya aldığına karara bağlamıştır.²⁹⁴ Bu arada Konsey, Komisyon'u, Kıbrıs hükümetiyle bilistişare, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin ekonomik kalkınmasını sağlayacak ve AB'ye yaklaştıracak yolları değerlendirmeye davet eder.²⁹⁵

2002 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye, müzakere tarihinin tarihi verilmiştir. Çözüm olsun olmasın GKRY'nin AB üyeliğinin kesinleştiğini teyid eden Kopenhag Zirvesi²⁹⁶ GKRY'nin Katılım Antlaşması'nı imzaladığı Nisan 2003 öncesindeki son zirve toplantısı olmuştur. Konsey, zirve kararlarında söz konusu tarihe kadar çözüme ulaşılması halinde Kıbrıs Türklerinin de katılımını sağlayacak düzenlemeler yapmayı taahhüt ederek, “ çözüme kavuşturulmuş ve birleşik bir Kıbrıs'ın üyeliği” beklentisini koruduğu mesajını her zaman vermiştir. Kopenhag Zirvesi sonuç Bildirisi'nin Kıbrıs paragraflarını şekillendiren en önemli gelişme, Ocak 2002'de başlayan görüşme turlarının sonunda BM Genel Sekreteri Annan'ın, 11 Kasım 2002 tarihinde dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş ve GKRY lideri Klerides'e sonradan kendi adı ile anılacak olan “Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli” adlı belgeyi sunması olmuştur.²⁹⁷

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Kopenhag Zirvesi'nin Sonuç Belgesi'nde yer alan Kıbrıs'la ilgili kararı, hukuki ve siyasi açıdan kabul etmediğini bildiren bir açıklama yayımlamıştır. Bakanlık Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1959-60 Anlaşmalarının, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye garantörlük hakkı verdiğini hatırlatan açıklamasında; “Ancak 1960 ortaklık devletinin 1963 yılında Rumlarca silah zoruyla yıkılmasından bu yana, Ada'nın tümünü temsil etmeye yetkili tek bir devlet, hükümet ve parlamento mevcut değildir”²⁹⁸ denilmiştir.

²⁹⁴ Reçber, Kamuran, **a.g.e.**, ss.126-128

²⁹⁵ Sezer, Sema, **a.g.e.**, s.119, Bac, M. Meltem & Güney Aylin, **a.g.m.**, s.289

²⁹⁶ Bac, M. Meltem & Güney Aylin, **a.g.m.**, s.282

²⁹⁷ Sezer, Sema, **a.g.e.**, ss.119-120

²⁹⁸ Dışişleri: Kopenhag Zirvesi'nin Kıbrıs kararı kabul edilemez,
<http://www.hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=116497>

3.2. ANNAN PLANI ve AB'nin PLANA ETKİSİ

BM çerçevesinde Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla 1986 yılında dönemin Genel Sekreteri Perez de Cuellar ve 1992 yılında dönemin Genel Sekreteri Butros Gali tarafından kapsamlı çözüm belgeleri hazırlanmıştır. Kofi Annan'ın 11 Kasım 2002'de taraflara sunduğu belge ise üçüncü kapsamlı belgedir. İngiltere ve ABD'nin bu çözüm planının son olduğu yönündeki tutumları, plandan memnun olmayan her iki taraf için de yoğun bir baskı unsuru olmuştur.

BM Genel Sekreteri Annan 1997 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında taraflar arasında görüşme turlarını başlatmıştır. Planın taraflara tanıtıldığı bu dönemde AB Komisyonu, 15 Temmuz 1997'de daha önce ayrıntılarına değindiğimiz "Gündem 2000" adlı raporunu yayımlayarak GKRY ile tam üyelik müzakerelerini 1998 yılında başlatacağını haber vermesi, Rumların dikkatini AB'ye çevirmesine neden olmuştur. Planla ilgili görüşmelerin daha ilk aşamasında AB'nin bu tavrı, çözüm sürecinin çıkmaza girmesinde etkili olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Şükrü Sina Gürel, AB'nin şimdiye kadar attığı yanlış adımları sürdürmesi halinde Kıbrıs'ta bir çözüm olasılığının tamamen ortadan kalkacağını belirtmiş ve "AB, Kıbrıs Adası'ndaki bölünmüşlüğü kesinleştirecek ve üzerine bir de AB damgası vuracaktır." demiştir. Gürel, AB'nin 1990 yılından itibaren tek taraflı Rum başvurusunu ileriye götürmesini, Kıbrıs'ta kalıcı bir uzlaşmaya varılmasını önleyen en temel etken olduğunu belirtmiş, bunun sonucunda Rum tarafının AB'ye tam üye olmasının beklentisi içinde herhangi bir kapsamlı açılım veya özlü çözüm önerisi getirmediğini belirtmiştir.²⁹⁹ Kıbrıslı Rumlar AB'nin bu yaklaşımıyla Annan Planını değerlendirmiş olmak için değerlendirmişlerdir. AB'nin söz konusu yaklaşımı Kıbrıs Türklerinin çözüm yönündeki umutlarını yok etmiş böylece Kıbrıslı Türkler BM görüşmelerine bir sonuç çıkmayacağını bilerek başlamışlardır.³⁰⁰

Denktaş ile Klerides arasında 1997'den 2001'e kadar Kıbrıs sorununa çözüm bulmayı amaçlayan dolaylı görüşme (proximity talks)³⁰¹ turları yapılmış³⁰² fakat bu

²⁹⁹ "AB Hata Yaparsa Telafisi Zor Olur" <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6123/ab-hata-yaparsa-telafisi-zor-olur.html>

³⁰⁰ Aksoy Berna, **a.g.e.**, s. 235-238

³⁰¹ "Dolaylı görüşmeler, genellikle, bir uyuşmazlığın tarafları arasında bir tanıma/statü sorunu bulunması yüzünden doğrudan görüşme yapılamayan durumlarda başvurulmuş bir diplomasi tekniğidir. Örneğin, taraflardan birinin bağımsızlık ilan etmesi ve diğer tarafın bu girişimi

görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. Sonuç çıkmamasının en önemli nedeni ise “Gündem 2000” raporunun ardından AB’nin sorun çözülsün de çözülmese de GKRY’ni üye yapacağını sinyallerini vermesidir.³⁰³ Avrupa Parlamentosu 5 Eylül 2001 tarihli kararında “çözüm olmasa dahi Kıbrıs’ın üyeliğinin gerçekleşmesinin desteklendiğini”³⁰⁴ belirtmiştir. AP’nin bu kararına destek veren dönemin genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen “Uzlaşma olsa da olmasa da Kıbrıs üye olacaktır” şeklinde açıklamalar yapmıştır. AB tarafı açıkça artık yolun sonuna geldiğini Kıbrıslı Türklerin ya izole bir şekilde yaşamayı kabul etmelerini ya da Annan Planını kabul etmelerini söylemiştir.

2002 yılına geldiğinde GKRY Cumhurbaşkanı Klerides Denктаş ile doğrudan görüşmelerde bulunmuştur. Denктаş’ın konfederasyon tezini bir kenara bırakarak kurulacak yeni ortaklık devletinin tek bir uluslararası kimliğe sahip olmasını, KKTC’nin tanınması şartından ve Türkiye’yle eş zamanlı üye olunması yaklaşımından uzaklaşmasına rağmen Klerides çözüme yanaşmamıştır. AB üyeliğini garanti eden Klerides’in Denктаş’la görüşmeler yapması uluslararası kamuoyuna yönelik bir davranıştır. Aynı dönemde, AB cephesinde de çözümü teşvik eden bir gelişme olmuştur; 22-23 Haziran 2002’de ayrıntılarına bir önceki bölümde değinilen Sevilla Zirvesi sonuç bildirisinde Birlik, bulunacak bir çözümü, AB’nin temel

tanımaması halinde, temsilciler çözüm müzakerelerinde aynı masada oturmak istemeyebilirler. Bu durumlarda, tarafların temsilcileri birbirlerine fiziki olarak yakın, ama farklı mekanlara yerleşirler ve tarafsız arabulucular bu iki mekan arasında mekik dokuyarak görüşmeler yapılmasını sağlarlar.

“Mekik diplomasisi”nde arabulucular genellikle ilgili tarafların ülkeleri arasında gidip gelirken, dolaylı görüşmede tarafların temsilcileri ya aynı otelin iki farklı odasında ya da aynı şehrin iki farklı yerinde konuşlanırlar. “Proximity” yakınlık demektir.

Dolaylı görüşme tekniğine, bir uyuşmazlığın tarafları arasında çok önemli görüş ayrılıkları olması ve o aşamada doğrudan görüşmelerin anlamlı bulunmaması durumunda da başvurulur. Bu teknik uygulandığında, arabulucular sayesinde belirli bir mesafe alınmasının ertesinde, taraflar doğrudan görüşme aşamasına geçebilir.

Dolaylı görüşme tekniği, 1948’de İsrail’in kurulması ertesinde çıkan çatışmalarda ateşkes sağlama girişimlerinde ve daha sonra Süveyş Krizi sırasında kullanılmıştır. 1983’te KKTC’nin ilan edilmesi ertesinde ortaya çıkan tanıma krizi ve Türk tarafının “masaya devlet olarak oturma” şartı nedeniyle, farklı zamanlarda BM bünyesinde sürdürülen Kıbrıs görüşmelerinde de bu tekniğe başvurulmuştur.” Özersay Kudret, **a.g.e.**, s.632

³⁰² Özersay, Kudret, **Kıbrıs Konusu**, Baskın Oran (ed.) Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III, (2001-2012), I. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 632

³⁰³ Aksoy, Berna, **a.g.e.**, s.239

³⁰⁴ Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.82

ilkeleriyle uyumlu olacak biçimde katılım antlaşması içerisine yerleştirecek ve böylece Kıbrıs, AB'ye birleşmiş bir şekilde girecektir³⁰⁵ ifadesini kullanmıştır.

“Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli” olarak da adlandırılan Annan Belgesi, 11 Kasım 2002 tarihinde eş zamanlı olarak Kıbrıs'taki taraflara ve üç garantör ülkeye sunulmuştur.³⁰⁶ Bu belgenin taraflara sunulmasında AB açısından zaman sorunu ortaya çıkmıştır. Çünkü AB Kopenhag Zirvesi'nin yapılacağı 12-13 Aralık 2002 tarihine kadar belgede uzlaşmanın sağlanmasını istiyordu. O dönemde AB Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini Birliğe dahil ederek genişlemenin önünü açmak istiyordu. AB bu dönemde taraflara baskı yapmıştır.³⁰⁷ AB'nin yanı sıra BM'de, Kıbrıs sorununun çözümünün biran önce sağlanması için tarafları uyararak “Taraflar artık, al-ver sürecine girmeye hazır olmalıdırlar” demiştir. Dönemin BM Kıbrıs Temsilcisi Alvaro De Soto, “Var olan bu mevcut şans yakalanmalıdır.” demiştir. Bu dönemde De-Soto Ankara-Atina-Lefkoşa üçgeninde mekik diplomasisi yürütmüştür. De Soto bu çerçevede, “Ben, anlaşmaya Kopenhag Zirvesi'nden önce ulaşılabilirliğine inanıyorum. Öyle umut ediyoruz ki, herkesin bu yönde işbirliği içinde olması gerekir.” demiştir.³⁰⁸ 25 Kasım 2002'de Ankara'ya gelen Kıbrıs Özel Temsilcisi Lord David Hannay,³⁰⁹ “Amacımız, BM planının Kıbrıs'ta yeni bir ilişki düzeni için temel oluşturduğunun kabul görmesidir.” demiştir. AB, genişleme sürecine Kıbrıs'ı da dahil etmek için Türk tarafına mali yardım vaadinde bulunmuştur. AB'nin bu tavrı takınmasında Yunanistan'ın genişleme sürecini veto edeceği tehdidini sürekli gündemde tutması etkili olmuştur.³¹⁰ Annan, 11 Kasım'da taraflara sunduğu belge hakkındaki ilk görüşlerin 18 Kasım 2002 tarihine kadar bildirilmesini istemiştir. 1960 yılından beri çözümlenemeyen sorunun bir hafta içinde çözümlenmesi beklenmiştir. AB bu

³⁰⁵ Özersay, Kudret, **a.g.e.**, s.635

³⁰⁶ Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.83

³⁰⁷ Ankara'nın Batı'dan gelen ziyaretçi akınına uğradığı ve adeta Kıbrıs ablukası altına alındığı bu dönemle ilgili ayrıntılı bilgiler ve dönemin hükümetinin Kıbrıs politikaları için bk. Şimşir Bilal, **a.g.e.**, ss. 137-164

³⁰⁸ BM: Kıbrıs'ta “Al-Ver” Süreci Başlamalı <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6120/bm-kibrista-al-ver-sureci-baslamali.html>

³⁰⁹ Ya evet ya hayır deyin”, **Milliyet**, 26.11.2002

³¹⁰ “**Karamanlis: İparhei ke veto**” <http://news.kathimerini.gr/4dcgiwarticlespolitics> (erişim tarihi: 01.03.2014)

takvimin hesabını çok iyi yapmıştı. Aynı dönemde Türkiye AB'den müzakere tarihi almayı bekliyordu. I. Annan Belgesi'nin bir haftalık bir süre içerisinde sonuçlandırılmasını bekleyen AB'nin, sorunun çözümü yönünde ciddi olduğunu söylemek pek doğru olmaz.³¹¹

Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsü kazanmış olmanın sevinciyle Kopenhag Zirvesi'ndeki Kıbrıs'la ilgili yer alan ifadelerle itiraz etmemiş böylece Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerine endekslenmesine neden olmuştur.³¹² AB sürekli olarak, "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin AB'ye katılmasının adanın her iki tarafına da fayda getireceğinden bahsetmiştir. Birliğin bu yaklaşımı AB standartlarında bir hayata kavuşmanın özlemi içinde olan Kıbrıslı gençler üzerinde etkili olmuştur. Böylece Kıbrıs'ta Annan Belgesi'ne "evet" diyen kişi sayısı artmıştır. 11 Kasım 2002'de, BM'nin o dönemki sekreteri Kofi Annan tarafından Kıbrıs Türk ve Rum tarafına sunulan Birinci Annan Belgesi'nde, ortak devlet (common state) ve parça devletler (component state)'den oluşan yeni bir anayasal düzen öngörülmekteydi.³¹³ Belgede genel olarak, Kıbrıs'ın tek bir uluslararası kimliğe ve egemenliğe sahip olması, bu kimliğin ortak devlet tarafından temsil edilmesi, egemenliğin ortak devlet için söz konusu olması, Kıbrıslı Türk ve Rumların ayrı ayrı kendi parça devletlerine sahip olması ve bu devletlerin birbirlerine karşı eşit olması tarafların öz kimliklerinin kabul edileceği öngörülmüştür. Belge, bir ortak ve iki parça devlet olan üç devlet formülü üzerine kurulu olup, parça devletlere iç egemenlik hakları vermiştir. Parça devletlerin ayrı başbakanları ve meclisleri bulunmakta; ortak devletin cumhurbaşkanı Rum yardımcısı ise veto yetkisine sahip bir Türk olacaktır.

Annan Planı'nın somut hükümleri şöyledir:

- Yönetim ve yetki paylaşımı, mülkiyet, güvenlik ve garantiler, toprak düzenlemeleri, göçmenleri ikamet ve vatandaşlık

Birinci Annan Planı yeni versiyonlarıyla sunulan diğer Annan planlarının ana çerçevesidir. Bu nedenle burada I. Annan Planına ayrıntılarıyla değinilecektir.

³¹¹ Aksoy, Berna, **a.g.e.**, s.252

³¹² Özersay, Kudret, **a.g.e.**, s.633

³¹³ Aksoy, Berna, **a.g.e.**, s. 242

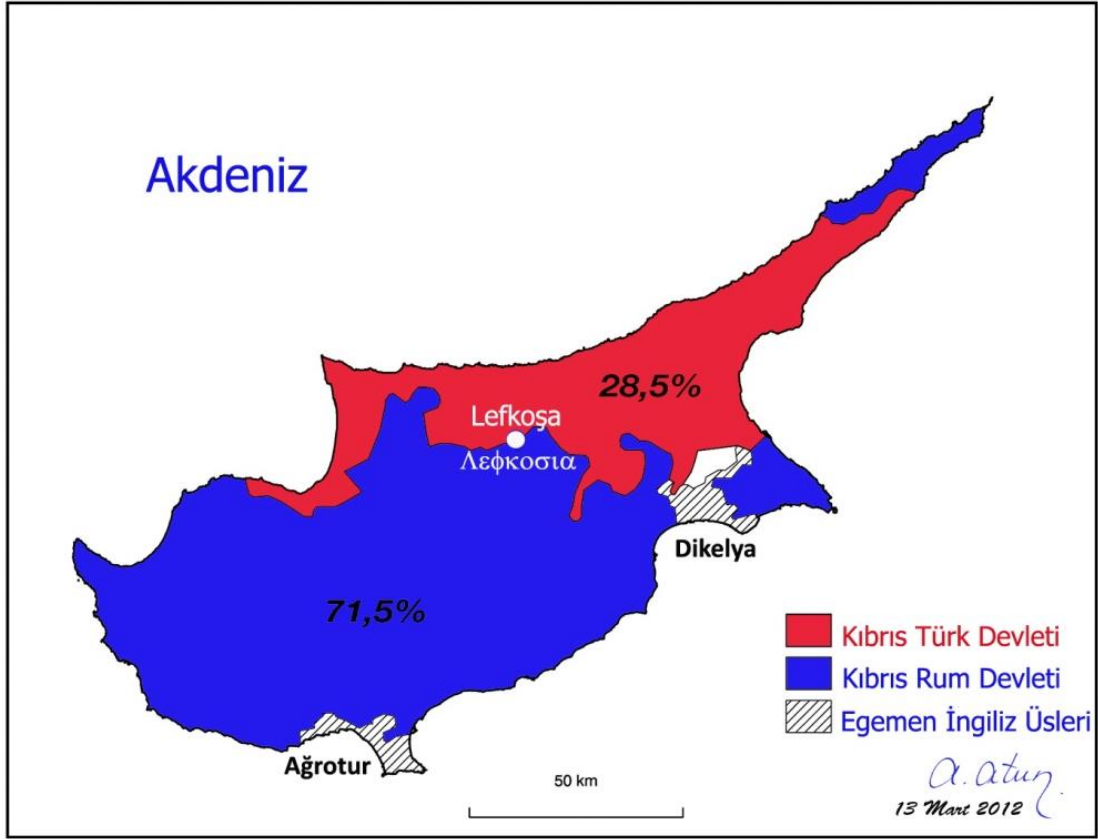
Birinci belgenin içerdiği devlet modeli, klasik devlet modellerinden hiçbirine tam olarak uymuyordu. Belgede ne federasyondan ne de konfederasyondan bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, güvenliği ve anayasal düzeni KKTC'nin istediği gibi Garanti Antlaşması kapsamına alınacağı belirtilmiştir. Plan'a göre 1960 Garanti Antlaşması yürürlükte kalacak ve Antlaşma, yeni bir protokol yapılarak adadaki yeni durumla uyumlaştırılacaktı.³¹⁴ Bu ifade zaten var olan durumun teyit edilmesi anlamına gelmekteyse plandaki yeni çözüm önerisi nedir?³¹⁵ Belge 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ni çağrıştırmakta Kıbrıslı Türkler, istekleri görmezden gelinerek bu modele entegre edilmeye çalışılıyor ve Ada'da "azınlık" durumuna düşürülüyorlardı. Belgede adanın silahsızlandırılması çerçevesinde, Ada üzerindeki Türk-Yunan dengesini Türkiye aleyhine bozacak hükümler içermektedir.³¹⁶ Buna göre, Güney Kıbrıs Silahlı Kuvvetleri (Rum Milli Muhafız Ordusu) ve Kuzey Kıbrıs Silahlı Kuvvetleri (Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı) belirli bir süre içinde tamamen dağıtılacak, silah ve mühimmatları ada dışına çıkarılacaktı. Bunun yanı sıra BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak bir kararla silah ihraç ve ithali tamamen yasaklanacaktı.³¹⁷ Silahsızlandırılmayla ilgili hükümler verilirken Ada'nın Türkiye kıyılarına olan yakınlığı göz ardı edilmiştir. Birinci Annan Belgesi'nde önerilen haritalarda terk edilmesi istenen topraklar, doğal kaynaklar ve ekonomik değerler açısından en zengin bölgelerdir. BM'nin taraflara sunduğu haritaya göre; Kıbrıs Türk tarafının bugün kontrol ettiği %36'lık alan, %28'e indiriliyor, aradaki %8'lik fark Rum idaresine devrediliyordu. El değiştirecek topraklar, çözümden itibaren 3 yıllık bir süre içerisinde aşamalı olarak devredilecekti. Bu üç yıllık sürede, terk edilecek yerlerde halen yaşamakta olan kişilerin tahliye edilmesi ve kendileri için inşa edilecek yeni yerleşim yerlerine yerleştirilmesi tamamlanacaktı.

³¹⁴ Özersay, Kudret, **a.g.e.**, s.643

³¹⁵ Aksoy, Berna, **a.g.e.**, s.243

³¹⁶ Tuncer, Hüner, **a.g.e.**, s.145

³¹⁷ Özersay, Kudret, **a.g.e.**, s. 643

Şekil 2. Toprak paylaşımı

(www.ataatun.org/annan-plani-kabul-edilseydi-23.html)

Cumhurbaşkanı Denktaş, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın taraflara sunduğu belgenin müzakere edilmeden imzalanması halinde KKTC toprağının üçte birinin elden gideceğine, güvenliğinin olmayacağına, Kıbrıslı Türklerin içine Rumların girmesiyle, homojen iki bölgeden oluşacağı 1977'den itibaren kararlaştırılmış olan bir esasın ortadan kalkacağına ve Kıbrıs Türkü'nün 1960'ta kurucu ortak olan statüsünün, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içerisine imtiyazlı azınlık olarak monte edilmiş olacağına dikkat çekmiştir. Denktaş: "5 yılda, 10 yılda Kıbrıs Türkü, Girit Türkleri gibi adayı boşaltmak zorunda kalır. Önümüze konan belgeyi böyle değerlendirdik, Türkiye de böyle değerlendirdi ve reddetti. Görüşerek düzeltelim dedik."³¹⁸

³¹⁸ "Gittiği Yere Kadar Devam" <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6130/gittigi-yere-kadar-devam.html>

Her iki taraftan gelen itirazlar üzerine³¹⁹ birinci belge gözden geçirilerek 10 Aralık 2002’de taraflara tekrar sunulmuştur. İkinci Annan Belgesi’nde Kıbrıs’la ilgili ifadeler “Cyprus” olarak geçmiştir ve bu kavramın neyi ifade ettiği belirtilmemiştir. İkinci Annan Belgesi’nin dayandığı temel referans noktası 1960’ta Rumların silah zoruyla kurdukları Kıbrıs’tı bu düşüncenin arkasında ise AB’nin GKRY’yi “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak tanımaya devam etmesi, İngiltere ve ABD’nin Kıbrıs’taki İngiliz üslerinden vazgeçmeme niyetleri vardır.³²⁰ İkinci Annan Belgesi’nde 10 yıl içinde 110.000 Kıbrıs Türkünün yer ve mülk değiştirme durumu düzenlenmişti. Bu belge kabul edildiği takdirde, Kıbrıs Türkleri, topraklarının yüzde 24’ünü bırakacak, Ada’nın Türk tarafında 1.500 işyeri kapatılacak, KKTC tarımsal üretim kapasitesinin yarısını yitirecekti. Plan, Kıbrıs Türk varlığını tehdit edecek nitelikteydi.³²¹

Prof. Dr. Erol Manisalı, Annan Planı’nda yer alan belirsizlikleri şöyle değerlendirmiştir:

- “1) Türk tarafının ayrı egemenliği, ayrı bir kimliği bulunmuyor. AB içinde ve uluslararası ilişkilerde, ileride bir sorun çıktığı zaman “Ayrılma, bağımsız hareket etme olanağı yok”.
- 2) Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran iki devletten biri olarak tanımlanmamaktadır. “Parça Devlet” tanımı ayrı bir kimliği, kurarken bağımsız olan ve tanınmış bir yapılanmayı ortaya koymamaktadır.
- 3) Mevcut Rum Cumhuriyeti’nin devamı niteliğinde bir yapılanma vardır. Sadece “biçimsel öğelerde” farklılık ifadeleri bulunmasına karşılık,

³¹⁹ BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın sunduğu belgeyi KKTC Cumhuriyet Meclisi Genel Kurulu da değerlendirmiştir ve meclis kararı tam metninde “Kıbrıs konusunda gelinen son aşamayı değerlendiren Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi, barış ve anlaşmayı arzu eden taraf olarak, Kıbrıs sorununun müzakerelerle çözümüne olan inancını vurgulayarak; BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından sunulan çözüm planının görüşülebilir olduğunu ve yapıcı bir biçimde değerlendirilip, müzakere edilmesine ve metnin iyileştirilerek sonuç alınabilmesi için çaba gösterilmesine;

Yapılacak olan müzakerelerin Kıbrıs Türk Halkı için öneminin bilincinde olarak, geniş bir toplumsal mutabakatın görüşmelerin her aşamasında sağlanmasını teminen, bu süreçte yapılacak olan görüşmelerde görüşmeci Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş’la sıkı bir işbirliği ve istişare içinde bulunmak ve gerekli katkıyı sağlamak üzere, Cumhuriyet Meclisi’nde temsil edilen siyasi partilerin birer temsilcilerinden ve Meclis Başkanı’ndan oluşacak bir Parlamento Konseyi’nin oluşturulmasına karar verir.” “Gittiği Yere Kadar;” Devam <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6130/gittigi-yere-kadar-devam.html>

³²⁰ Aksoy, Berna, a.g.e., s.244

³²¹ Tuncer, Hüner, a.g.e., s.147

hukuki ve siyasi yapılanmada mevcut Rum Cumhuriyeti'nin devamı olduğu yorumunu güçlendiren bir durum vardır.

- 4) Orta vadede Rum nüfusun 'Kuzey'e geçme serbestliği ve seçme, seçilme haklarının kazanılması, "Adanın zamanla Rum çoğunluğun yönetimi altına girmesi sonucunu, kesinlikle doğurmaktadır." Ada, bir Rum adası haline gelecektir.
- 5) Ortak yönetimde, zamanla Türklerin haklarının ortadan kalkmasına götürecek bir yapı görülüyor. Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti içinde, "Rum çoğunluğun kararlarına bağlı hale geleceklerdir."
- 6) Türkiye'ye verilen güvence boşlukta kalmaktadır. Birleşmiş Milletler askeri gücü, inisiyatifi ele geçirmektedir.
- 7) Türkiye AB dışında olduğu için, bir süre sonra ada ile Türkiye'nin ilişkisi tamamen kesilmiş olacaktır. Ada, herhangi bir AB bölgesi gibi olacak ve vize ile gidilecektir. Batı Trakya'ya gidildiği gibi.
- 8) Bölgedeki Rum yerleşimi ve toprak ödünü, Türkleri coğrafi ve fiili olarak Rum işgali altına sokmaktadır. 70.000 Rum'un Türklerin yaşadığı bölgeye girmesi, orta vadede kesinleşmiş olacaktır. Bırakılacak topraklara da 50-60.000 Rum'un yerleşmesi söz konusudur. Aynı miktarda Türk nüfusu, Türklere kalan dar bir alana sıkıştırılmak zorunda bırakılacaktır.³²²

Bütün bunlar, AB'nin, Avrupa Birleşik Devletleri haline gelmesi ile tamamen Türkiye ve Kıbrıs Türkleri aleyhine gelişecektir. Kıbrıs Türkleri herhangi bir azınlık konumuna fiilen gelmiş olacaklardır.

Prof. Dr. Mümtaz Soysal'a göre ise Annan Planı'nın altına hemen imza atılmasına gerek yoktur. Soysal durumu: " İlla Türk tarafı ikinci derecede bir ortak olarak bu durumu kabul etsin deniyorsa tabii ki onu vermeyeceğiz. Yok Türk tarafı topraklarının büyükçe bir bölümünü versin diyorlarsa onu da vermeyeceğiz. Ama bazı şeylerini karşılız tabi. Diyelim ki organlarda şöyle olsun böyle olsun diyorlarsa bizim eşitliğimizi zedelemeyecek birtakım değişiklikler yapılır meclisle hükümet arasındaki yürütme organındaki ilişkiler bakımından. Bütün bunlar

³²² "Gittiği Yere Kadar Devam" <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6130/gittigi-yere-kadar-devam.html>

yapılırken bir şeyler yapılır tabii de. O bir şeyler yapılırken bakacağız kendi çıkarlarımız alta mı düşüyor, yoksa eşit durumda mı kalıyoruz, ona bakmak gerekir. Şimdiden şunları vereceğiz demek zaten müzakere adabına ve geleneğine uymaz. Ne vereceğimizi ne alacağımızı bakarak kararlaştıracacağız. Ben şeyleri söyledim, ama vereceklerimizi de daha ayrıntılı bir biçimde söylemek yanlış olur.

Yapılan hukuk mücadelesidir, hukuki mücadeledir. Hukuk demek nedir, haklar. Biz kendi haklarımızı savunmaya çalışıyoruz. Tabii ki bunun mücadelesi sonuna kadar verilecektir. Böyle ille de verilsin diye içerden baskılarla da olacak bir iş değil bu. Müzakere masasında görülecek olan bir iş. Onun için şimdiden hukuk mücadelesi olmayacak demek mümkün mü?...³²³ diye açıklamıştır.

İkinci Annan Planı Türk tarafını azınlık durumuna düşürücü özelliğini korumuştur. Kıbrıslı Türkler Kıbrıslı Rumlarla eşit ve egemen iki devlet olarak yaşamayı, Türkiye'nin garantör devlet olarak etkisinin devam etmesini istiyorlardı. Annan, Plan'ın ikinci versiyonunu taraflara sunarken tarafları 12 Aralık 2002'de Kopenhag'a davet etmiştir. BM, aynı tarihte AB Kopenhag Zirvesine yakın bir yerde bir Kıbrıs Zirvesi düzenleyerek, Kıbrıs sorunu ile AB ilişkisini açıkça benimseyen ve tarafları daha da zorlayan bir tutum içerisine giriyordu. Burada BM ile AB'nin eşgüdüm halinde çalıştığı görülüyor.³²⁴

Yukarıda bahsedilen Kopenhag Zirvesi başarısızlığından sonra Güney Kıbrıs'ta, yapılan seçimler sonucunda Annan Planını görüşme zemini olarak kabul eden Klerides'in yerine sertlik yanlısı olduğu bilinen EOKA tedhiş örgütünün önde gelen liderlerinden olan Tassos Papadopoulos³²⁵ başkan olur. Bu olumsuz gelişmeye rağmen Genel Sekreter Annan, yeniden Lahey'de taraflarla bir araya gelerek Lahey Zirvesi'nde AB katılım antlaşmasının imzalanması öncesinde iki taraftan da referandum sözü almak istemiştir. Annan, 26 Şubatta Plan'ın üçüncü versiyonunu taraflara sunmuştur. Plan'ın başında yer alan belgede, görüşmeler sonunda herhangi bir uzlaşma olmasa dahi plan 30 Mart'ta referandumlara götürülecektir ifadesi yer

³²³ Gittiği Yere Kadar Devam” <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6130/gittigi-yere-kadar-devam.html>

³²⁴ Özersay, Kudret, **a.g.e.**, s.645,646

³²⁵ Keser, Ulvi, **a.g.e.**, s.345

almıştır. Klerides Plan hakkındaki görüşünü³²⁶ “Ağaç için orman bağışlamayacağım” ifadesiyle belirtmiştir.

Üçüncü Plan’da “Parça devlet” kavramı kaldırılmış, yerine “oluşturucu devlet (constituent state)” kavramı getirilmişti. “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti”, federal bir hükümet ve iki eşit “oluşturucu devlet”ten meydana gelecekti. Söz konusu bu iki eşit “oluşturucu devlet” KTFD ve GKRY’di. GKRY ise, yeni ortaklığın 1960 Cumhuriyeti’nin devamı olması gerektiği görüşünü savunmaktaydı. Ancak 1963 ortamına geri dönmeyi istemeyen Türk tarafı bu durumu kabul edemezdi.

Üçüncü Annan Planı ayrıntılarıyla incelendiğinde, Denktaş’ın da dediği gibi “Kıbrıs 10 yıl içinde bir Rum adasına dönüşecek dolaylı Enosis AB yardımıyla sağlanmış olacaktı.” Annan Planı Kıbrıslı Türklere sadece kâğıt üzerinde haklar verirken, GKRY’yi tüm Kıbrıs adına AB’ye üye yapmaktadır.

Her üç Planın da kabul edilmemesi üzerine Annan 1 Nisan 2003’te hazırladığı raporunda, son dört yıllık dönemde BM’nin sorunun çözümü için yaptığı girişimleri özetlemiş ve Denktaş’ın çözümden yana isteksiz davrandığına vurgu yapmıştır. BM’nin yanı sıra AB Bakanlar Konseyi de, Kıbrıs Türk liderliğini pozisyonunu gözden geçirmesi konusunda uyarmıştır.³²⁷

Annan’ın yukarıda bahsedilen olumsuz raporundan sonra 2003 sonuna kadar Plan’ın temelinde ilerleyen görüşmeler kesintiye uğramıştır. AB’ye üye olmayı hedefleyen Türkiye ise Kıbrıs’ta çözümden yana bir tavır takınmıştır. Türkiye Kasım 2003’te yayınlanacak olan AB İlerleme Raporu ve genişleme strateji belgesinde, Kıbrıs’taki çözümsüzlüğün Türkiye’nin AB beklentileri için ciddi bir engel oluşturabileceği uyarısını yapmıştır. Kıbrıs Türk kesiminde halk “evetçiler” ve “hayırcılar” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Diğer taraftan aynı dönemde Avrupa Konseyi Delegeler Komitesi, AİHM’in 1998’de karara bağladığı Loizidou davası tazminatının Türkiye tarafından 19 Kasım’a dek ödenmesi gerektiğine dair bir karar almıştır. Bu karar üzerine Türkiye hükümeti, AİHM önünde Loizidou benzeri 1.400 civarında davanın olmasını göz önüne alarak, 5 yıl süren direnişini sona erdirmiş ve diğer davalara emsal teşkil etmemek kaydıyla, 1.000.000 Avro’luk tazminatı Kıbrıslı

³²⁶ “Klerides: Dev ta Thisiaso to dasos ya to devtro”
<http://news.kathimerini.gr/4dcgi/articlespolitics> (erişim tarihi 01.03.2014)

³²⁷ Özersay, Kudret **a.g.e.**, ss.647- 649

Rum Loizidu'ya ödemiştir. Tazminatın ödenmesi üzerine Türk diplomatik kaynakları “Tazminatın ödenmesi Mahkeme kararlarının içeriğinden ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki ihlallerden sorumlu tutulmayı kabul ettiğimiz anlamına gelmiyor. Aynı şekilde 1974 müdahalesinin yasal olmadığını veya ‘işgalci’ konumunu benimsediğimiz sonucuna varılması da yanlıştır. Mahkeme, Türkiye aleyhine karar verirken, Ada'nın kuzeyini tam olarak kontrol ettiğimiz varsayımından hareket etmiştir. Bu nedenle Loizidou kararının yerine getirilmesi, söz konusu karar tarafımızdan haksız ve yanlış olarak değerlendirilse de, Mahkemenin saygınlığının korunmasında üstlenilen ortak yükümlülüğün yerine getirilmesi anlamını taşımaktadır”³²⁸ görüşünü dile getirmişlerdir.

Tazminatın ödenmesi üzerine Dönemin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Walter Schwimmer, Strasbourg ve Ankara arasında uzun süredir sorun olan “Titiana Loizidou davasının” başarılı bir biçimde sonuçlanmasından memnunluk duyduğunu dile getirmiştir.

³²⁸ “1974 çıkartmasıyla kuzey Kıbrıs'tan güneye göç etmiş olan Bayan Titiana Loizidou, 1989'da yapılan bir protesto gösterisi sırasında Yeşil Hat'ı ihlal ettiği ve kuzeye geçtiği için kuzey Kıbrıs yetkililerince kısa süreliğine tutuklanmıştır. Loizidou aynı yıl Türkiye'yi Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK)'na şikayet etmiştir. Komisyon Türkiye'yi haksız bulan kararını açıklamıştır. Bunun üzerine Rum yönetimi Komisyon'un kararını AİHM'e havale etmiştir. AİHM 1995'te başvuruyu kabul etmiştir.

Mahkemeye göre Türkiye, ülkesi dışında bir bölge olmasına rağmen Kıbrıs'ın kuzeyinde etkili kontrol sağlamaktaydı ve bu nedenle buradaki insan hakları ihlallerinden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında sorumlu tutulabilmeliydi. Böylece, 1974 ertesinde kuzey Kıbrıs'taki taşınmaz mallarını terk etmek zorunda kalan yaklaşık 140.000 kişi olan Kıbrıslı Rumların herhangi bir iç hukuk yolu tüketmeye gerek olmaksızın Türkiye aleyhine AİHM'ne doğrudan başvurabilecekleri ortaya çıkmış oluyordu.

Ankara, mülkiyet sorununun siyasi bir konu olduğunu ve ancak adada devam eden müzakerelerle halledilebileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca, mülkiyet hakkına dair ihlalin 1974'te ortaya çıktığını, oysa Türkiye'nin, mahkemenin bireysel başvuru yetkisini 1990'dan itibaren tanıdığını ifade etmiştir.

Mahkeme Ankara'nın bu iddialarını geçersiz bularak 1996'da verdiği esasa ilişkin kararda, Kıbrıs müzakerelerinin bu türden bir başvurunun görüşülmesine engel oluşturmadığına ve mülkiyet hakkı ihlalinin 1974'te başlamakla birlikte halen sürdüğüne hükmetmiştir. “Süregelemlen ihlal” (continuing violation) yaklaşımıyla alınan bu kararı, 1998'de tazminat kararı izlemiştir. Mahkeme, Türkiye'nin Bn. Loizidu'ya taşınmazının kullanım kaybından dolayı 300.000 Kıbrıs Poundu maddi ve 20.000 Kıbrıs Poundu manevi tazminat ödemesine hükmetmiştir. Karara göre Türkiye Loizidou'nun 137.000 Kıbrıs Poundu olan mahkeme masraflarını da ödeyecekti. Türkiye 2003'te bu tazminatları ödemeyi kabul ettiğinde, yıllık %8'lik faiz nedeniyle 1.000.000 Doları aşmıştı. Benzer durumda olan Kıbrıslı Rumlar için emsal teşkil eden Loizidou kararı, doğrudan başvuru imkanının da etkisiyle, Türkiye aleyhinde açılan Kıbrıs kökenli mülkiyet başvurularının 1.400 civarına çıkmasına yol açmıştır.” Özersay Kudret, **a.g.e.**, s.655

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ise, Loizidou kararının siyasi bir karar olduğunu belirterek “Türkiye Cumhuriyeti mahkemenin onurunu kurtarmak için gereğini yapmak zorunda bırakılmıştır” demiştir.

Yunanistan Dışişleri Bakan yardımcısı Tasos Yaniçis ise “Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararı gereği Kıbrıslı Rum Titiana Loizidou’ya adil biçimde belirlenmiş tazminatı ödemediğini, ancak kararın ortaya koyduğu diğer yükümlülüklerini de yerine getirmesi gerektiğini” savunmuştur.

Bu dönem Yunan gazetelerinin başlıkları ise şöyledir:

Elefteros Tipos: Tazminat ödendi ama borç bitmedi

Filelefteros: Karar damakta hem acı hem tatlı bir tat bıraktı

Mahi: Parayı veriyor, Girne’deki evini değil

Haravgi: Titiana yarı yarıya adalet elde etti³²⁹

Oysa ki Türkiye bu tazminatın ödendiği döneme kadar, Kıbrıs sorunundan kaynaklanan mülkiyet uyuşmazlıklarının uluslararası mahkeme kararlarıyla değil, görüşmeler yoluyla çözümlenmesi gerektiğini savunmuştur.³³⁰

Annan planlarıyla da sorunun çözülememesi üzerine AB genişleme süreci daha önce planlandığı haliyle ilerlemiştir. 16 Nisan 2003’te Atina’da toplanan AB Devlet ve Hükümet başkanları, aralarında Kıbrıs’ın da bulunduğu 10 yeni ülkenin Birliğe katılımını sağlayacak olan Katılım Antlaşmasını imzalamışlardır. 1 Mayıs 2004’te Kıbrıs bölünmüş bir şekilde resmen AB üyesi olacaktı. Burada dikkati çeken önemli bir nokta ise tam üyelik sürecinin başından itibaren neredeyse tüm AB belgelerinde “Kıbrıs” terimi yer alırken, Katılım Antlaşmasında “Kıbrıs Cumhuriyeti” terimi yer almıştır. Böylece AB, Rum tarafınca savunulan Kıbrıs Cumhuriyeti tezini daha da güçlendirmekteydi çünkü Birlik’e tam üye olmuş bir Kıbrıs Cumhuriyetini uluslararası hukuk kişisi olarak ortadan kaldırmak Türk tarafı bakımından artık daha da zorlaşmış oluyordu. Katılım Antlaşmasına Kıbrıs’la ilgili Protokol eklenmiştir. Bu Protokol’de kuzey Kıbrıs, “ yasal hükümetin etkili kontrol uygulamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti bölgeleri” şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre kuzey Kıbrıs’ta AB müktesebatının uygulanması askıya alınacaktı. Bu ifadeler, AB

³²⁹ “Loizidou’dan Sonrası” http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1_6187/loizidouan_sonrası.html

³³⁰ Özersay, Kudret, **a.g.e.**, 645-656

birincil hukukuna³³¹ göre Kıbrıs'ın Birliğe bir bütün olarak alındığını gösteriyordu. Böylece Kıbrıs Rum hükümeti, kuzey Kıbrıs'ta müktesebatın uygulanmamasından kaynaklanacak sorumluluktan kurtulacaktı. Genel olarak her üç Annan Planını incelediğimizde; Kıbrıs Türk halkının egemenlik hakkı ve siyasi eşitliği yok sayılıyor, mülkiyet sorununun çözümü aslında belirsiz topraklar yaratıyor, Türklerin ekonomik etkinlikleri yok ediliyor, Türkiye'nin garantör ülke olma özelliği yok ediliyor, Türk ve Rum halklarının birbiriyle yaşamasının mümkün olmadığı gerçeği yok sayılarak terör olaylarına zemin hazırlayan ortam yaratılıyor ve iki kesimlilik ortadan kaldırılıyordu.

Annan ve dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan, 2004 yılı Ocak ayında Davos'ta bir görüşme yapmışlardır. Erdoğan, görüşmelerin yeniden başlamasını desteklediğini ve bir sonuç alınamaması durumunda Plan'daki boşlukları BM'nin doldurmasına karşı olmadığını açıkça dile getirmiştir. Erdoğan'ın bu açıklamalarından cesaret alan Annan Kıbrıs'ın AB üyesi olacağı 1 Mayıs 2004 tarihinden önce soruna bir çözüm şansı daha tanımak için Türk ve Rum liderleri 10 Şubat 2004 tarihinde New York'ta buluşmaya davet etmiştir. Söz konusu davet bir ön koşul içeriyordu; daveti kabul eden taraf mektupta yer alan müzakere sürecine başlamayı da kabul etmiş olacaktı New York'ta yapılan görüşmelerin sonunda Plan üzerinde anlaşmaya varılamayan noktalarda BM'nin de yardımıyla yeni çözüm formülleri üreterek son bir belge ortaya çıkarma ve söz konusu belgenin, her iki tarafta ayrı ayrı, eş zamanlı olarak düzenlenecek referandumlarla, Kıbrıs Türk ve

³³¹ “Üye Devletler arasında yapılan birer uluslararası anlaşma olan AB anlaşmaları üye devletlerin hukuk sistemlerinde geçerli onay sürecinin ardından yürürlüğe girer. Paris Antlaşması hariç, diğer kurucu antlaşmalar süresiz olarak yapılmıştır. Kurucu antlaşmalarda sona erme ya da feshe ilişkin hüküm olmadığı gibi, üyelikten çıkarılma da düzenlenmemiştir. Şekil bakımından birer uluslararası anlaşma olan kurucu antlaşmaların içerik bakımından ulus devlet anayasalarına benzedikleri belirtilebilir.

Hem AB'nin ve AB kurumlarının yetkilerini belirlemeleri, hem de bu kurumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümler öngörmeleri; üye devletleri muhatap alan yükümlülüklerin yanı sıra bireylere AB hukuk düzeninin birer süjesi haline getirerek onlar için hak ve yükümlülükler öngörmeleri itibarıyla, birincil hukukun anayasal niteliği gittikçe sık vurgulanır olmuştur. AB hukuk düzeninin birincil kaynağını oluşturan antlaşmalar, bu hukuk düzeni içindeki normlar hiyerarşisinin de en tepesinde yer almaktadır. Dolayısıyla tüm diğer Birlik tasarruflarının birincil hukuka uygun olması gerekecektir. Antlaşmalar bir yandan bütünleşmenin kurumsal yapısının çerçevesini çizirken, öte yandan da maddi alanlarının belirlenmesine yer vermektedir.” Baykal Sanem, **Birincil Hukuk**, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012), I.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 650

Kıbrıs Rum halklarının onayına sunulma kararı çıkmıştır. Kofi Annan New York görüşmelerinden sonra yaptığı basın açıklamasında şunları vurgulamıştır.³³²

“Kıbrıs’ta yasalar, anayasalar konularında ve ekonomik ile mali alanlarda yapılacak çok iş vardır. Bu konularda AB ile ortaklaşa bir çalışma yürüteceğiz; çünkü gerçekleştirilecek düzenlemelerin AB kriterlerine uygun olması gerekmektedir. AB, görüşme sürecinde doğrudan rol almamaktadır; ancak, Plan’ın uygulanması sonucunda gerekli olacak ekonomik ve mali yardımları AB sağlayacaktır. Böylece, AB’nin rolü, Annan Belgesi’nin uygulanmasında öne çıkacaktır. AB, Kıbrıs Türk ve Rum Toplulukları arasında varılacak anlaşmayı kendi katılım kurallarıyla bağdaştırmak durumunda kalacaktır.”³³³ Annan’ın bu açıklamalarında AB’nin oynadığı rolü görmemek elde değil.

Annan Planı’nın 4. ve 5. versiyonları İsviçre’nin Bürgenstock Kasabası’nda tamamlanmıştır. Son Annan Planı’nda Türk tarafı, özellikle, adada kalacak Türk askeri ile mülkiyet konularında bazı olumlu düzenlemeler elde etmiştir.³³⁴

3.2.1. Annan Belgesinin Genel Değerlendirmesi

Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde Kıbrıs’ta üslenmeye çalışan ABD, hem AB’yi hem de ABD’yi memnun etmeye çalışan İngiltere ile ortaklaşa hazırlanan, GKRY ve AB’nin onayını alan ve bunu sanki kendi politikasıymış gibi ortaya atan³³⁵ “BM” Belgesi olan Annan Planı, Kıbrıs sorununu çözmekten çok uzaktır. Plan’ın maddeleri ayrıntılarıyla incelendiğinde ortaya şu sonuçlar çıkmaktadır;

Annan Belgesi’nde öngörülen “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti”nin kurulabilmesi için her şeyden önce BM’nin adada yaşayan iki devleti de tanıması gerekmektedir.

- Annan Belgesi, Kıbrıs Türk’ünü 1960 öncesi koşullara taşıyacak tuzaklarla doludur.
- Kıbrıslı Türklerin Self-Determinasyon haklarından vazgeçmeleri istenmektedir.

³³² Özersay, Kudret, **a.g.e.**, ss.649- 659

³³³ Tuncer, Hüner, **a.g.e.**, ss.157-160

³³⁴ Özersay, Kudret, **a.g.e.**, s.659

³³⁵ Keser, Ulvi, **a.g.e.**, s.353

- Rumlar'a kısıtlı da olsa Kuzey'e dönüş hakkının verilmesiyle iki kesimlilik ortadan kaldırılmak istenmektedir. 85.000 Rum'un tekrar kuzeye geçmesiyle yan yana yaşama yerine yeni bir kavga ortamı zemini hazırlanmak istenmektedir.
- Türkiye'nin garantör güç olarak etkinliğinin azaltılmasıyla, Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan denge yıkılmak istenmektedir.
- KKTC topraklarının önemli bir bölümünün GKRY'ye verilmesiyle Kıbrıslı Türkler topraksız, ikinci sınıf vatandaş konumuna düşürülecektir.
- Plan'da öngörülen Haritayla KKTC 'nin su kaynaklarının %80'i, sulu tarım yapılan alanların yüzde 70'i Rumlara bırakılmaktadır.
- Planda yer alan Adadaki Türk askeri varlığının zaman içerisinde kademeli olarak azaltılması maddesi zamanla "Adada Türk askeri varlığına gerek kalmamıştır" ifadesine dönüşecek, Rum ve Yunan tarafının "Enosis" ve "Megali İdea" hayalleri gerçek olacaktır.
- "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında tek bir Kıbrıs vatandaşlığını kabul eden plana göre sadece Rum tapuları esas alınmakta, KKTC'deki tapular yok sayılmaktadır.³³⁶

24 Nisan 2004 tarihinde Annan Planı Kofi Annan ve AB yetkililerinin yoğun baskıları altında Ada'nın her iki kesiminde, referanduma sunulmuştur. Referandum öncesinde Annan taraflardan birinin plana "Hayır" demesi durumunda kendi rolünün de sona ereceğini belirtmiş ve "Umarım, Kıbrıs'ta halklar cumartesi günü her iki tarafta düzenlenecek referandumlarda tarihi bir karar vereceklerinin farkındadırlar. Bunun kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğunu düşünüyorum" der. Aynı şekilde Annan'ın Kıbrıs özel temsilcisi Alvaro De Soto da yaptığı açıklamada referandumlarda bir sonuç çıkmaması halinde ellerinde başka alternatif plan kalmayacağını belirtir. Referandum öncesi dönemin Rum lideri Tassos Papadopoulos³³⁷ "Kıbrıs'ı Türklerle paylaşmam"³³⁸ açıklamasını yaparak GKRY

³³⁶ Keser, Ulvi, **a.g.e.**, s.348

³³⁷ Keser, Ulvi, **a.g.e.**, s.345

³³⁸ Atılım Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs Sorunu III, <http://crc.atilim.edu.tr/sorun/56-kbrs-tarihi>, (erişim tarihi: 19.12.2013)

halkını hayır demeleri yönünde etkilemiştir. Türk tarafının “evet” demesine rağmen Rum tarafı “hayır” demiştir. Böylece Annan Belgesi geçersiz sayılmıştır. 24 Nisan Referandumu GKRY'nin Kıbrıs Türkleriyle ortak bir devlet kurmayı istemediklerini göstermiştir.

3.2.2. Referandum Sonrası ve AB

Referandumdan iki gün sonra, 26 Nisan 2004 tarihinde Lüksemburg'ta yapılan “AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi” toplantısında Birlik, Kıbrıs Türklerinin izolasyondan kurtulması için “Kuzey”e, 259 milyon Euro yardım yapılacağı kararlaştırılmıştır. Yukarıda bahsedilen yardım kararından sonra AB Komisyonu, AB ülkeleri ile KKTC arasında doğrudan ticareti öngören bir yardım paketi hazırlamıştır. Bu çerçevede Komisyon, 7 Temmuz 2004'te, “Mali Yardım Tüzüğü” ile “Doğrudan Ticaret Tüzüğü” tasarılarını hazırlayarak Konsey'e sunmuştur. AB'nin bu girişimi Rum engeline takılmış ve Rum tarafı söz konusu tüzüğün onaylanmaması için çaba harcamıştır. Bunu üzerine Birlik GKRY lehine yapılan çeşitli değişikliklerle “Mali Yardım Tüzüğü”nü kabul etmiştir. 29 Temmuz 2005 tarihinde Türkiye ile Birlik arasında, aralarında GKRY'nin de bulunduğu 10 yeni ülkeyi kapsamasını sağlayacak “Uyum Protokolü” imzalanmıştır. 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde düzenlenen AB Brüksel Zirvesi sonuç bildirisinde, Türkiye'yle üyelik görüşmelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararı alınmıştır. Türkiye ise yukarıda bahsedilen “Uyum Protokolü”nü imzalamanın Protokol'de adı geçen “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin herhangi bir şekilde tanınması anlamına gelmediğini belirtmiştir.³³⁹

³³⁹ Tuncer Hüner, **a.g.e.**, s.174-178

SONUÇ

Yunanistan'ın 1830 yılında Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanmasının etkisi Kıbrıs adasında da kendini göstermiştir.

Rumlar, adanın İngiltere'nin eline geçtiği 20.yy'dan itibaren Enosis isteklerini her fırsatta dile getirmişlerdir. 1954 yılında Süveyş Krizi'yle Ortadoğu Bölgesi'ndeki hakimiyetini kaybeden İngiltere için ada daha fazla önem kazanmıştır. Rumların Enosis istekleri üzerine İngiltere adadaki varlığını yitirmemek için adada sadece Rumların yaşamadığını öne sürerek Türkiye'yi de taraflardan biri haline getirmiştir. Burada İngiltere'nin tek amacı kendi üslerine meşruluk kazandırmak olmuştur. İngiltere ortaya attığı taksim teziyle Türkiye'yi büsbütün sorunun taraflarından birisi haline getirmiştir.

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını Türk toplumu olumlu karşılarken Rum toplumu ABD'nin zorlamasıyla kabul etmiştir. Bu çözümü içine sindiremeyen Makarios 1963 yılında anayasanın 13 maddesinde değişiklik önerileri yapmak istemiştir. İsteği Türkiye tarafından reddedilen Makarios Akritas Planıyla Kıbrıs Türklerini yönetimden dışlamaya zorlayarak Enosis hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır. Rumlar sorunu bir bağımsızlık meselesine dönüştürerek adaya Self-Determinasyon hakkının tanınmasını istemişlerdir. Bu konuda SSCB ve Bağlantısız ülkelerin de desteğini alan Rumlar sayıca Türklerden fazla olan nüfusları nedeniyle "eşitlik" ve "egemenlik paylaşımı" kavramlarını hiçbir zaman kabul etmemişler ve Türkleri her zaman azınlık konumuna düşürmeye çalışmışlardır. Türkleri yönetimden dışlayan Rumlar Kıbrıs Cumhuriyeti Parlamentosunda ve Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı görevlerinde Türklere yer vermemiş adanın tek söz sahibi gibi davranmışlardır.

ABD; SSCB'nin Akdeniz'de bir Küba olmasını istememiş ve bu çerçevede SSCB destekli AKEL'in güçlenmesine izin vermemiştir. Bunun yanı sıra ABD Ortadoğu Bölgesi'ndeki konumunu güçlendirmek için iki toplumun eşit egemenliği altında bir arada yaşamalarını sağlayan ve üç devletin (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) garantisi altına alınan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını desteklemiştir.

Türkiye 1974 yılında garantörlük yetkisine dayanarak ölüm kalım mücadelesi veren Kıbrıs Türkleri'ni kurtarmak için adaya çıkarma yapmıştır. Bu operasyon iki toplum arasında bir sınır yaratabildiği için sıcak çatışmalar yaşanmasının önüne geçilmiştir. İki toplum arasında yapılan nüfus mübadelesiyle adanın Kuzeyinde Türkler Güneyinde ise Rumlar çoğunluğu oluşturmuşlardır.

1967-74 döneminde Albaylar Cuntası'nın yönetime el koymasıyla Yunanistan'da demokrasi bir süre kesintiye uğrasa da kendisini çabuk toparlayan Yunanistan demokrasiye dönmekle birlikte 1981 yılında Birliğe tam üye olmuştur. Birliğe tam üye olan Yunanistan ekonomisini de toparladıktan sonra Kıbrıs konusunu AB platformlarına taşıma imkanını elde etmiştir. Yunanistan GKRY'nin AB üyeliğine giden yolunu açmakta önemli bir rol oynamış ve Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin genişleme hedefini istismar etmiştir. Yunanistan Kıbrıs'ın genişleme takviminden çıkartılması halinde Birliğin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne olan genişlemesini veto edeceğini her fırsatta dile getirmiştir. Özellikle kendi dönem başkanlığı sürecinde Yunanistan Kıbrıs sorununu AB platformlarına daha güçlü bir şekilde taşıyarak kendi tezlerinin kabul görmesi için uğraş vermiştir. AB ise bu duruma engel olacak pek bir şey yapmamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde 12 üyeli olarak 1990'lı yıllara giren Topluluk'un hedefleri ve yapısı da önemli değişimler göstermiştir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu Avrupa Birliğine dönüşmüş, üyelik için yeni kriterler getirilmiş, Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkelerini de Birliğe dahil edecek genişleme adımı atılmıştır. Böylece Birlik 2004 yılında tarihinin en geniş kapsamlı genişlemesinin temelini atmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti 1962 yılında AET'ye tamamen ekonomik sebeplerle ve iki toplumun ortak kararıyla başvuruda bulunurken 1990 yılında AB'ye tüm Kıbrıs adına tamamen siyasi nedenlerle başvurmuştur. GKRY 1990 yılında yaptığı başvuruyla 1974 harekatı sonrasında ortaya çıkan dengeli durumu değiştirmek istemiştir. BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihli kararıyla AB ise 1990 yılında Dublin Zirvesi'nde aldığı kararla GKRY'nin KKTC'nin tanınmaması yönündeki çabalarına destek vermişlerdir.

Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 1990'lı yıllardan sonra, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar sorunu çözmek için BM'nin çözüm çabalarına daha az destek vererek asıl desteği Avrupa Birliği'nde aramışlardır. Kıbrıslı Rumların "Kıbrıs Cumhuriyeti" sıfatıyla 3 Temmuz 1990'da tam üyelik başvurusu yaptığı dönemde ise Türkiye'nin AB'ye üyeliği Komisyon'un 1989 yılındaki raporuyla reddedilmişti. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Batı'nın güvenliğinin sağlanmasında Türkiye'nin rolünün ortadan kalkmasıyla Türkiye Batı'dan gerekli ilgiyi desteği görememiştir.

Bir barış projesi olan, hukukun üstünlüğü ve demokrasiyi her şeyin üstünde tutan AB hukuka aykırılığı kanıtlanmış olan Rum başvurusunu kabul ederek kendi kurucu felsefesiyle çelişen bir durum yaratmıştır. Garantörlük haklarına dayanarak bir katliamın önüne geçen Türkiye'yi her fırsatta işgalci olmakla suçlayan AB, GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla üyeliğe kabul ederek 1960 Anayasası'nı hiçe saymış ve asıl kendisi işgalci konumuna düşmüştür. AB GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıırken bu cumhuriyeti kuran 1960 Anayasası'ndaki Kıbrıslı Türklerin %30-70 temsil oranlarının, 1963'ten beri uygulanmadığını göz ardı etmiştir. 22 Haziran 1993'te AB'ye üyeliğin giriş kartı olan Kopenhag Kriterleri'ndeki demokrasi, insan hakları, azınlık hakları nedense Kıbrıs adası için geçerli olmamaktadır. 1960 Anayasası'nda yer alan garantör devletlerin onayı olmadan ekonomik ve siyasi bir örgüte üye olmak konusunda tek başına karar alan AB 1960 Anayasası'nı ortadan kaldırmıştır. AB daha başvuru aşamasında uluslar arası hukuku ihlal etmiştir. AB sınırları ile coğrafi olarak hiçbir şekilde örtüşmeyen Kıbrıs'ın üyeliği bu kriter göz ardı edilerek kısa bir sürede kabul edilmiştir.

1990'dan itibaren Türkiye-AB ilişkileri tam üyelik perspektifinden çıkmış Gümrük Birliği hedefine yönelmiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliğine giden süreci Kıbrıs konusuyla ilişkili hale gelmiştir. Türkiye ile Gümrük Birliğini gerçekleştirme kararının alındığı gün GKRY'nin AB üyeliğine ilişkin kararı da onaylanmıştı. Türkiye'nin Gümrük Birliğinin onaylandığı tarih AB'nin Kıbrıs konusuna bakışında bir dönüm noktası olmuştur. 1996 yılında Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'nin tam üyelik süreci ile Kıbrıs sorununun çözülmesi arasında güçlü bir bağ kurulmuş ve bu yaklaşım neredeyse tüm Zirve kararlarına yansıtılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin aday olarak kabul edilmediği fakat GKRY ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararının alındığı Aralık 1997

Lüksemburg Zirvesi bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Lüksemburg Zirvesi'nde "Türkiye'nin AB ile bağlarını güçlendirmesinin Kıbrıs'ta ilgili Güvenlik Konseyi kararları ışığında siyasi bir çözüm için BM gözetimindeki müzakerelere desteğe bağlı olduğu" söylenerek Kıbrıs sorunu Türkiye'nin üyeliğinde ön koşul haline getirilmiştir. Türkiye ise Zirve sonucuna tepki göstererek, AB ile Kıbrıs, Türk Yunan ilişkileri gibi siyasi konuları görüşmeme kararı almıştır. Lüksemburg'ta hata yaptığını anlayan Birlik 2 yıl sonra Helsinki'de yapılan Zirve'de Türkiye'yi aday ülke olarak kabul ettiğini açıklamış fakat diğer ülkeler karşısında çifte standart uygulayarak tam üyelik müzakereleri kapsamına almamıştır. AB 2002 Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye'ye müzakere tarihi değil müzakerenin tarihinin tarihini vermiştir.

Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla BM tarafından birçok plan hazırlanmıştır; ancak 2002 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın hazırladığı ve kendi adıyla taraflara sunduğu plan bu çözüm çabalarının en kapsamlısı olmuştur. Her ne kadar BM planı gibi görünse de söz konusu planda AB'nin çıkarlarına yer verildiği de bir gerçektir. İsviçre Modeline dayanan Annan Planında, Türk ve Rum tarafı iki eşit kurucu irade olarak adlandırılmışlardır. AB'nin de kabul edilmesi için taraflara baskı yaptığı ve BM tarafından tarafların itirazları göz önüne alınarak son şekline kavuşturulan plan 24 Nisan 2004 tarihinde GKRY ve KKTC'de iki halkın onayına sunulmuştur. Türk tarafı plana büyük bir oranla "evet" derken Rum tarafı "hayır" demiştir. Rum tarafının "hayır" demesinde AB'nin, referandum sonucu ne olursa olsun Rumların Mayıs 2004 itibarıyla üye olacağı yönündeki garantisini Rum Kesimi'nin "hayır" oyu vermesine neden olmuştur.

1999 Helsinki Zirve kararlarıyla AB üyelik sürecinde güçlü bir ön koşul haline getirilen Kıbrıs sorununda Türkiye, Annan Planı konusunda sergilediği yapıcı tutumu AB'yle olan ilişkilerinde kullanmıştır. Annan Planına kuzey Kıbrıs'tan "evet" in çıktığı Nisan 2004'ten Aralık 2004'teki AB Zirvesine kadar geçen dönemde Türkiye Kıbrıs konusunda BM'ye destek vererek üzerine düşeni yaptığını tekrarlamıştır.

1 Mayıs 2004'te Kıbrıs AB'ye tam üye olunca Türkiye aynı gün resmi bir açıklama yapmış ve Rumların Kıbrıslı Türkleri veya adanın tamamını temsil etmeye yetkili olmadıklarını, Türkiye'nin KKTC'yi tanımaya devam edeceğini ve Rum

tarafının AB üyeliği nedeniyle Türkiye'nin 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan hak ve yükümlülüklerine helal gelmeyeceğini belirtmiştir.

Türkiye 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'ne bu açıklamayla hazırlanmıştır. Annan Planı referandumlarında takındığı olumsuz tutum nedeniyle dönemin GKRY Cumhurbaşkanı Papadopoulos müzakere tarihi konusunda Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'yi engellememiştir. Fakat 1 Mayıs 2004'te yürürlüğe giren Katılım Antlaşması GKRY'ye diğer üyelerle hukuken eşit olduğunu bu çerçevede veto hakkını istediği zaman kullanabileceğini hissettirmiştir.

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde bahsettiğimiz gibi 15 Kasım 1983'te Kıbrıslı Türklerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri üzerine BM Güvenlik Konseyi 1983 yılında aldığı 541 sayılı kararıyla KKTC'nin hukuken geçersiz olduğunu, 1984 yılında aldığı 550 sayılı kararıyla Türkiye ile KKTC arasında geliştirilen ilişkilere ve kuzeyde anayasal referandum ile seçimlerin yapılmasına tepki geliştirmiştir. Güvenlik Konseyi'nin aldığı karar sonucunda KKTC uluslararası anlamda yalnızlaştırılmıştır. En sert yaptırım ise kuzey Kıbrıs'tan AB'ye yapılan ihracatta ve Kuzey Kıbrıs'a yapılacak doğrudan uçak seferlerinde görülmüştür.

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 28 Mayıs 2004'te Güvenlik Konseyi'ne bir Kıbrıs raporu sunmuştur. Raporda 24 Nisan'daki "evet" oylarına dayanılarak Kıbrıslı Türklerin çözümü seçtiğini vurguluyor, bu nedenle adanın yeniden birleştirilmesi için, Kıbrıslı Türklere uygulanan kısıtlamaların kaldırılmasını istiyordu. Annan'ın raporu ne yazık ki BM kararına dönüştürülemedi.

Annan'ın yukarıda belirtilen girişimine benzer bir adım da Mayıs 2004'te Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) tarafından atılmış fakat olumlu bir sonuç alınamamıştır.

AB Bakanlar Konseyi 26 Nisan 2004'te aldığı bir kararla Kıbrıs Türk Toplumunun ekonomik yönden kalkındırılması için, çözüm olmamasına rağmen, 259 milyon Avro'luk mali yardımın kuzey Kıbrıs için kullanılmasını karara bağlamıştır.³⁴⁰ Bu yardımın kullanılması ise Rumların ve Yunanların insiyatifine bırakılmıştır.³⁴¹

³⁴⁰ Özersay, Kudret, **a.g.e.**, 665-666

³⁴¹ Keser, Ulvi, **a.g.e.**, s.329

2003 yılında Türkiye Loizidou davasında AİHM'in verdiği karara uymuş ve Loizidou'ya tazminat ödemiştir. Ancak AİHM önünde Loizidou benzeri 1.400 civarında başvuru daha bulunmaktaydı. Türkiye Annan Planı'nda takındığı yapıcı tavrına dayanarak AİHM önünde şöyle bir argüman kullanmıştır: "Referandumdan 'hayır' sonucu çıkması için propaganda yapan Rum siyasi liderliği, Adada Annan Planıyla kapsamlı bir çözüm bulunarak mülkiyet hakkı ihlallerine son verilmesini engellemiştir ve mülkiyet sorunu da çözümsüz kalmıştır. Dolayısıyla, bu ihlallerin sorumluluğu Türkiye'ye değil güney Kıbrıs'a yüklenmelidir."³⁴² AİHM, ise Türkiye'nin bu yaklaşımına olumlu yanıt vermemiştir.

AİHM'den olumlu yanıt alamayan Türkiye bu tür sorunların çözümünün yargı yoluyla değil BM gözetimindeki görüşmeler yoluyla çözümlenmesi gerektiği tezini ileri sürmüştür. Türkiye, Kıbrıs'taki insan hakları ihlallerinden kendisinin değil KKTC'nin sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye'nin çözümsüzlük ve mülkiyet davaları konusundaki görüşleri AB tarafından olumlu bulunmamıştır. Fakat Mayıs 2001'de AİHM'in aldığı bir kararla Türkiye zaman içinde AİHS'ye dayanan kurallara yönelmiştir. Söz konusu karara göre, kuzey Kıbrıs'ta bulunan iç hukuk mekanizmaları, Türkiye'nin iç hukuk yolu olarak kabul edilecek böylece Kıbrıslı Rumlar AİHM'de Türkiye aleyhinde doğrudan dava açamayacaklardı. Bunun sonucunda da iç hukuk yolu tüketilmeden AİHM'e başvuru yapılamayacaktı.

AİHM'in bu kararı üzerine, 2003'te KKTC Cumhuriyet Meclisi'nden geçen bir yasayla tazminat komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, 1974 sonrasında mallarından olan Rumlara, geçen süre içindeki mal bedelleri tazminat olarak ödenecek, buna karşılık tazminat alan kişiler de söz konusu malın sahibi olmaktan vazgeçeceklerdi.

AİHM bu konuda bir değerlendirme yapmak için bekleyen 1.400 dava başvurusundan birini –Xenides Arestis- pilot dava olarak kullanmış ve Kıbrıs'ta kurulan tazminat komisyonunun etkili bir iç hukuk mekanizması olup olmadığını denetlemiştir. AİHM 6 Nisan 2005'te aldığı kararla bu komisyonu yetersiz bulmuş eksiklerini dile getirmiştir. Fakat diğer başvuruları da askıya aldığını açıklamıştır.

³⁴² Özersay, Kudret, **a.g.e.**, s.671

Böylece Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı rahatlamıştır. Bu aşamadan sonra Türkiye hukuksal değişiklikler üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bu çerçevede 22 Aralık 2005'te KKTC Meclisi AIHM'in belirlediği eksikleri göz önüne alarak ikinci bir mülkiyet yasası daha hazırlamıştır. Bu çerçevede bir Taşınmaz Mal Komisyonu kurulmuştur.³⁴³ Bu yasa Kuzey Kıbrıs'taki Rum mülklerinin tek taraflı iadesini, tazminatını veya Güneyde kalan Türk mallarıyla değiştirilmesini öngörüyordu. Türkiye bu komisyon sayesinde daha düşük tazminatlar ödeyecek, askıda bulunan 1.400 Rum başvurusu kuzey Kıbrıs'a yönlendirilebilecekti. Denktaş bu yasayla ilgili olarak “çulsuz bir halk kitlesi haline getiriliriz” demiştir.³⁴⁴

3 Ekim 2005'te Türkiye ile üyelik müzakerelerinin fiilen açılmasını sağlayan AB Bakanlar Konseyi toplantısı yapılmıştır. Bu toplantının anlamı şuydu: Artık katılım yolunda olan Türkiye'nin, üyelik için gerekli hukuki şartları içeren Katılım Antlaşmasını AB'yle müzakere etmesini sağlayacak kararlar alınacaktı. Fakat Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olması Türkiye'nin önünde büyük bir engel teşkil ediyordu.

1 Mayıs 2004'te 10 ülkenin birliğe dahil olması nedeniyle, 1963 Ankara Anlaşmasının yeni üyeleri içine alacak şekilde genişletilmesi gerekiyordu. Türkiye ilk adım olarak Gümrük Birliğini yeni üyelere genişletme kararı alarak Gümrük Birliğinin uygulanmasına ilişkin hükümleri kendi hukukunun bir parçası haline getirmiştir.

AB tarafı ise Türkiye'nin yukarıda bahsedilen kararını, ilişkilerin sağlıklı yürümesi bakımından yeterli görmemiştir. Bu dönemde AB'ye 10 yeni devlet üye olmuştu ve bunlardan biriyle yani Kıbrıs'la Türkiye'nin arasında siyasi ve hukuki sorunlar vardı. AB imzalanacak bir Ek Protokolle Ankara Anlaşmasının kapsamının yeniden belirlenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Diğer taraftan, Türkiye artık AB'ye katılım sürecine girdiğinden, Ankara Anlaşması üyelik sürecinin hukuki temelini de oluşturmalıydı.

Türkiye 29 Temmuz 2005'te tam adı “Avrupa Birliği'nin Genişlemesinin Ardından Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan

³⁴³ Özersay, Kudret, **a.g.e.**, ss.672-673

³⁴⁴ Keser, Ulvi, **a.g.e.**, s.328-329

Anlaşmaya Ek Protokol” olan belgeyi imzalamıştır. Yalnız bunu yaparken Kıbrıs’ın statüsüne ve sorunun çözümüne ilişkin görüşlerini bir deklarasyon yaparak kayda geçirmiştir. AB ise Türkiye’nin bu deklarasyonu’na 21 Eylül 2005’te, bir karşı deklarasyonla karşılık vermiştir.

AB’nin karşı deklarasyonuna karşılık Türkiye Bakanlar Kurulu kararıyla hava/deniz limanlarını güney Kıbrıs/Kıbrıs Cumhuriyeti gemi ve uçaklarına açmaksızın, Gümrük Birliğini yeni AB üyesi ülkelere uygulama formülünü geliştirmiştir. Türkiye’nin Ek Protokol konusunda takındığı bu tutum nedeniyle, 3 Ekim 2005’te AB Bakanlar Konseyi Türkiye’nin katılım müzakereleriyle ilgili kararı verirken uzun tartışmalar yaşanmıştır. Bu uzun tartışmalar sonunda Türkiye’yle müzakerelerin başlatılmasını sağlayan “Müzakere Çerçeve Belgesi” (MÇB) kabul edilmiştir.³⁴⁵

MÇB Türkiye’ye AB’ye uyum çerçevesinde kapsamlı bir dönüşüm geçirme sorumluluğu yüklemiştir. MÇB’nin “Müzakerelere İlişkin İlkeler” başlığı altında konumuzla ilgili olan maddesi şöyledir: “İyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık gerekir. Sınır uyuşmazlıkları UAD’ye başvurma dahil, barışçı yöntemlerle çözümlenmelidir. Türkiye ile, “Kıbrıs Cumhuriyeti” de dahil, tüm AB üyesi devletler arasındaki ikili ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ilerleme kaydedilmelidir”³⁴⁶

AB 2005 yılından 2011 yılına kadar yayımladığı tüm İlerleme Raporlarında Türkiye’nin Kıbrıs ve Yunanistan konusundaki tutumunu eleştiren ifadelere yer vermiştir.

AB Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak Türkiye’den “BM çerçevesinde ve AB’nin üzerine inşa edildiği ilkeler doğrultusunda” davranmasını ve “Ankara Anlaşması’nı, Kıbrıs dahil olmak üzere 10 yeni AB üyesinin katılımına uyarlayan Protokol’ün bütünüyle uygulaması” isteniyor, Kıbrıs dahil tüm üye ülkelerle ikili ilişkilerin normalleştirilmesi gereği hatırlatılıyordu.

AB Komisyonu, 2006 İlerleme Raporunda “ulaşım araçlarına yönelik kısıtlamalar dahil malların serbest dolaşımı bağlamındaki tüm engellerin

³⁴⁵ Baykal, Sanem, Arat, Tuğrul, “AB’yle İlişkiler”, Oran, Baskın (Ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt III (2001-2012), I. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 2013 ss.359-363

³⁴⁶ Baykal, Sanem, Arat, Tuğrul, **a.g.e.**, s.365-366

kaldırılmasını” beklediğini vurgulamıştır. Türkiye ise Kıbrıs Türk Toplumuna uygulanan izolasyonların devam ettiği sürece Ek Protokol’ün güney Kıbrıs’a limanları açmak şeklinde uygulanmayacağını ifade etmiştir. Avrupa Komisyonuna göre ise Ek Protokol yasal bir yükümlülüktü, Türkiye Ek Protokol’ü uygulamayarak yani “Kıbrıs Cumhuriyeti” bandıralı gemilere ve hava araçlarına limanlarını açmamaya devam ederek Gümrük Birliğini ihlal etmekteydi. Kıbrıs sorunu, daha en başından müzakerelerin sağlıklı ilerlemesini zora sokmuştur.

“Kıbrıs Cumhuriyeti” 1 Mayıs 2004’te AB’ye üye olmuş fakat AB, adanın kuzeyindeki bölgeye bu fiili durum sona erinceye kadar, “AB müktesebatının şimdilik uygulanmadığı alan” nitelemesi yapılmıştır.

Kıbrıs sorunu AB tarafından bazı müzakere fasıllarının kapalı tutulması, açılan fasılların ise kapatılmaması gibi yaptırımlara neden olmuştur.³⁴⁷ AB genişleme politikası çerçevesinde Kıbrıs uyuşmazlığında çözüme katkı sağlamak yerine Türkiye’ye tek taraflı baskı uygulamıştır. Oysa AB Türkiye’nin yanı sıra GKRY’ye yönelik olarak da çözüme yönelik baskı uygulamalıdır.³⁴⁸

³⁴⁷ Baykal, Sanem, Arat, Tuğrul, **a.g.e.**, ss.370-375

³⁴⁸ Ergör, Sedef, **a.g.e.**, s.181

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

- Aksoy, Berna, “Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB’nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul, 2010
- Akyüz, A. Esmâ, “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu ve Bu Sorunun Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi (2000’den Günümüze)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2008
- Alasya, Fikret, Tarihte Kıbrıs, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları Ankara, 1988
- Alasya, Fikret, Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri, K.K.T.C Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992
- Armaoğlu Fahir, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Ankara, TTK, 1991,
- Aydoğdu, Ahmet, Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları “Annan Planı ve Referandum Süreci, Asil Yay., Ankara, 2005
- Bağcı, Hüseyin, Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2007
- Bilge, Suat, Büyük Düş: Türk Yunan Siyasi İlişkileri, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000
- Birand M. Ali, Türkiye’nin Büyük Avrupa Kavgası, Doğan Kitapçılık, 11. Baskı, İstanbul, 2005
- Bozkurt, Enver- Demirel, Havva, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004
- Cem, İsmail, Türkiye, Avrupa, Avrasya Strateji Yunanistan, Kıbrıs, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009
- Clement Dodd, The Cyprus Imbroglio, Huntington: Eothen Press, 1998

- Çağlayan, Pınar, “Kıbrıs’taki Milliyetçiliklerin Düşünsel Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi (1878-2004)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2013
- Demirözü, Damla, Savaştan Barışa Giden Yol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007
- Denktaş, Rauf, Yeniden 12’ye 5 Kala, Remzi Kitabevi, Nisan 2005
- Denktaş, Rauf, Kıbrıs Girit Olmasın, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004
- Erdoğan, M. Murat, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri (1990-2005)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara, 2006
- Ergör, Sedef, “Avrupa Birliği’nin Kıbrıs Politikaları: Değişim mi Süreklilik mi?”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı, Ankara, 2011
- Erim, Nihat, Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ankara, Ajans Türk Matbaacılık, 1975
- Ertekün, M. Necati, The Status of Two Peoples in Cyprus, Lefkoşa: Turkish Rep. of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defense Public Relations Department, 1997
- Fırat, Melek, 1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Siyasal Kitabevi, I. Baskı, Ankara, 1997
- Gazioğlu, Ahmet, Kıbrıs Türk Tarihi-Türk Dönemi 1570-1878, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1999
- Gürses, Baran, “Avrupa Birliği Sürecinde Kıbrıs Meselesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2004

- “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları”, En Uzun On Yıl (Der. Gencer Özcan-Şule Kut), Büke Yayınları, İstanbul, 2000
- Gibbons, Harry, Kıbrıs’ta Soykırım, Near East Publishing Yayınevi, Lefkoşa, 2003
- Günoğur, Haluk, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, EKO Yayınları, Ankara, 2008
- Günoğur, Haluk, Avrupa Birliği, EKO Yayınları, Ankara, 2008
- Gürel, S. Şükrü, Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985
- Güven, Dilek, Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, İletişim Yayınevi, Çeviren Bahar Şahin, İstanbul, 2006,
- Güven, Erdal, Helsinki’den Kopenhag’a Kıbrıs, Om. Yayınevi, İstanbul, 2003
- İlhan, Suat, Jeopolitik Duyarlılık, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Dizi, Ankara, 1989
- İlkova, Nazan, Bolat, Ömer, Ceyhan, Haluk (Ed.), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay. 1991
- İsmail, Sabahattin, 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, Kastaş Yayınevi, 1998
- İsmail, Sabahattin, Kıbrıs’ta Yunan Sorunu, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-5, KKTC
- Kadioğlu, Beyhan, Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kütahya, 2006
- Karluk, Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul
- Kaya, Ferat, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2012
- Kılıç, Murat, “Türkiye-Avrupa Birliği Siyasi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi (1951-2005)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2006

- Keser, Ulvi, Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, I.Baskı Ocak, 2007, İstanbul
- Keser, Ulvi, Düünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013), Berikan Yayınevi, Ankara, 2013
- Kılıçoğlu, Çiğdem, "Albaylar Cuntası Döneminde Yunanistan'ın Türkiye Politikası (1967-1974), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010,
- Kızılyürek, Niyazi, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, İletişim Yay. 2. Baskı, İstanbul, 2005
- Kiratzopoulos, Vassilis, Kayıt Olunmamış Soykırım: İstanbul Eylül 1955, Pencere Yayınları, Çev.Sonya Özzakar, Ekim 2009,
- Manisalı, Erol, "Avrupa Kıskaçında Kıbrıs", Derin Yayınları, İstanbul 2003
- Mendelson, Maurice, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Neden Hukuka Aykırı Olacaktır? Hukuki Mütalaa, Ankara KKTC Büyükelçiliği, Ekim 2001
- Mütercimler, Erol Satılık Ada Kıbrıs, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007
- Oberling, Pierre, "Bellapais'e Giden Yol", Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., (Çev.) Erdoğan, Mehmet) Ankara, 1988,
- Oran Baskın (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2001
- Oran, Baskın (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2001
- Oran Baskın (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III, İletişim Yayınları, III. Baskı, İstanbul, 2013
- Önalp, Ertuğrul, Geçmişten Günümüze Kıbrıs, Ankara, 2007
- Özarlan, Bumin, Uluslararası Arası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007

- Özcan, Burcu, “The Cyprus Problem in Turkey-EU Relations”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2008
- Özersay, Kudret, “Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme”, ASAM Yay. Balkan Araştırmaları Dizisi:8, Ankara, 2002
- Reçber, Kamuran, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2009
- Serter, V. Zeki, Kıbrıs'ta Rum Yunan Saldırıları ve Soykırım, Ankara, 2008
- Sezer, Sema, “Türkiye'nin Avrupa Birliği Sürecinde Kıbrıs Faktörü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007
- Somuncuoğlu, Sadi, Kıbrıs'ta Sirtaki, Boyut Yay., I.Basım, Eylül, Ankara, 2002
- Sönmezoğlu, Faruk, Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler; Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar, Der Yay. İstanbul, 2000
- Sönmezoğlu Faruk, ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980), Der Yayınları, İstanbul, 1995
- Şimşir N. Bilal, AB, AKP ve Kıbrıs, İkinci Basım, Ocak, Bilgi Yayınevi, 2004
- Tansel, Pınar, “Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliğine Adaylık Süreçlerinin Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2004
- Toprak, Bedirhan, (Ed.), Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 3 1961-1980 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002
- Tuncer, Hüner, Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?.., Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2012,
- Uçarol, Rıfat, Siyasi Tarih (1789-2010), DER Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2010
- Uçarol Rıfat, 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması, Ada'nın İngiltere'ye Devri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978,

Zia, Nasim, Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, Ankara, 1975,

Makaleler

Bac, M. Meltem & Güney Aylın, "The European Union and the Cyprus Problem", Middle Eastern Studies, Vol.41, No.2, March, 2005 ss. 281-293

Brewin Christopher (2000): "European Union Perspectives on Cyprus Accession", Middle Eastern Studies, 36:1, ss.21-34

Çiler, Eminer, "Rumlar, Neden Avrupa Birliği'ne Girmek İstiyor?", Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Çiler, Eminer, Gülden, İlkman,(Ed.) Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayınları

Demirtaş, Coşkun, "Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri", Bal, İdris, (Ed.) 21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Alfa Yayıncılık, Ankara, 2001 içinde ss. 203-220

Duran, Hasan, "BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos, 2008, Sayı 21, ss.119-140

Efegil, Ertan, "AB'nin Kıbrıs Algılaması", Türkiye'nin Değişen Dış Politikası, (Der), Cüneyt Yenigün-Ertan Efegil, I.Basım, Nobel Yayınları, Ankara, 2010, ss.625-638

Emiliou, Nicolas, "Cyprus and the European Union: Problems and Prospects", Paper presented at the Halki International Seminars 7-14 September 1996,

Eroğlu, Hamza, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç (1940-1983)" Kıbrıs'ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu, Gökçekuş, Hüseyin (Ed.), Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2001, ss.103-147

Fırat, Melek, "Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, cilt: 4, No:1, Güz 2004, ss.47-79

- Fırat, Melek, “Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan Dış Politikasının Yeniden Biçimleniş Süreci”, Türkiye’nin Komşuları, Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel (Derleyenler), İmge Kitabevi, I. Baskı, Şubat, 2002, Ankara, ss.22-73
- Fırat M. Melek, “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları”, En Uzun On Yıl (Der. Gencer Özcan-Şule Kut), Buke Yayınları, İstanbul, 2000, ss.241-279
- Fırat M. Melek, “Yunanistan’la İlişkiler” Oran Baskın (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2001, ss.576-615 ve 716-769
- Fırat M. Melek, “Yunanistan’la İlişkiler” Oran, Baskın (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2001, ss.102-124 ve 440-481
- Fouskas Vassilis, Uncomfortable Questions: Cyprus, October 1973-August 1974, Contemporary European History, ss.45-63 doi:10.1017/S0960777304002140
- Gazioğlu Ahmet, “Kıbrıs’ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere’ye Devri”, Kıbrıs’ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu, (Ed.) Gökçekuş Hüseyin, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 2001, ss.17-33
- İkizer, Hasan, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Gerçeği”, Birinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Keser, Ulvi (Ed.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını-8, Ankara, 2009, ss.59-72
- Kasım, Kamer, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, Akademik Bakış Dergisi, Gazi Üniversitesi Yay., Sayı 57, Cilt I, Sayı I Kış 2007, ss.57-72
- Kurşun, Zekeriya, “Buhran Yıllarında Kıbrıs’ın Durumu ve Rumlar’ın Ada’yı Yunanistan’a İlhak Çabaları (1878-1914)”, İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları
- Kyris, George, The European Union and the Cyprus Problem: a story of limited impetus, Eastern Journal of European Studies, Volume 3, Issue 1, June 2012 ss.87-99

- Mor, Hasan, Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.XII, Yıl:2008, ss.983-1026
- Özgöker, Uğur, “Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs”, Türkiye’nin Değişen Dış Politikası, (Der), Cüneyt Yenigün-Ertan Efeğil, I.Basım, Nobel Yay., Ankara, 2010, ss.577-599
- Renksizbulut, Mustafa: “AT-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (2)”, İKV Dergisi, Nisan 1992
- Sabahattin, İsmail, “Kıbrıs’ın AB’ne Üyeliği ve Uluslararası Hukuk”, Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Lefkoşe Ocak 1998, ss.181-193
- Tamçelik, Soyalp, “Kıbrıs-Avrupa Birliği İlişkileri II”, Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2003
- Ural, Abdullah, “ABD’nin Enerji Hakimiyet Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi”, Akademik Orta Doğu, Cilt 3, Sayı 2, 2009
- Uslu, Nasuh, “Kıbrıs Sorunu” Bal, İdris, (Ed.) 21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası ss.263-300
- Yalçınkaya Alaaddin Mehmet,” İngiliz Kaynaklarına Göre 19. Yüzyıl Başlarında Kıbrıs: Witmann ve Leake’nin İzlenimleri”, İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi,Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları

Gazeteler, Süreli Yayınlar ve Ansiklopediler

Contemporary European History

Eastern Journal of European Studies

Kıbrıs Postası

Middle Eastern Studies

Haberaçısı

Ensonhaber

Hürriyet

Kathimerini

Elektronik Kaynaklar

www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/kibris_adinin_kaynagi

<http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/co1/186/art/15401>

<http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi14930->

[KIBRIS_KIBRISLILIK_VE_KIBRIS_TURKLERI_UZERINEI.html](http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi14930-KIBRIS_KIBRISLILIK_VE_KIBRIS_TURKLERI_UZERINEI.html)

http://www.ttk.org.tr/templates/resimler/File/Antlasmalar/Lozan/lozan20_29.pdf

www.tr.wikipedia.org/wiki/Self-determinasyon

[www.ensonhaber.com/self-self-determinasyon-nedir-2012-03-12.html,](http://www.ensonhaber.com/self-self-determinasyon-nedir-2012-03-12.html)

www.bianet.org/bianet/biant/123653-kosova-kararindan-sonra-Self-determinasyon-hakki

www.candundar.com.tr/_v3/index.php=7146

[http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9229-67-EYLUL- VE KIBRIS.html](http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9229-67-EYLUL-VE_KIBRIS.html)

<http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi13240->

[21_ARALIK_1963_VE_UNUTTUKLARIMIZ.html](http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi13240-21_ARALIK_1963_VE_UNUTTUKLARIMIZ.html)

<http://www.eucoordinating.org/kktc-ab.html>

<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd6/sbd-6-13.pdf>

<http://kypros.org/CY-EU/tr/brief-history.htm33>

[http:// www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm](http://www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm)

<http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi12059->

[UCAK_GEMISI_KIBRIS_VE_AKDENIZ_UZERINE.html](http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi12059-UCAK_GEMISI_KIBRIS_VE_AKDENIZ_UZERINE.html)

[www.//arsiv.ntvmsnbc.com/news/47699.asp=BODY](http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/47699.asp=BODY)

www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=16621.0

<http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi12059->

[UCAK_GEMISI_KIBRIS_VE_AKDENIZ_UZERINE.html](http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi12059-UCAK_GEMISI_KIBRIS_VE_AKDENIZ_UZERINE.html)

<http://mehmetardic.blogcu.com/hakimiyet-teorileri/13178512>

www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=16621.0

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-278621>

www.kypros.org/cy-EU/tr_07_documents/doc001.htm

www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8346/prof-dr-maurice-h-mendelson-un-raporu.html

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key-documents/2000/cy_en.pdf

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/cy_en.pdf

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor01_12html

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6132/bu-konuda-cok-sey-yazilacak.html>

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0003.htm

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-256851>

http://www.consiliumeuropa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a008.htm

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=279428>

http://belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html

<http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/co1/186art/14669>

<http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/co1/186/art/14964>

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6130/gittigi-yere-kadar-devam.html>

<http://www.hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=116497>

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6123/ab-hata-yaparsa-telifisi-zor-olur.html>

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6120/bm-kibrista-al-ver-süreci-baslamali.html>

<http://news.kathimerini.gr/4dcgiwarticlespolitics>

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6130/gittigi-yere-kadar-devam.html>

<http://news.kathimerini.gr/4dcgi/articlespolitics> (erişim tarihi 01.03.2014)

http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1_6187/loizidoudan-sonrasi.html

<http://crc.atilim.edu.tr/sorun/56-kbrs-tarihi>

ÖZET

HATİP, Emine, “Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliği’nin Rolü (1990-2004)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014

“Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliği’nin Yeri (1990-2004)” başlığını taşıyan bu çalışmada AB’nin Kıbrıs konusunda oynadığı role değinmektedir. Çalışmada özellikle 1990-2004 dönemine yoğunlaşmıştır çünkü söz konusu dönemde AB Kıbrıs konusunda başta belirlediği tarafsızlığını yitirerek belirleyici bir konuma gelmiştir. Sonuçta 2004 yılında bölünmüş bir Kıbrıs AB üyesi olmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde Kıbrıs sorununun köklerine inilmiş, nasıl ortaya çıktığı ve zaman içinde nasıl gelişme gösterdiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Kıbrıs sorununun şekillenmesinde rol oynayan BM, ABD, İngiltere faktörleri de incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Kıbrıs ile AB arasındaki ilişkilerin geçmişi incelenmiştir. Kıbrıs ile AB arasındaki ilişkiler İngiltere’nin 1961’de AET’ye tam üyelik başvurusu yapmasına paralel olarak gelişmiştir. 1970’lerde Kıbrıs Rum Kesimi AET ile Gümrük Birliği Anlaşması imzalamıştır. Çalışmada Kıbrıs’ın AB üyeliği hem siyasi yönden hem de hukuksal açıdan incelenmiştir. Bu çerçevede GKRY’nin tam üyeliğine karşı Türk ve Rum görüşleri uluslararası hukuk uzmanlarının raporları çerçevesinde karşılaştırılmıştır.

Yine aynı bölümde AT/AB’nin Kıbrıs konusuna bakış açısı incelenmiştir. 1990’lara kadar Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulabilmek için BM Genel Sekreterinin çözüm yönünde attığı adımları güçlü bir şekilde desteklemiştir. Fakat 4 Temmuz 1990 tarihinde GKRY’nin tam üyelik başvurusu üzerine Avrupa Topluluğu Kıbrıs’ın “Avrupalılığı”nı ve tam üyeliğe ehil olduğunu kabul ettikten sonra sorunun çözümü ile tam üyelik arasında bağ kurulmaya başlanmıştır. Tam üyelik başvurusunun yapıldığı dönemde uluslararası toplumda sorunun çözümleneceği yolunda bir iyi niyet oluşmuştur. Oysa ki AB Kıbrıs Rum tarafının tam üyelik başvurusunu adanın jeostratejik öneminden dolayı kabul etmiştir. AT/AB söz konusu bu önemli bölgede kendi çıkarlarını belirleyici bir konuma geleceğinin hesabını önceden yapmıştı.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde Kıbrıs konusunda AB'ye tam üye olan Yunanistan'ın politikası ve Annan Planı incelenmiştir. 1981 yılında Yunanistan'ın AB'ye tam üye olmasıyla birlikte Kıbrıs konusu AB'nin bir iç meselesi haline getirilmeye çalışılmıştır. Kıbrıs Rumları AB'ye tam üyeliğin aynı zamanda "Enosis" in gerçekleştirileceği anlamına geleceğini düşünmüşlerdir. Yunanistan'ın da güçlü desteğiyle Kıbrıs sorunu AB platformlarına taşınmıştır. Kıbrıs'ın tam üyeliğine AB'nin bazı ülkelerinden olumsuz sesler yükselmeye başladığında Yunanistan, veto hakkına dayanarak, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe tam üyeliğini engelleyeceğini dile getirmiştir.

Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik bugüne kadar hazırlanmış en kapsamlı son BM planı Kasım 2002'de dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından "Annan Planı" adıyla taraflara sunulmuştur. Çalışmada bu Planın olumlu ve olumsuz yanları ve neden Rumlar tarafından reddedildiği incelenmiştir.

Sonuç olarak AB'ye üye olma sürecinde Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunamamış ve Kıbrıs Mayıs 2004'te bölünmüş bir ada olarak AB'ye tam üye olmuştur.

Anahtar Kelimeler:

1. Kıbrıs Sorunu
2. BM
3. AB
4. Annan Planı

ABSTRACT

HATIP, Emine, “The Role of The European Union in Cyprus Conflict (1990-2004)”, Master’s Thesis, Ankara, 2014

This study entitled “The Role of The European Union in Cyprus Conflict (1990-2004)” tries to shed light on the role of the EU in the Cyprus conflict by concentrating on the period between 1990-2004 since this was the period in which the EU has become a key factor in the conflict, culminating in 2004 when Cyprus has been a full member of the EU.

As the Cyprus conflict is one of the oldest such outstanding issues in Europe this study has given some history of the island to better understand the roots and the causes of the “Cyprus Question”, particularly the role of other parties – the United Nations, United States and the United Kingdom - which has become influential in the unfolding of the conflict in Cyprus.

Relations between the EU and Cyprus date back to the 1970s when the Greek Cypriots signed a custom’s union agreement between the island and the then European Economic Community (EEC). This study evaluates the issue of the membership of Cyprus in the EU from both political and legal perspectives and in this context compares the Turkish and Greek views on the EU membership of the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus with reference to the views of international law experts.

Until the 1990s, the European Community considered that the appropriate framework for the solution to the Cyprus problem lay in the United Nations and has strongly supported the activities of the Secretary General of the Organisation which aimed at reaching a just and viable solution to the problem, on the basis of the Resolution of the United Nations. After the European Commission recognised the “Europeanness” of Cyprus and its eligibility for membership to the EU an important link between a solution to the Cyprus conflict and EU accession was established with the Greek Cypriot application for membership on 4 July 1990. Initially the application raised the confidence of the international community for a new opportunity for resolution of the Cyprus problem. The EU accepted the application of

the Greek Cypriots for full membership as the geo-strategic location of the island in the region played a defining role in determining special interest and concern of the Union.

The European Council in Corfu (1994) confirmed that Cyprus would be included in the next Enlargement round regardless of a resolution to the Cyprus problem. After this period the EU's role in the Cyprus dispute became significantly more prominent and the Cyprus issue featured in Regular Progress Reports of the Commission and the Summit Conclusions.

When Greece became a member of the then European Community in 1981, Cyprus became an important internal matter for the EC/EU, and this strengthened most of the Greek Cypriots' resolve to seek further accommodation with the Union because possible accession of Cyprus to the EU would mean 'Enosis' with Greece within the EU borders. After the tendency of other EU countries towards excluding Cyprus from any enlargement process, Greece declared that it would prevent full membership applications to the EU of any Central and Eastern European Countries.

The last initiative in resolving the Cyprus conflict came from Kofi Annan, the then Secretary General of the UN, in November 2002, when he presented the so-called "Annan Plan" to the two sides of the dispute in what was widely regarded as the biggest opportunity for resolution thus far. This study analyzes the positive and negative sides of the Plan and why it was rejected by Greek Cypriots.

As a result Cyprus acceded to the EU in May 2004 as a divided Island. Despite the hopes of the international community, the EU accession process did not generate any strong incentives for either communities of the Island to resolve this ongoing conflict

Key Words:

1. Cyprus Conflict
2. UN
3. EU
4. Annan Plan